

ПРВИ ДЕО - Пречишћени текст - одредбе Правилника и Наставни програм за седми разред основног образовања и васпитања - Глава 1. и део Главе 2. - Обавезни наставни предмети: Српски језик, Српски као нематерњи језик, Матерњи језици припадника националних мањина - Албански, Бугарски, Мађарски, Русински, Румунски, Словачки и Хрватски језик, Страни језик, Ликовна култура, Музичка култура, Историја, Географија, Физика и Математика

Други део - Пречишћени текст - Биологија, Хемија, Техничко и информатичко образовање, Физичко васпитање, Б. Обавезни изборни наставни предмети: Верска настава, Грађанско васпитање, Страни језик (трећа година учења), Физичко васпитање - изабрани спорт, В. Изборни наставни предмети: Свакодневни живот у прошлости, Цртање, сликање и вајање, Хор и оркестар, Информатика и рачунарство, Матерњи језик са елементима националне културе: Босански, Бугарски, Мађарски, Ромски, Румунски, Русински, Словачки, Украјински и Хрватски језик, Буњевачки говор са елементима националне културе, Чешки језик са елементима националне културе, Шах и Домаћинство, Здравствено васпитање и Хор и оркестар

Трећи део - Основни текст - одредбе Правилника и Наставни програм за седми разред основног образовања и васпитања - Глава 1. и део Главе 2. - Обавезни наставни предмети: Српски језик, Српски као нематерњи језик, Матерњи језици припадника националних мањина - Албански, Бугарски, Мађарски, Русински, Румунски, Словачки и Хрватски језик, Страни језик, Ликовна култура, Музичка култура, Историја, Географија, Физика и Математика

Четврти део - Основни текст - Биологија, Хемија, Техничко и информатичко образовање, Физичко васпитање, Б. Обавезни изборни наставни предмети: Верска настава, Грађанско васпитање, Страни језик (трећа година учења), Физичко васпитање - изабрани спорт, В. Изборни наставни предмети: Свакодневни живот у прошлости, Цртање, сликање и вајање, Хор и оркестар, Информатика и рачунарство, Матерњи језик са елементима националне културе: Босански, Бугарски, Мађарски, Ромски, Румунски, Русински, Словачки, Украјински и Хрватски језик, Шах и Домаћинство, Здравствено васпитање и Хор и оркестар

Пети део - Измене и допуне

Правилник о наставном програму за седми разред основног образовања и васпитања

Правилник је објављен у "Службеном гласнику РС - Просветни гласник", бр. 6/2009, 3/2011, 8/2013, 11/2016-I. Напомена Редакције: Измена 11/2016-II није интегрисана у пречишћени текст - примењује се од школске 2018/2019. године.

Члан 1.

Овим правилником утврђује се наставни програм за седми разред основног образовања и васпитања.

Члан 2.

Наставни програм за седми разред основног образовања и васпитања одштампан је уз овај правилник и чини његов саставни део.

Члан 3.

Наставни програм за седми разред основног образовања и васпитања примењује се почев од школске 2009/2010. године.

Члан 4.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у "Просветном гласнику".

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА СЕДМИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И 1. СВРХА, ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ПРОГРАМА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Сврха програма образовања

- Квалитетно образовање и васпитање, које омогућава стицање језичке, математичке, научне, уметничке, културне, здравствене, еколошке и информатичке писмености, неопходне за живот у савременом и сложеном друштву.

- Развијање знања, вештина, ставова и вредности које оспособљавају ученика да успешно задовољава сопствене потребе и интересе, развија сопствену личност и потенцијале, поштује друге особе и њихов идентитет, потребе и интересе, уз активно и одговорно учешће у економском, друштвеном и културном животу и доприноси демократском, економском и културном развоју друштва.

Циљеви и задаци програма образовања су:

- стицање знања о језику, књижевности и медијима релевантним за будуће образовање и професионални развој;
- оспособљавање ученика да користи стандардни матерњи језик, ефикасно комуницира у усменом и писаном облику у различите сврхе;
- оспособљавање ученика да комуницирају у усменом и писаном облику на теме из свакодневног живота на страном језику;
- развијање свести о значају вишејезичности у савременој вишекултурној заједници;
- разумевање повезаности различитих научних дисциплина;
- разумевање и сналажење у садашњости и повезаности друштвених појава и процеса у простору и времену (Србија, Европа, свет);
- прихватање и уважавање другог/друге без обзира на националну, верску, родну и друге разлике;
- разумевање појава, процеса и односа у природи на основу знања физичких, хемијских и биолошких закона, модела и теорија;
- правилно формирање математичких појмова и стицање основних математичких знања и вештина;
- стицање способности за уочавање, формулисање, анализирање и решавање проблема;
- овладавање информационо-комуникационим технологијама;
- развијање вештина и техника уметничког изражавања;
- познавање различитих техника, стилова и медија уметничког изражавања;
- познавање вредности сопственог културног наслеђа и повезаности са другим културама и традицијама;
- развијање одговорног односа према сопственом здрављу и здрављу других.

2. ОБАВЕЗНИ И ПРЕПОРУЧЕНИ САДРЖАЈИ ОБАВЕЗНИХ И ИЗБОРНИХ ПРЕДМЕТА

ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

СРПСКИ ЈЕЗИК

(4 часа недељно, 144 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе српског језика јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за

предметне садржаје, као и да овладају основним законитостима српског књижевног језика на којем ће се усмено и писмено правилно изражавати, да упознају, доживе и оспособе се да тумаче одабрана књижевна дела, позоришна, филмска и друга уметничка остварења из српске и светске баштине.

Задачи наставе српског језика:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе српског језика сврха, циљеви и задачи образовања, као и циљеви наставе српског језика буду у пуној мери реализовани
- развијање љубави према матерњем језику и потребе да се он негује и унапређује
- описмењавање ученика на темељима ортопеских и ортографских стандарда српског књижевног језика
- поступно и систематично упознавање граматике и правописа српског језика
- упознавање језичких појава и појмова, овладавање нормативном граматиком и стилским могућностима српског језика
- оспособљавање за успешно служење књижевним језиком у различитим видовима његове усмене и писмене употребе и у различитим комуникационим ситуацијама (улога говорника, слушаоца, саговорника и читаоца)
- развијање осећања за аутентичне естетске вредности у књижевној уметности
- развијање смисла и способности за правилно, течно, економично и уверљиво усмено и писмено изражавање, богаћење речника, језичког и стилског израза
- увежбавање и усавршавање гласног читања (правилног, логичког и изражајног) и читања у себи (доживљајног, усмереног, истраживачког)
- оспособљавање за самостално читање, доживљавање, разумевање, свестрано тумачење и вредновање књижевноуметничких дела разних жанрова
- упознавање, читање и тумачење популарних и информативних текстова из илустрованих енциклопедија и часописа за децу
- поступно, систематично и доследно оспособљавање ученика за логичко схватање и критичко процењивање прочитаног текста
- развијање потребе за књигом, способности да се њоме самостално служи као извором знања; навикавање на самостално коришћење библиотеке (одељењске, школске, месне), поступно овладавање начином вођења дневника о прочитаним књигама
- поступно и систематично оспособљавање ученика за доживљавање и вредновање сценских остварења (позориште, филм)
- усвајање основних теоријских и функционалних појмова из књижевности, позоришне и филмске уметности
- упознавање, развијање, чување и поштовање властитог националног и културног идентитета на делима српске књижевности, позоришне и филмске уметности, као и других уметничких остварења
- развијање поштовања према културној баштини и потребе да се она негује и унапређује
- навикавање на редовно праћење и критичко процењивање емисија за децу на радију и телевизији
- подстицање ученика на самостално језичко, литерарно и сценско стваралаштво
- подстицање, неговање и вредновање ученичких ваннаставних активности (литерарна, језичка, рецитаторска, драмска, новинарска секција и др.)
- васпитавање ученика за живот и рад у духу хуманизма, истинљивости, солидарности и других моралних вредности
- развијање патриотизма и васпитавање у духу мира, културних односа и сарадње међу људима.

Оперативни задаци:

- систематизација и проширивање знања о врстама речи и граматичким категоријама променљивих речи о значењу и употреби падежа, о врстама глагола
- систематизација и проширивање знања реченичним члановима
- напоредни односи међу реченичним члановима
- појам синтагме и састав именичке синтагме
- појам актива и пасива
- систем независних предикатских реченица
- напоредни односи међу независним предикатским реченицама у оквиру
- комуникативне реченице
- конгруенција
- разликовање кратких акцената и реченични акценат
- основни појмови о старословенском језику
- осамостаљивање за анализу лирских, епских и драмских дела
- усвајање књижевних и функционалних појмова према захтевима програма
- излагање (експозиција), опис и приповедање
- технички и сугестивни опис, техничко и сугестивно приповедање
- рад на некњижевном тексту
- информативно читање и упућивање ученика у читање "с оловком у руци" (подвлачење, обележавање, записивање).

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ЈЕЗИК

Грамматика

Врсте речи: променљиве и непроменљиве (систематизација и проширивање постојећих знања); подврсте речи. Грамматичке категорије променљивих речи (код именица: род; број и падеж; код придева: род, број, падеж, вид, степен поређења; код променљивих прилога: степен поређења; код глагола: глаголски вид; глаголски облик, лице, број, род, стање, потврдност/одричност. Гласовне промене у промени облика речи (нормативна решења).

Значења и употребе падежа (систематизација и проширивање постојећих знања). Падежи за означавање места завршетка кретања и места налажења. Падежна синонимија.

Врсте глагола: безлични (имперсонални) и лични (персонални); прелазни, непрелазни и повратни. Безличне реченице. Састав реченице у вези са врстама глагола (обнављање и проширивање);(граматички) субјекат, предикат (глаголски и именски), прави и неправи објекат, логички субјекат. Прилошке одредбе за место, време, начин, узрок, меру и количину. Реченични чланови исказани речју и синтагмом. Напоредни односи међу реченичним члановима - саставни, раставни и супротни.

Појам синтагме. Састав именичке синтагме: главна реч и атрибути. Апозиција. Апозитив.

Појам актива и пасива. Пасив саграђен са речцом се и пасив саграђен са трпним придевом.

Независне предикатске реченице - појам комуникативне функције; подела на обавештајне, упитне, заповедне, жељне, узвичне.

Комуникативна реченица као синтаксичка јединица састављена од најмање једне независне предикатске реченице. Комуникативне реченице састављене од двеју (или више) независних предикатских реченица у напоредном односу: саставном (укључујући и закључни), раставном, супротном (укључујући и искључни).

Конгруенција - основни појмови. Слагање придева и глагола са именицом у реченици. Конгруентне категорије придева (род, број, падеж) и глагола (лице, број, евентуално род).

Уочавање разлике између кратких акцената. Реченични акценат.

Језик Словена у прапостојбини. Сеобе Словена и стварање словенских језика. Стварање старословенског језика: мисија Ћирила и Методија. Примане писмености код Срба. Старословенска писма: глагољица и ћирилица. Старословенски споменици са српског

тла.

Пример старословенског текста и уочавање његових карактеристичних особина.

Правопис

Проверавање, понављање и увежбавање садржаја из претходних разреда различитим облицима диктата и других писмених вежби.

Интерпункција у сложеној реченици (запета, тачка и запета).

Црта. Заграда. Запета у набрајању скраћеница.

Навикавање ученика на коришћење правописа (школско издање).

Ортоепија

Проверавање и увежбавање садржаја из претходних разреда (разликовање дугих и кратких акцената, дугоузлазних и дугосилазних акцената). Вежбање у изговарању краткоузлазног и краткосилазног акцената.

КЊИЖЕВНОСТ

ЛЕКТИРА

Лирика

Народна песма: *Кујунџија и хитропреља*

Посленичке народне песме (избор)

Народна песма: *Љубавни растанак*

Јован Дучић: *Подне*

Милан Ракић: *Симонида*

Владислав Петковић Дис: *Међу својима*

Сима Пандуровић: *Бисерне очи*

Милутин Бојић: *Глава гробница*

Десанка Максимовић: *Крвава бајка, Стрепња*

Стеван Раичковић: *Небо*

Мирослав Антић: *Плави чуперак* (избор)

Добрица Ерић: *Песник и Месец*

Васко Попа: *Манасија*

Иван В. Лалић: *Ветар*

Миодраг Павловић: *Светогорски дани и ноћи* (избор)

Александар Сергејевич Пушкин: *Волео сам вас*

Епика

Кратке фолклорне форме (пословице, питалице, загонетке)

Народна песма: *Диоба Јакшића*

Епске народне песме покосовског тематског круга (избор)

Народна песма: *Мали Радојица*

Народна песма: *Иво Сенковић и ага од Рибника*

Епске народне песме о хајдуцима и ускоцима (избор)

Народна приповетка: *Златна јабука и девет пауница*

Свети Сава: *Писмо игуману Спиридону*

Свети Сава у књижевности (избор из Савиних списа, народних прича и предања; народне и ауторске поезије о Св. Сави)

Доситеј Обрадовић: *Живот и прикљученија* (одломак)

Стефан Митров Љубиша: *Кањош Мацедоновић* (одломак)

Јанко Веселиновић: *Хајдук Станко*

Стеван Сремац: *Поп Ђира и поп Спира*

Радоје Домановић: *Мртво море* (одломак)

Велько Петровић: *Јабука на друму*

Павле Угринов: *Стара породична кућа*

Пеђа Милосављевић: *Потера за пејзажима* (одломак)

Иво Андрић: *Прича о кмету Симану* (одломак)

Антон Павлович Чехов: *Чиновникова смрт*

Антоан де Сент Егзипери: *Мали принц*

Ана Франк: *Дневник* (одломак)

Драма

Јован Стерија Поповић: *Покондирена тиква*

Бранислав Нушић: *Власт* (одломак)

Љубомир Симовић: *Бој на Косову* (одломак)

Допунски избор

Борисав Станковић: *Наш Божић* (одломак)

Бранко Ћопић: *Доживљаји Николетине Бурсаћа*

Иво Андрић: *Панорама, Немањи* (избор)

Антоније Исаковић: *Кашика*

Гроздана Олујић: *Звезда у чијим је зрудима нешто куцало*

Данило Киш: *Ливада у јесен*

Милорад Павић: *Руски хрт* (одломак)

Тургењев: *Шума и степа*

Алфонс Доде: *Писма из моје ветрењаче*

Исак Башевис Сингер: *Приповедач Нафтали и његов коњ Сус* (одломак)

Корнелија Функе: *Срце од мастила* (одломак)

Са предложеног списка, или слободно, наставник бира најмање три, а највише пет дела за обраду.

Научнопопуларни и информативни текстови

Вук Стефановић Караџић: *Живот и обичаји народа српског - Обичаји о различитим празницима*

Павле Софрић Нишевљанин: *Главније биље у веровању Срба* (јабука)

Уметнички и научнопопуларни текстови о природним лепотама и културноисторијским споменицима Србије (избор)

Giorgio Vasari: *Портрети великих сликара и архитектата* (поглавље о Леонарду да Винчију)

Избор из књига, енциклопедија и часописа за децу.

Са наведеног списка обавезан је избор најмање два дела за обраду.

Тумачење текста

Оспособљавање ученика за што самосталнији приступ књижевном тексту: истраживање одређених вредности са становишта уоченог проблема, доказивање утисака и тврдњи, запажања и закључака подацима из текста.

Тумачење епских дела: уочавање узрочно-последичних веза поетских мотива и њихове функције (логичко и естетско условљавање сваке појединости).

Уочавање одлика фабуле (миран и динамичан ток радње) и композиције (увод, заплет, врхунац, расплет - без књижевнотеоријских дефиниција). Однос сикеа и фабуле. Уоквирена фабула. Увођење ученика у потпунију анализу ликова (дијалог, унутрашњи монолог, физичке и карактерне особине, поступци), тематике (тематска грађа, главна тема; друге теме), мотива и песничких слика (психичка стања, драматичне ситуације, атмосфера, пејзажи). Тумачење идејног слоја текста.

Упућивање ученика у друштвено-историјску условљеност уметничког дела и однос писца према друштвеној стварности.

Анализа лирских дела: упућивање ученика у анализу мотива (међусобни однос и повезивање, удруживање у поетске слике). Уочавање међусобне условљености исказаних осећања, поетске слике, песничког језика и стила и тумачење песничких порука.

Проучавање драмских дела: упућивање ученика у анализу битних одлика драмских дела (дијалог, монолог, ремарке, драмска радња, ликови); сличности и разлике у односу на лирска и епска дела.

Књижевнотеоријски појмови

Лирика

Функција мотива у композицији лирске песме.

Језичко стилска изражајна средства: симбол, метафора, алегорија; словенска антитеза.

Слободни стих.

Основне лирске врсте; однос народне и ауторске лирике. Љубавна, елегична и рефлексивна песма. Посленичке народне лирске песме.

Песма у прози.

Епика

Фабула и сикеа. Уоквирена фабула. Статички и динамички мотиви.

Композиција и мотивација. Епизода.

Идејни слој књижевног текста. Хумор, иронија и сатира у епском делу.

Врсте карактеризације књижевног лика.

Унутрашњи монолог.

Дневник. Легендарне приче. Врсте романа.

Драма

Драмска радња; етапе драмске радње: увод, заплет, врхунац, перипетија, расплет. Драмска ситуација.

Дидаскалије (ремарке) у драмском делу.

Врсте комедије: комедија карактера и комедија ситуације.

Драма у ужем смислу.

Функционални појмови

Подстицати ученика на схватање и усвајање функционалних појмова: естетско, морално, психолошко, социјално, елегично, вишезначно, релативно, аналитичко, синтетичко, аргументовано.

Читање

Усавршавање изражајног читања у складу са природом уметничког и неуметничког текста; вођење ученика у самосталном припремању за изражајно читање проучавањем обрађеног и необрађеног уметничког текста (условљеност ритма и темпа, јачине гласа, логичких и психолошких пауза, реченичног акцента). Читање и казивање по улогама.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Основни облици усменог и писменог изражавања

Подела текстова (и облика изражавања) према основној сврси: излагање (експозиција), опис (дескрипција) и приповедање (нарација) као три од пет главних врста текстова. Технички опис (давање објективних обавештења о томе како нешто изгледа) и сугестивни опис (у уметничком делу). Техничка нарација (упутства, објашњења како нешто функционише) и сугестивна нарација (у уметничком делу).

Експозиција: писање обавештења из текућег школског живота; најавна догађаја; интервју.

Технички и сугестивни опис: описивање неког предмета/објекта из околине, из ентеријера и екстеријера (по сопственом избору) - најпре објективно (технички опис), а затим изражавајући сопствене утиске (сугестивни опис). Бирање појединости у зависности од сврхе описа. Опис лика из околине или књижевног дела - технички или сугестивни опис (по избору), уз вођење рачуна о стилским вредностима описивања.

Техничка нарација: сачињавање упутства за обављање неког посла (по сопственом избору).

Писање честитке, позивнице, захвалнице, и-мејл порука.

Препричавање текста са променом редоследа догађаја (ретроспектива) - по самостално сачињеном плану. Увекбавање сажетог препричавања уз замењивање граматичког лица (у првом и трећем лицу).

Причање о стварном или измишљеном догађају уз коришћење приповедања, описивања и дијалога. Анализа одабраних текстова у којима преовлађује говор ликова ради бољег схватања дијалога као облика казивања, преиначавање управног говора у неуправни.

Усмена и писмена вежбања

Вежбе на некњижевном тексту: проналажење и издвајање основних информација у тексту. Повезивање информација и идеја изнетих у тексту. Извођење закључка заснованог на тексту. Проналажење, издвајање и упоређивање информација из два краћа текста или више њих.

Сажимање текста. Писање резиме (сажетка).

Развијање флексибилне брзине читања у себи у зависности од текста. Увођење ученика у информативно читање ради налажења одређених информација (у уџбеницима других предмета, у новинским чланцима, у књизи из лектире, у дописима, огласима, обавештењима и сл.) и упућивање ученика у читање с оловком у руци (подвлачење, обележавање, записивање и друго).

Синтаксичке вежбе: вежбе у употреби различитих падежа (предлошко-падежних конструкција) за исто значење (падежна синонимија). Вежбе у употреби одговарајућих падежних облика (с обзиром на различите дијалекатске основе). Отклањање грешака у конгруенцији.

Лексичке вежбе: исказивање особина предмета (у оквиру описивања), односно исказивање радњи (у оквиру приповедања) одговарајућим придевима и прилозима, односно глаголима. Коришћење стилски неутралних и експресивних речи. Коришћење речника српског језика.

Читање и разумевање нелинеарних елемената текста: легенде, табеле.

Осам домаћих писмених задатака и њихова анализа на часу.

Четири школска писмена задатка, писана ћирилицом (један час за израду и два часа за анализу задатака и писање побољшане верзије састава).

ДОДАТНИ РАД

(Оријентациони садржаји програма)

Језик и језичка култура

Вежбе у правилном акцентовању. Коришћење речника да би се проверио акценат.

Анализа реченица и синтагми. Претварање активних реченица у пасивне и обрнуто. Анализа случајева у којима то није могуће (нпр. у правом презенту могућан је само повратни пасив, и то не од свих глагола; пасивну реченицу није могуће претворити у активну ако не знамо вршиоца радње, итд.).

Вежбе на тежим експозиторним текстовима: уочавање основних информација, извођење закључака, упоређивање информација из више дужих текстова, резимирање.

Прављење легенди и табела.

Књижевност

Анализа лирске и епске песме - језичко-стилска средства као интеграциони чиниоци интерпретације.

Анализа драмског књижевног дела - уочавање битних одлика. Разлика између драмског књижевног дела и позоришне представе.

Анализа савременог књижевног дела по слободном избору ученика. Коришћење основне литературе о делима и писцима. Формирање властитог мишљења о књижевном делу.

Анализа домаћег филма са посебним акцентом на визуелним и акустичким ефектима.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

ЈЕЗИК (ГРАМАТИКА, ПРАВОПИС И ОРТОЕПИЈА)

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писмену комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на језичка правила и граматичке норме већ и на њихову функцију. На пример, реченица се не упознаје само као граматичка јединица (са становишта њене структуре), већ и као комуникативна јединица (са становишта њене функције у комуникацији).

Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција.

Поступност се обезбеђује самим избором и распоредом наставних садржаја, а конкретизација нивоа обраде, као врста упутства за наставну праксу у појединим разредима, назначена је описно формулисаним захтевима: запажање, уочавање, усвајање, појам, препознавање, разликовање, информативно, употреба, обнављање, систематизација и другима. Указивањем на ниво програмских захтева наставницима се помаже у њиховим настојањима да ученике не оптерете обимом и дубином обраде језичке грађе.

Селективност се остварује избором најосновнијих језичких законитости и информација о њима.

Програмске садржаје из акцентологије не треба обрађивати као посебне наставне јединице. Не само у настави језика, већ и у настави читања и језичке културе, ученике треба у сваком разреду уводити у програмом предвиђене стандардне акценатске норме а сталним вежбањем, по могућству уз коришћење аудио снимака, ученике треба навикавати да чују правилно акценатовану реч, а у местима где се одступа од акценатске норме, да разликују стандардни акценат од свога акцента.

Правопис се савлађује путем систематских вежбања, елементарних и сложених, која се организују често, разноврсно и различитим облицима писмених вежби. Поред тога, ученике врло рано треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање).

Настава ортоепије обухвата следеће елементе говора: артикулацију гласова, јачину, висину и дужину, акценат речи, темпо, ритам, реченичну интонацију и паузе.

Артикулационе вежбе односе се на правилан изговор гласова: - ч, - ћ, - џ, - њ, - х, као и - е (често отворено). Ученици с неправилним изговором -р, -с, -з упућују се логопеду. Гласови се најпре вежбају појединачно, а онда у говорном ланцу, у тексту.

Ортоепске вежбе, обично краће и чешће, изводе се не само у оквиру наставе језика него и наставе читања и језичке културе. Треба указивати на правилност у говору, али и на логичност и јасност.

Вежбе за усвајање и утврђивање знања из граматике до нивоа његове практичне примене у новим говорним ситуацијама проистиче из програмских захтева, али су у великој мери условљене конкретном ситуацијом у одељењу - говорним одступањима од књижевног језика, колебањима, грешкама које се јављају у писменом изражавању ученика. Стога се садржај вежбања у настави језика мора одређивати на основу систематског праћења говора и писања ученика. Тако ће настава језика бити у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим књижевним српским језиком.

У настави граматике треба примењивати следеће поступке који су се у пракси потврдили својом функционалношћу:

- подстицање свесне активности и мисаоног осамостаљивања ученика
- сузбијање мисаоне инерције и ученикових имитаторских склоности
- заснивање тежишта наставе на суштинским вредностима, односно на битним својствима и стилским функцијама језичких појава
- уважавање ситуационе условљености језичких појава
- повезивање наставе језика са доживљавањем уметничког текста
- откривање стилске функције, односно изражајности језичких појава
- коришћење уметничких доживљаја као подстицаја за учење матерњег језика
- систематска и осмишљена вежбања у говору и писању
- што ефикасније превазилажење нивоа препознавања језичких појава
- неговање примењеног знања и умења
- континуирано повезивање знања о језику са непосредном говорном праксом
- остваривање континуитета у систему правописних и стилских вежбања
- побуђивање учениковог језичког израза животним ситуацијама
- указивање на граматичку сачињеност стилских изражајних средстава
- коришћење прикладних илустрација одређених језичких појава.

У настави граматике изразито су функционални они поступци који успешно сузбијају ученикову мисаону инертност, а развијају радозналост и самосталност ученика, што појачава њихов истраживачки и стваралачки однос према језику. Наведена усмерења наставног рада подразумевају његову чврсту везаност за животну, језичку и уметничку праксу, односно за одговарајуће текстове и говорне ситуације. Због тога је указивање на одређену језичку појаву на изолованим реченицама, истргнутим из контекста, означено као изразито непожељан и нефункционалан поступак у настави граматике. Усамљене реченице, лишене контекста, постају мртви модели, подобни да се формално копирају, уче напамет и репродукују, а све то спречава свесну активност ученика и ствара погодну основу за њихову мисаону инертност.

Савремена методика наставе граматике залаже се да тежиште обраде одређених језичких појава буде засновано на суштинским особеностима, а то значи на њиховим битним својствима, комуникативним и стилским функцијама, што подразумева занемаривање

формалних и споредних обележја проучаваних језичких појава.

У настави језика нужно је посматрати језичке појаве у животним и језичким околностима које су условиле њихово значење. Ученике ваља упутити на погодне текстове и говорне ситуације у којима се одређена језичка појава природно јавља и испољава. Текстови би требало да буду познати ученицима, а ако пак нису, треба их прочитати и о њима разговарати са ученицима.

Наставник ваља да има на уму и то да упознавање суштине језичке појаве често води преко доживљавања и схватања уметничког текста, што ће бити довољно јак подстицај за наставника да што чешће упућује ученике да откривају стилску функцију (изражајност) језичких појава. То ће допринети развијању ученикове радозналости за језик, јер уметничка доживљавања чине граматичко градиво конкретнијим, лакшим и применљивијим. Кад ученицима постане приступачна стилска (изражајна, експресивна) функција језичке појаве, прихватају је као *стваралачки поступак*, што је врло погодан и подстицајан пут да знања о језику брже прелазе у *умења*, да се на тај начин доприноси бољем писменом и усменом изражавању, али и успешнијој анализи књижевних текстова.

Нужно је да наставник увек има на уму пресудну улогу умесних и систематских вежбања, односно да наставно градиво није усвојено док се добро не увежба. То значи да вежбања морају бити саставни чинилац обраде наставног градива, примене, обнављања и утврђивања знања.

Методика наставе језика, теоријски и практично, упућује да у настави матерњег језика треба што пре превазићи нивое препознавања и репродукције, а стрпљиво и упорно неговати више облике знања и умења - *применљивост* и *стваралаштво*. У настојањима да се у наставној пракси удовољи таквим захтевима, функционално је у свакој погодной прилици знања из граматике ставити у функцију тумачења текста (уметничког и популарног), чиме се оно уздиже од препознавања и репродукције на нивое умења и практичне примене.

Практичност и применљивост знања о језику и његово прелажење у умење и навике посебно се постиже неговањем *правописних* и *стилских вежби*.

Ученике, такође, континуирано треба подстицати да своја знања о језику повезују са комуникативним говором. Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. Настава на тај начин постаје практичнија и занимљивија, чиме ученику отвара разноврсне могућности за његова стваралачка испољавања.

Ситуације у којима се испољавају одређене језичке појаве може и сам наставник да поставља ученицима, да их спретно подсећа на њихова искуства, а они ће казивати или писати како у изазовним приликама говорно реагују.

Целовити сазнајни кругови у настави граматике, који започињу мотивацијом, а завршавају сазнавањем, резимирањем и применом одређеног градива, у савременом методичком приступу, поготову у проблемски усмереној настави, отварају се и затварају више пута током наставног часа. Такав сазнајни процес подразумева учестало спајање индукције и дедукције, анализе и синтезе, конкретизације и апстракције, теоријских обавештења и практичне обуке.

Савремена методика наставе истиче низ саодносних методичких радњи које ваља применити у наставној обради програмских јединица из језика и које омогућују да сваки целовит сазнајни пут, почев од оног који је уоквирен школским часом, добије своју посебну структуру.

Обрада нових наставних (програмских) јединица подразумева примену следећих методичких радњи:

- коришћење погодног *полазног текста* (језичког предлошка) на коме се увиђа и објашњава одговарајућа језичка појава. Најчешће се користе краћи уметнички, научнопопуларни и публицистички текстови, а и примери из писмених радова ученика
- коришћење исказа (примера из пригодних, текућих или запамћених) *говорних ситуација*
- подстицање ученика да полазни текст *доживе* и *схвате* у целини и појединостима
- утврђивање и обнављање знања о познатим језичким појавама и појмовима који *непосредно доприносе* бољем и лакшем схватању новог градива. (Обично се користе примери из познатог текста.)
- упућивање ученика да у тексту, односно у записаним исказима из говорне праксе, *уочавају примере* језичке појаве која је предмет сазнавања
- најављивање и бележење *нове наставне јединице* и подстицање ученика да запажену језичку појаву *истраживачки сагледају*
- сазнавање *битних својстава* језичке појаве (облика, значења, функције, промене, изражајних могућности...)
- сагледавање језичких чињеница (примера) са *разних становишта*, њихово упоређивање, описивање и класификовање
- илустровање и *графичко представљање* језичких појмова и њихових односа
- *дефинисање језичког појма*; истицање својства језичке појаве и уочених законитости и правилности
- препознавање, објашњавање и примена сазнатог градива у новим околностима и у примерима које наводе сами ученици (непосредна дедукција и прво вежбање)
- утврђивање, обнављање и примена стеченог знања и умења (даља вежбања, у школи и код куће).

Наведене методичке радње међусобно се допуњују и прожимају, а остварују се у сукцесивној и синхроној поставци. Неке од њих могу бити остварене пре наставног часа на коме се разматра одређена језичка појава, а неке и после часа. Тако, на пример, добро је да текст на коме се усваја градиво из граматике буде раније упознат, а да поједине језичке вежбе буду предмет ученичких домаћих задатака. Илустровање, на пример, не мора бити обавезна етапа наставног рада, већ се примењује кад му је функционалност неспорна.

Паралелно и здружено у наведеном сазнајном путу теку све важне логичке операције: запажање, упоређивање, закључивање, доказивање, дефинисање и навођење нових примера. То значи да часови на којима се изучава граматичко градиво немају одељене етапе, односно јасно уочљиве прелазе између њих. Нешто је видљивији прелаз између индуктивног и дедуктивног начина рада, као и између сазнавања језичке појаве и увежбавања.

КЊИЖЕВНОСТ

Увођење ученика у свет књижевности, али и осталих, тзв. некњижевних текстова (популарних, информативних), представља изузетно одговоран наставни задатак. Управо на овом ступњу школовања стичу се основна и врло значајна знања, умења и навике од којих ће у доброј мери зависити не само ученичка књижевна култура, већ и његова општа култура на којој се темељи укупно образовање сваког школованог човека.

Лектира

Укинута је непотребна подела на домаћу и школску *лектиру*, па тако извори за обраду текстова из лектире, поред читанки, постају књиге лектире за одређени узраст и сва остала приступачна литература.

Дата је лектира за одређен разред, разврстана по књижевним родовима - *лирика*, *епика*, *драма*, да би се кроз све програме могла пратити одговарајућа и разложна пропорција и имати увид у то. Подела је извршена према основној разлици везаној за стих и прозу. Лектира је обogaћена избором научнопопуларних и информативних текстова.

Текстови из *лектире* представљају програмску окосницу. Наставник има начелну могућност да понуђене текстове прилагођава конкретним наставним потребама, али је обавезан и на слободан избор из наше народне усмене књижевности и тзв. некњижевних текстова - према програмским захтевима.

Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја - граматике, правописа и језичке културе и сл.).

Наставнику је дата могућност и *допунског избора* дела у складу са наставним потребама и интересовањима конкретног ђачког колектива са којим остварује програм.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Развијање језичке културе један је од најважнијих задатака наставе матерњег језика. Овај наставни процес, иако је програмски конституисан као посебно подручје, с посебним садржајима и облицима рада, мора се преносити како на обраду књижевног текста који је најбољи образац изражавања, тако и на некњижевне текстове и на граматику с правописом, која нормира правила и дефинише језичке законе. Исто тако, у повратном смеру, обрада књижевног текста и рад на граматици и правопису књижевног језика, мора укључивати и садржаје за неговање културе усменог и писменог изражавања, јер су својим већим делом том циљу и подређени. Рад на богаћењу језичке културе треба да се интегрише са свим видовима усмених и писмених облика изражавања.

У настави језика и културе изражавања ваља непрестано имати у виду **заједнички основни циљ**: развијање језичког мишљења и језичке свести уочавањем језичких законитости, па тек на основу такве свести прелазити на нормирање и дефинисање. Отуда језик као средство изражавања треба да буде предмет наставне пажње у свим његовим структурама.

Неопходно је да ученици уоче разлику између говореног и писаног језика. У говорном језику реченице су обично краће. Чести недостаци су незавршене и стилски неуређене реченице и употреба поштапалица.

Настава ће бити очигледнија и ефикаснија ако се користе аудиоснимци (нпр. Звучна читанка) и ако се слуша и анализира снимљен говор ученика.

Лексичке и морфолошке вежбе треба да богате ученичко сазнање о речи као облику, чему служе не само конјугација и деκлинација, него и систем грађења речи (изведене, сложене и сложено-изведене). Вежбе у грађењу изведених речи и сложеница, по угледу на сличне речи у обрађеном тексту, треба да утичу на богаћење ученичког речника.

У старијим разредима лексичко-семантичке вежбе се односе на сложеније садржаје: право и пренесено значење речи, синонимију, хомонимију, антонимију, полисемију, архаизме, дијалектизме, жаргонизме, позајмљенице, фразеологизме. Треба упућивати ученике на служење реченицама: једнојезичним и двојезичним, лингвистичким и енциклопедијским.

Семантичке вежбе се повезују с морфолошким и синтаксичким вежбама и оне треба да развију ученикову свест о одређеној моти значења речи, на основу чега се једино и може развити способност и вештина изражавања. У млађим разредима те вежбе обухватају откривање семантичке вредности акцента, и то искључиво на илустрованим примерима (Сунце је село за село хајдмо, село, на село, итд.).

Синтаксичке вежбе су, као и морфолошке и семантичке, битнији садржаји језичке културе у свим разредима. Тежина захтева, природно, одређује се према узрасту ученика. Те се вежбе могу изводити и пре него што ученик почне да стиче синтаксичке појмове, с тим што се на том нивоу у наставном разговору не употребљавају стручни називи. До упознавања првих синтаксичких појмова, вежбе у обликовању реченице треба да формирају свест ученика о месту и положају појединих реченичних делова у склопу прости реченице. Кад се стекну први појмови о простој реченици, и вежбе ће бити конкретније и богатије. Рад на стилистици реченице конкретно се наставља до краја основног школовања. Он се састоји како у анализи и оцени ученичких реченица из усменог излагања, тако и у анализи и процени реченица у њиховим писменим саставима, а нарочито и посебно - у анализи реченица из дела обеју лектира и говорног језика.

Све врсте тих вежбања, чији је циљ развијање језичког мишљења, изводе се на тексту или у току разговора.

Знатан део говорних вежбања има за циљ изграђивање културе усменог изражавања. У низу својих задатака (правилност, лакоћа, јасност, једноставност, природност, прецизност, дикција) те вежбе треба у највећој мери да приближе учеников говор књижевном изговору. С обзиром на велико шаренило и веома приметну дијалекатску разноликост говора ученика, а често и наставника, говорене напамет научених одломака у стиху и прози (уз помоћ аудитивних наставних средстава) треба да омогући ученику не само неговање правилне дикције него и да убрза процес приближавања књижевном изговору.

У свим облицима неговања језике културе **образак или узор** треба да добије одговарајуће место и његов значај се не сме никога потценити. Смишљено одабран узор, примерен узрасту и врсти, треба да буде циљ до којег се стиже уз одговарајуће напоре. И облици усменог, као и облици писменог изражавања, у свим врстама и типовима треба да се прикажу ученицима у пажљиво одабраним узорцима изражавања. Уколико се једна врста усменог или писменог изражавања континуирано понавља из разреда у разред, онда треба у сваком поновљеном случају, у истом или следећем разреду, анализом узорка конкретно показати и обим повећаних захтева (у садржајном, композиционо-формалном и језичко-стилском погледу).

Да се узорци не би претворили у клишеа која спутавају ученичку индивидуалност и самосталност, време између приказивања узорка и израде одговарајућег писменог задатка треба испунити радом на анализи сличних састава. Ови састави могу бити у форми одабраних текстова које ученици сами проналазе у својим читанкама или лектури, а обавезно и у форми самосталних домаћих писмених или усмених задатака - састава којима се остварује процес овладавања одређеним обликом писменог или усменог изражавања. У анализи узорка треба обратити пажњу на све елементе конкретне језичке структуре: садржај и композиција састава, распоред детаља и изражајност употребљене лексике и стилских поступака. Ниједан школски писмени задатак не би требало да се изведе, а да се претходно, на читавом низу смишљено програмирањем часова, није говорило како о предмету који ће бити тема писменог састава, тако и о облику у којем ће та тема бити обрађена.

Богаћењу културе усменог и писменог изражавања посебно ће допринети самостални рад ученика на прикупљању одабраних примера језика и стила. Због тога ученици треба да бележе вредне примере: успешне описе, рељефне портрете, правилне реченице, како у погледу формалне структуре (распоред њених делова) тако и у погледу лексике и семантике. Овај рад треба да оствари два задатка везана непосредно за културу изражавања. Прво, тиме ученик организовано индивидуално ради на развијању своје говорне културе и писмености, а друго - у обиму своје читалачке пажње развија онај њен значајан квалитет који му омогућује непрестано посматрање језика и стила у штиву које чита.

Подстицање ученика на литерарно стваралаштво, схваћено свакако у ужем и претежно образовно-васпитном погледу, треба применити као фронталан рад с целим одељењем, а никако као обавезу литерарне секције. Рад у литерарној секцији је слободно одређење. Ученик основне школе, нарочито у млађим разредима, по својој природи увек је спреман на креативност, па то треба и подстицати. Усменим и писменим вежбама, кад то потреба допушта, наставник ће ученицима показати како настаје стих, како се речи бирају и распоређују да делују ритмично, како се конституише строфа, како се гради портрет, како се описује пејзаж или сцена. Уосталом, програм наставе усменог и писменог изражавања конципиран је тако да у себи садржи скоро све елементе и уметничког језичког изражавања, па би их требало повремено само обједињавати и осмишљавати. Подстицање ученика на литерарно стваралаштво у додатном раду и литерарној секцији има богатије садржаје и облике и обимније посебне циљеве. Тај рад не треба поистовећивати с подстицањем на литерарно стваралаштво у оквиру целог одељења.

Један од облика рада на развијању и неговању језичке чистоте јесте и развијање свести о поглави позајмљеница у нашем језику. Наставник ће, разумљиво, морати да нађе меру у објашњавању да сваки језик нужно прихвата и речи пореклом из грчког и латинског језика у стручној терминологији. Треба помоћи ученицима у разликовању позајмљеница које су добиле "право грађанства" у нашем језику од оних речи које треба енергично наћи из говора. Разговори о томе треба да се воде у свакој конкретной прилици, кад се највише на позајмљеницу у тексту или кад се она појави у говору ученика; исто тако, са ученицима ваља осмишљено трагати за позајмљеницама у свакодневном говору и разним медијима (штампа, радио, телевизија и др.). Записивање домаћих речи, такође, може да буде подесан облик неговања језичке чистоте.

ДОПУНСКА НАСТАВА

Допунски рад се организује за ученике који - из објективних разлога - у редовној настави матерњег језика не постижу задовољавајуће резултате у неком од програмско-тематских подручја.

Зависно од утврђених недостатака у знањима и умењима ученика, као и узрока заостајања, наставник формира одговарајуће групе с којима организује допунски рад (на пример: група ученика с недовољним знањем одређених садржаја и граматике или правописа; група ученика који нису савладали неки од предвиђених елемената књижевне анализе или облика усменог и писменог изражавања; група ученика са артикулационим проблемима, итд.). На основу претходног испитивања тешкоћа и узрока, за сваку групу се ствара посебан, одговарајући план рада, којим ће се савладавањем отклонити испољени недостаци у знању, умењу и

вештини ученика. Допунски рад претпоставља и специфичне облике у савладавању одређених програмских садржаја (индивидуализација наставе - полупрограмираним и програмираним секвенцама, наставним листићима; предавањима с друкчијим - очигледнијим примерима; посебни групни и индивидуални задаци и др.). Нарочито треба водити рачуна о одмерености захтева, као и о стимулисању ученика за показане резултате (похвале, награде, позитивна оцена).

Допунски рад организује се током целе наставне године, односно одмах чим се уоче тешкоће појединих ученика у усвајању програмских садржаја. Чим савлада одређену тешкоћу или отклони недостатак, ученик престаје с допунским радом ван редовне наставе. Током даље редовне наставе такве ученике не треба испуштати из вида, односно - диференцирањем редовне наставе - омогућити ученицима да градиво савладају на редовним часовима.

СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК (3 часа недељно, 108 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе српског језика јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да активно овладају српским језиком у оквиру предвиђене језичке и лексичке грађе, да упознају елементе културе народа који говоре тим језиком и оспособе се за споразумевање, дружење и зближавање са припадницима већинског народа и других националности.

Задаци наставе српског језика јесу:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе српског језика сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе српског језика буду у пуној мери реализовани
- да ученици разумеју саговорника и усмена излагања о темама из свакодневног живота
- да ученици усвајају правилан изговор и интонацију при усменом изражавању и читању
- да се ученици оспособљавају за разговор о темама из свакодневног живота
- да ученици савладају основе правописа ради коректног писменог изражавања у границама усвојених језичких структура и лексике и буду оспособљени да користе ћирилично писмо, основе правописа ....
- да ученици упознају елементарне законитости српског језика
- да ученици разумеју текстове различитог жанра у оквиру предвиђене тематике
- да се ученици упознају са основним карактеристикама културе народа чији језик уче
- да ученици стичу навике самосталног коришћења речника и језичких приручника и оспособе се за информисање, образовање и самообразовање на српском језику
- да ученици развију интересовања и мотивацију за учење српског језика и тако стекну већу комуникативну компетенцију и способност размишљања на њему.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- стичу језичку и комуникативну компетенцију усвајањем нових знања о српском језику путем наставе граматике и богаћењем речника од око 250/400/ нових речи и израза
- разумеју на слух нови текст у оквиру тематике
- коригују грешке које се јављају на свим језичким нивоима
- самостално читају текстове различитог жанра са упознавањем културног контекста текстова
- оспособе се за коректно писмено изражавање у оквиру језичке и лексичке грађе
- оспособе се за анализу текстова /анализа тежих текстова/
- оспособе се да користе језичке приручнике и речнике.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ТЕМАТИКА

Школа: активности у школским објектима; сарадња с школама које носе исто име или су места збртимљена.

Свакодневни живот: Посета музеју, изложбама, концертима, библиотеци, "Градској кући", сајму;

Друштво и природа: главне привредне гране; велики грађевински објекти; природне лепоте, туризам, туристичке агенције (ред вожње, председање, аеродром); спортски центар.

Актуелне теме: проблеми савременог света (храна, вода за пиће, глад); заштита човекове околине, савремена средства комуникације.

Комуникативне функције: изражавање незадовољства, чуђења, изненађења, негодовања, радости, забринутости, упозорења, наредбе, претпоставке или сумње у нешто, предлагање, образлагање, обавештење.

ЈЕЗИЧКА МАТЕРИЈА

Обрасце, које су ученици аутоматизовали до VII разреда треба допуњавати другостепеним елементима (са више атрибута који се слажу са именицама у роду, броју и падежу, као и атрибутима где нема овог формалног слагања) и комбиновати их са елементима других савладаних структурних типова. Рад на лексичком богатству унутар структура.

Ради проширивања говорних способности ученика у овом разреду треба увежбавати типове исказа.

Исказивање безличности

Увежбавати безличне реченице типа:

Смрква се.

Грми.

Загушљиво је.

Било је (биће) хладно.

Овде се не пуши.

Шета ми се.

Драго ми је.

Страх ме је.

/Зуји ми у ушима/.

Прецизирање или сужавање значења именице из главне реченице зависном реченицом

Обрасци: Идемо на излет који смо планирали.

Купила сам мараму која је била на сајму.

Умири дете које пева у ходнику.

Купио је шешир какав је желео.

/Одговори на питање што сам ти поставио.

Прихватили смо задатак што није лако урадити./

Исказивање корелативне допуне

Увежбавање само најчешћих корелативних веза неопходних за природан ток говора (**онај који, такав какав, оно што, колико**

толико, тада када, тамо где, туда куда).

Образац:

Срегли смо се тамо где смо се договорили.

Био је такав друг какав се може пожелети.

Потрошио је оно што је зарадио.

ГРАМАТИКА

Именице: род и број именица; властите, заједничке, збирне, преглед промене именица усвојених у оквиру образаца.

Придеви: род, придевски вид, поређење придева, промена (заменичко - придевска).

Личне заменице: род, број, промена (наглашени и ненаглашени облици).

Придевске заменице: род, број, промена (заменичко - придевска).

Бројеви: основни, збирни, редни; промена (заменичко - придевска редних бројева).

У промени речи указивати на пратеће гласове и прозодијске промене.

Падежи српског језика: номинатив (субјект и именски део предиката); генитив (припадање, део нечега, време, место); датив (намена, правац); акузатив (објект, место); вокатив (дозивање); инструментал (друштво, оруђе /место начин, време/, локатив (место, даљи објект /начин/.

Синтагма и реченица.

ТВОРБА РЕЧИ

Творба етника (називи становника насељеног места, краја, држава, континента); Београд - Београђанин, Београђанка, Нови Сад - Новосађанин, Новосађанка, Сента - Сенђанин, Сенђанка, Приштина - Приштевац, Приштовка, Марибор - Мариборчанин, Мариборчанка, Србија - Србијанац, Србијанка, Банат - Банађанин, Банађанка, Срем - Сремац, Сремица, Војводина - Војвођанин, Војвођанка, Европа - Европљанин, Европљанка, Америка - Американац, Американка.

Творба хипокористика: - а (Јела, Станислава - Стана, Матија - Мата, Јован - Јова, Владимир - Влада); - е (Марија - Маре, Катица - Кате, Матија - Мате, Антун - Анте, Данило - Дане); - о (Јован - Јово, Иван - Иво, Владимир - Владо); - ица (Јелена - Јелица, Марија - Марица, Ружа - Ружица, Јован - Јовица); - ко (Владимир - Влатко, Златан - Златко, Желимир - Желко).

Творба збирних именица: - ад (јуне - јунад, дугме - дугмад, момче - момчад, ждребе - ждребад, унуче - унучад, јагње - јагњад, жаре - жарад; - је/е (цвет - цвеће, лист - лишће, грм - грмље, сноп - снопље, клас - класје, перо - перје).

Творба прилога: леп - лепо, гласан - гласно, паметан - паметно, први - прво.

ПРАВОПИС

Употреба запете у сложеној реченици.

Писање речи страног порекла.

ГОВОРНЕ ВЕЖБЕ

Пре причавање: слушаног текста, РТВ - емисија.

Разговор о самостално прочитаном тексту, на дату тему.

Анализе текстова /анализа тежих текстова/.

Анализа ученичких излагања.

ПИСМЕНЕ ВЕЖБЕ

Писање састава на основу датог почетка, са измењеним завршетком, на дату тему.

Писање личних и заједничких доживљаја.

Писање извештаја (о раду у секцији, слободних активности и др.).

Бележење ученичких излагања (добро - погрешно).

Четири писмена задатка у току школске године.

ЧИТАЊЕ

Самостално читање текстова различитог жанра са упознавањем културног контекста.

ЛЕКТИРА

Народна песма: *Љубавни растанак*

Владислав Петковић Дис: *Међу својима*

Десанка Максимовић: *Стрепња*

Мирослав Антић: *Глави чупрак* (избор)

Добрица Ерић: *Песник и месец*

Народна песма: *Диоба Јакшића*

Епске народне песме о хајдуцима и ускоцима (избор)

Јанко Веселиновић: *Хајдук Станко* (одломак)

Стеван Сремац: *Поп Ђира и поп Спира* (одломак)

Вељко Петровић: *Јабuka на друму*

Иво Андрић: *Прича о кмету Симану* (одломак)

Гроздана Олујић: *Звезда у чијим је грудима нешто куцало*

Избор из књига, енциклопедија и часописа за децу.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Програм садржи: циљ, васпитно-образовне задатке, оперативне задатке, тематику са основним облицима комуникације, језичку материју, говорне вежбе, читање (од II разреда). Сви елементи програма су међусобно повезани и тако их треба реализовати.

Задаци наставе садрже: опште захтеве који се односе на квалитет знања, посебне захтеве за развијање и стицање језичких умења и васпитне задатке. Сви делови програма су у складу са задацима наставе и треба да допринесу њиховој реализацији.

Оперативним задацима формулисани су захтеви у погледу обима програмске грађе коју ученици треба да савладају у сваком разреду.

Тематика је дата по разредима са темама и ситуацијама у којима се усваја језик. Она садржи неколико тематских области: **школа, породица и дом, ближе и шире окружење, природа и друштво, актуелне теме, слободно време ученика, из живота младих** и др. Тематика је дата оквирно да би у извесној мери усмеравала наставнике и писце уџбеника приликом избора најфреквентније лексике у оквиру датих подручја.

Уз тематику су дате форме опхођења (поздрављање, обраћање, представљање, молба, захваљивање) почев од најједноставнијих до сложенијих које су потребне за учење аутентичног језика, односно остваривање природне комуникације.

Језичка материја дата је у виду реченичних модела који су конкретизовани. У њима је издвојена она језичка материја која покрива већи део говорног језика. Она је кумулативна јер се нова грађа увек наслања на претходну. Језички модели се из разреда у

разред исказују другим језичким и лексичким средствима. Једноставни искази постепено се шире и међусобно комбинују.

У одељку **Граматика** издвојена је језичка грађа која је у функцији бржег савладавања језика на продуктивном нивоу. У граматички се пошло од синтаксе, затим морфологије да би у завршним разредима (VII и VIII) дошло до систематизације знања о језичком систему.

Правопис садржи оне правописне норме које се, мање или више, разликују од оних у правопису матерњег језика ученика.

У програму је дат и **проширени део** који се преваходно тиче садржаја у одељку *Језичка материја*, а у зависности од карактеристика појединих категорија. За његову реализацију у целини или фрагментарно, опредељују се школе на предлог предметног наставника. Обим реализације овог дела програма може да варира од школе до школе, од генерације до генерације, од одељења у истој школи, у зависности од нивоа предзнања ученика на који утиче:

- национални састав средине у којој ученици живе,
- сродност нематерњег језика и језика ученика,
- услови рада у школи и др.

Организација васпитно-образовног рада

У настави српског као нематерњег језика тежиште рада преноси се на ученика: он активно учествује у раду, постаје субјект наставе, а својим залагањем и радом треба да стиче и развија језичка умења, да усваја језик и усвојено знање примењује у комуникацији.

Наставник планира, води и организује наставни процес (одабира садржину рада, лексику, наставне методе, облике рада, типове и број вежби итд.), координира радом ученика да би се што успешније остваривали постављени задаци.

Настава мора бити постављена тако да се сваком ученику омогући што чешће вербалне активности јер се само говорењем може продуктивно овладати језиком. Необично је важно да се поштује принцип индивидуализације у раду, с обзиром на то да је знање језика веома хетерогено и међу ученицима једног одељења.

Програм је јединствен за све националности. То, међутим, не значи да при његовом остваривању наставник не треба да води рачуна о односу српског језика и језика ученика. Мада не увек, тешкоће ће бити веће уколико су и структурне разлике између два језика веће. Пожељно је да наставник познаје структуру језика ученика, како би тежиште рада (интензивнијим вежбама) усмерио на оне елементе који не постоје у језику ученика, а при чијем усвајању ученици највише греше. Наиме, при учењу српског језика јавља се интерференција матерњег језика јер формирани механизам матерњег језика ученика "тежи да готово неприметно натура шаблоне акцента, изговора и реченичне структуре својствене матерњем језику укоренење још у најранијем детињству". Да би се утицај матерњег језика искључио, настава српског језика организује се без учешћа матерњег језика, **директним методом**, што значи да је језик комуникације на часовима српски.

У реализацији свих задатака наставник треба максимално да мотивише ученике користећи одговарајућа АВ - наставна средства, компакт-диск, магнетофонске траке и касете, апликације за фланелграф илустрације у уџбенику, слајдове, дијафилм, филм, слике, фотографије, графофолије, слојевите фолије, ТВ - емисије и др. Наставник мора подстицати ученике да се и они ангажују на прикупљању наставних средстава везаних за тему која се обрађује (разгледнице, кеширане слике, чланци из дневне и недељне штампе и сл.).

Наставу нематерњег језика треба повезивати са наставом језика ученика, познавањем природе и друштва, историје, географије, музичке и ликовне културе, техничког образовања и других наставних предмета. Успостављање корелације међу овим предметима неопходно је јер омогућује остваривање обострано ефикаснијих резултата. Наставник, наравно, мора водити рачуна о томе да нове појмове ученик најпре треба да усвоји у настави предмета на свом матерњем језику.

VII и VIII разред су завршили разреди за ученике који не продужују школовање, али је истовремено и основа за успешно изучавање језика у оквиру средње школе. У овој етапи треба да се формирају комуникативне способности ученика. У том циљу наставља се рад на стицању језичке и комуникативне компетенције ученика, усвајају се компликованији језички модели (VII разред), систематизује се језичка грађа и упоређује са матерњим језиком ученика, интензивније се коригују грешке интралингвалног (у оквиру истог језичког система) и интерлингвалног карактера (под утицајем језика ученика) на свим језичким нивоима, усваја се нова лексика и фразеолошки изрази карактеристични за српски језик; развија се писмено изражавање ученика, оспособљава се за анализу текста и систематизује се правописна грађа (VIII).

Увежбавање језичких модела. Да би се ученици оспособили за правилну комуникацију потребно је да савладају предвиђене језичке моделе. Ученик треба да препозна звучну слику предоченог исказа који илуструје језички модел, да га разуме, имитира, репродукује, да га дуготрајним разноврсним вежбама са различитим садржајем аутоматизује. Након аутоматизације језичког модела, ученик ће моћи самостално да састави сопствене исказе, односно у нормалном говорном темпу моћи ће да гради аналогне структуре са новим конкретним садржајем, стећи ће комуникативну компетенцију, што је и циљ учења језика.

Процес увежбавања језичких модела треба спроводити плански уз доследно поштовање принципа поступности. Језички модели се најпре увежбавају у чистом облику јер ученици треба да усвоје основне моделе у оквиру ограниченог вокабулара.

Модел се усвајају на познатој лексици. У одређени језички модел уноси се само један нови елемент јер би истовремено уношење два непозната елемента (нпр. футур глагола и намену исказану дативом именице и заменице) стварало непотребне тешкоће и успорило би усвајање одређеног језичког модела. Касније се језички модели проширују, комбинују и уводе се у рад нови, сложенији.

Илустроваћемо то на језичком моделу **именовање предмета и бића**. На пример, у обрасцу **Петар је ученик**, који је један од конкретних реализација наведеног модела, може се предикатив **ученик** заменити другом именицом у номинативу - **дечак, младић, фудбалер, столар** и сл, већ према стварној ситуацији. У нормалном исказу те врсте акценат је на предикативу јер се њиме открива оно што је ново, њиме се именује лице, а то значи да субјект и глаголска копула морају бити познати ученицима од раније да би схватили ову констатацију, односно да би схватили информацију у целини. У практичном раду предикатив ће се веома често мењати јер се на почетном ступњу учења веома често врши именоване бића и предмета кад год је потребно савладати неку нову именицу (нпр. **Ово је столица, ово је књига, а то је оловка** и сл.).

Ако се у том језичком моделу жели савладати нова (лексички и морфолошки) копула, субјект и предикатив треба да су познати нпр.:

је био,
ће бити,
...Петар жели постати ученик,
мора бити.

Субјекат је такође променљив елемент у обрасцу. Место имена **Петар** може се употребити свако друго име или заменица у номинативу, већ према објективној ситуацији. Ако субјект у обрасцу промени род, по правилу мења род и предикатив и зато овај образац може послужити не само за увежбавање нових именица, заменица и помоћних глагола, него и за увежбавање слагања родова.

Непосредни циљ увежбавања овог обрасца јесте усвајање нових речи (именица, помоћни глагол) и нових облика (презент, перфект и футур помоћних глагола) и неких глаголских конструкција у служби глаголске копуле (**жели постати, мора бити, хоће да буде** и сл.).

Коначни циљ увежбавања овог обрасца јесте да ученици стекну способности да у новој говорној ситуацији од нових речи створе исказ аналоган увежаном обрасцу.

Кад год се појави потреба да се именује неко биће или предмет, ученици ће аутоматски активирати у свести језички модел именоване предмета и бића, који се може изразити формулом $C = П$, где је П глаголска копула + именица дакле условном формулом.

$C = П / = κ + \text{им.}$

Субјект, копула и предикатив су обавезни елементи овог језичког модела. Они морају бити исказани да би исказ био потпун.

Али овакав исказ може имати и необавезне елементе, нпр. атрибут. Пошто се у обрасцу могу јавити две именице, обе могу имати атрибут или чак свака и по више атрибута. Тако се почетни образац попуњава новим елементима како би исказ био потпунији, прецизнији.

Атрибут уз именице у служби предикатива има ту особину да повлачи на себе логички акценат (нпр. **Петар је добар ученик** - у свести и говорног лица и саговорника има у првом реду квалитативну оцену коју даје придев **добар**) и зато не треба журити са додавањем атрибута предикативу ако није аутоматизовано исказивање почетног обрасца.

У томе и јесте предност оваквог рада што се почетна структура која је синтаксичко-семантички и лексичко-морфолошки одређена, обележена, после аутоматизовања навике грађења основног обрасца "отвара" и прима "необавезне" елементе, то се на тај начин проширује, засићује се потребним семантичким квантитетом и улази у говорни процес, заузима место у механизму језика.

Реч је о најпростијој реченичкој структури која служи за именовање бића и предмета, али треба имати на уму да се њоме не савлађује само синтаксичка структура $C = П / = κ + п /$, нити се њоме савлађује само нова лексика (именице, показне и личне заменице, помоћни глаголи са непотпуним значењем), него се савлађују и морфолошке категорије (номинатив именица и заменица, три основна глаголска времена и императив, бројна конструкција у служби субјекта и предиката, категорија рода и категорија броја и неки изузеци од општих морфолошких и синтаксичких правила).

Дакле, схематизовање, упрошћавање и укалупљивање израза само је привидно јер се образац у почетном облику јавља само на почетку вежбања, док се не постигне аутоматизација, а касније се попуњава другим елементима, док се не постигне богатство потпуног исказа. За усвајање језичке материје користе се разноврсни **типови вежби манипулативног карактера**. Функција тих вежби је увежбавање, учвршћивање и аутоматизација језичких модела да би се ученици оспособљавали да их самостално користе са различитим садржајем у свакодневной комуникацији.

Манипулативне вежбе су строго контролисане, што значи да при увежбавању појединих језичких елемената, наставник исправља ученика ако греша и поново увежбава несавладану језичку материју док је ученик не усвоји.

У I етапи то су, на пример, вежбе разумевања на слух, орално понављање, одговори на питања, постављање питања, вежбе супституције, вежбе допуњавања, вежбе трансформације реченица (време, лице, број, род), вежбе састављања реченица од датих елемената и датих речи према моделу, вежбе повезивања реченица и др.

Вежбе одговора на питања и постављања питања заузимају централно место при увежбавању језичког модела и доприносе стицању комуникативне компетенције. Од ових вежби треба разликовати питања и одговоре који се користе за проверу разумевања текста, разумевања ситуације и лексичких јединица.

Код ових првих вежби свако питање и одговор садржи образац језичког модела који се увежбава. Због тога одговори ученика морају бити потпуни, целовити, што се при провери разумевања текста не захтева увек.

У складу са обимнијим језичким градивом и предзнањем ученика у II етапи, поред наведених, користе се сложенији типови говорних вежби. На пример, варирање модела (додавање синтагматских веза) претварање у други модел, трансформација низа реченица (време, лице, род, број), интеграција реченица и њихово проширивање (скраћивање и др.).

Колико ће се времена посветити увежбавању једног језичког модела зависи, пре свега, од тога да ли постоји велика разлика у одређеној језичкој конструкцији у односу на матерњи језик. Оним језичким моделима који представљају проблем због интерференције матерњег језика, посвећује се више пажње и више времена да би и они прешли у аутоматизовану навику. Неоправдано је прећи на увежбавање новог језичког модела ако није усвојен претходни.

Тематика и лексика. Сви делови програма: тематика, језичка материја, говорне и писмене вежбе и др. не чине посебан део наставе, него су саставни делови целокупног рада коме је основни циљ формирање и развијање говорних способности ученика.

Јединство ових области, које су у програму издвојене само због прегледности, огледа се у томе што се одређена синтаксичка конструкција - језички модел увежбава на тематски најпогоднијој материји, а у раду се користе облици говорних и писмених вежби. Према томе, предвиђена тематика треба да обезбеди усвајање језичких модела, као и усвајање одређене лексике. Исте тематске области јављају се у више разреда, али се остварују другом садржином, која је примерена познавању језика и интересовању ученика. Тема о породици, на пример, у I разреду може се ограничити на пет основних језичких структура: именовање предмета и бића, исказивање особине, исказивање радње, исказивање објекта и исказивање просторних односа.

Задатак све три етапе јесте и савлађивање одређеног фонда речи. Међутим, број речи у почетној настави није тако битан. Минимални продуктивни фонд много ће успешније допринети савлађивању механизма на нематерњем језику, него лексичка резерва у којој се ученик (и учитељ) на крају изгуби, па у каснијим годинама зна само речи, а не зна да их употреби. У првој етапи је основни циљ користити лексички минимум који ће омогућити да се савлађују битни елементи језика, а када се они савладају, природно је и тако савладати потребан фонд речи јер богаћење речника иде упоредо са општим развојем, као и са развојем изражавања на матерњем језику. И речи свога језика уче се до краја живота, али је механизам језика савладан на почетку. У детињству су аутоматизоване навике склапања реченица ради постизања одређеног циља у процесу комуникације.

Усвајање лексичких јединица обухвата семантизацију и асимилацију речи. Семантизација се врши коришћењем предмета или предмета на слици, односно визуелних средстава. Асимилација речи врши се у контексту, у реченици и везује се за одређене говорне ситуације. Поред продуктивног лексичког фонда ученици треба да савладају и рецептивно извесне речи, реченице и изразе.

Говорне и писмене вежбе. Основни циљ у току целокупне наставе од I до VIII разреда јесте да се изађе изван оквира рецептивно-репродуктивне наставе и да се не остане на неразвијеном, стешњеном и сиромашном одговарању на питања, него да ученици стекну способност и развијају навику дужег излагања повезаних мисли, што је могуће само ако мисле на српском језику.

Говорне способности се стичу и развијају говорењем. Због тога треба одабрати методичке поступке који ће ученике ставити у ситуацију да **питају, одговарају**, изражавају неслагање или слагање са одређеном акцијом или појавом, казују могућност или немогућност извршења одређене радње, итд.

Треба створити ситуацију која стварно одговара реалној говорној комуникацији.

Да би се ученици оспособили да продуктивно усвоје предвиђене елементе говорног и писаног језика, поред наведених манипулативних вежби, користе се и комуникативне вежбе. **Комуникативне (говорне) вежбе** обухватају оне типове вежби у којима се језик користи самостално, функционално у одређеној говорној ситуацији. У ситуационим вежбама ученици треба да усвајају и правилно користе комуникативне функције које су дате уз тематику. **Типови комуникативних писмених вежби** дати су по разредима у програму у одељку писмене вежбе.

Са ученицима који реализују проширени део програма, наставник користи, осим наведених, и различите облике усменог и писменог изражавања који су претходно увежбани на часовима језика ученика.

У одељку **Правопис** издвојене су само оне категорије где постоје мање или веће разлике у односу на правописну норму матерњег језика. Стога се, на пример, не истичу као посебни захтеви: велико слово на почетку реченице, тачка на крају реченице, упитник, узвичник, писање управног и неуправног говора, писање двеју тачака, тачка и запета итд.

Паралелно са усвајањем језичке грађе, ученици морају стицати навике примене, принципа фонолошког правописа.

Издвојене су првенствено оне категорије у којима постоје друкчија решења у два правописна узуса (правопису језика ученика и правопису српског језика), што не искључује и понека идентична решења у њима. Међутим, и њих треба увежбавати јер ће се само тако уклонити многобројне грешке које су евидентирание у писменим задацима ученика.

За обраду правописне грађе потребно је издвојити 2-3 часа годишње, али се препоручује да се предвиђено време развије на 10-12 вежби које ће се уклапати у друге часове граматике и писмене вежбе.

Усвојеност сваког елемента правописних норма може се повремено проверавати кратким диктатима који су састављени од познате структуре и лексике. Када ученици савладају писма, могу се проверавати појединачни елементи. На пример, употреба

великих слова може се проверавати на тај начин што се ученицима дају наставни листићи са кратким текстом који је написан малим словима. За писање негације глагола ученицима се дају наставни листићи са текстом у коме се изостављени глаголи. Наставник чита полако цео текст, укључујући и испуштене глаголе. Ученици прате текст и уписују глаголе.

Домаћи задаци представљају важну компоненту наставног процеса. Њима се не проверава само колико су ученици савладали одређено гравиво и њихова осposобљеност да то знање примене, него су погодни за развијање језичких умења (информативно читање и писање) и за писмено увођење ученика у самостални рад и самообразовање. Они се дају ученицима редовно са осмишљеним циљем. Задаци теба да буду разноврсни, а по тежини треба да су одмерени, у складу са знањем и способностима ученика. Наставник на часу прегледа 2-3 домаћа задатка детаљније, а по одређеном плану прегледа и оцењује домаће задатке свих ученика.

Школски писмени задаци су облик провере усвојености програмске материје, тј. синтезе веће етапе (тримесечја, полугодишта или године). За сваки школски писмени задатак у годишњем плану наставник треба да одвоји три часа. На једном часу ученици пишу, на другом наставник образлаже сваком ученику оцене, анализира са ученицима најчешће грешке и заједно са ученицима их исправља, а на трећем часу ученици исправљају своје задатке.

Граматика. Искуства су показала да увежбавање одређене језичке материје без граматичких објашњења и упутстава, без функционалне систематизације, не обезбеђује продуктивно знање одређеног језика. Стога граматика мора наћи своје место у наставном процесу и у складу са психофизичким могућностима ученика датог узраста. Имајући у виду овај моменат оправдано је да се са наставом граматике отпочне у IV разреду да би њен удео из разреда у разред бивао све већи. Други моменат који оправдава увођење граматике од IV разреда јесте и то што је језички систем у одређеном обиму глобално савладан.

У учењу другог језика немогуће је ослонити се искључиво на интуитивно усвајање његове граматике. Када је у питању ова настава, мора се говорити о дидактичкој граматизи којом се изграђују способности које се уопштено могу назвати језичким способностима. Оваква настава граматике подразумева нужно поједностављивање правила, дефиниције је могуће дати ученицима који су боље савладали језик). Крајњи циљ дидактичке граматике јесте да изгради поимање о функционисању језичких појава у систем и развијање способности да ученик сам исправља грешке.

Настава граматике је средство да се учи језик, а не да се стичу знања о језику. Од ученика не треба захтевати да научи напамет различита граматичка правила и парадигме, да их илуструје одговарајућим примерима, већ да се оспособе за њихову употребу у комуникацији.

Настава граматике не представља изоловану наставну област овог предмета, већ њен чврсти интегрални део и претпоставља неколико фаза:

- а) давање већег броја примера везаних за говорну ситуацију и обрађени текст који илуструје језичку појаву;
- б) навођење ученика, индивидуалним путем, да схвате језичку појаву, да уоче њене карактеристике, да дођу до језичке законитости и правила по којима она функционише у систему, односно да дође до закључака властитом мисаоном делатношћу;
- в) давање објашњења - кратких упутстава о томе чему служи одређена граматичка грађа, шта се њоме изражава, када и у којим околностима се употребљава, односно функционише и принцип по којем функционише у систему и
- г) вежбање.

Редослед усвајања одређених језичких категорија одређује контрастивни однос између језика ученика и нематерњег језика. У настави, дакле, треба обезбедити контрастивни приступ.

За грађу која не постоји у језику ученика, него само у нематерњем језику, наставник прецизније објашњава особину и функцију тих појава примерено узрасту ученика.

Језичка грађа систематизује се фронтално, док се у увежбавању примењује и групни и индивидуални рад са ученицима.

За реализацију граматичке грађе, где год за то постоје услови користе се шеме и табеле да би се језичке појаве боље разумеле.

Избор, број, врста вежби зависи од језичке грађе и њеног односа према језику ученика. Где су разлике израженије, користи се већи број различитих вежби.

И у граматизи предвиђен је проширени део за ученике који брже напредују у савладавању српског језика.

Лектира је, такође, домаћи рад. Она је предвиђена у наставном програму од V до VIII разреда. Функција лектуре је да се ученици оспособљавају и навикавају за читање у себи, да самостално долазе до сазнања која их интересују, на српском језику.

У току школске године, за лектуру у сваком разреду, ученици треба да прочитају одређени број текстова по сопственом избору или по избору наставника. Избор се врши из литерарних текстова и листова за децу, односно омладину (у VII и VIII разреду), из научно популарних текстова.

Наставник може да зада исти текст по свом избору свим ученицима: дужи текст може да подели на делове, исте или различите који чине целину; да зада групи ученика или се за различите текстове индивидуално опредељују ученици. Било да текстове бира наставник или ученик, наставник даје потребна упутства ученицима.

Приликом одређивања часа лектуре потребно је мотивисати ученике. Читањем, на пример, одабраног одломка подстицаће се радозналост и мотивисаност ученика да прочитају лектуру. За боље разумевање текста ученицима се могу поделити припремљени наставни листићи са задацима који ће их усмеравати да боље разумеју текст и да се припреме за разговор.

Провера прочитане лектуре врши се дијалошким методом. Ученици који не савладавају проширени део програма одговараће на питања наставника, самостално ће препричавати текст и сл; ученицима који боље знају језик и који савладавају проширени део програма постављају се већи захтеви: да прочитају цео текст, на пример, да дају више одговора на постављено питање, самостално препричају и коментаришу текст и др. Ови ученици се поступно, из разреда у разред, уводе у анализу текста лектуре као и на часовима језика ученика.

МАТЕРЊИ ЈЕЗИЦИ ПРИПАДНИКА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА

АЛБАНСКИ ЈЕЗИК

(4 часа недељно, 144 часа годишње)

GJUHA SHQIPE

QËLLIMET DHE DETYRAT

Nëpërmes të lëndës së gjuhës amtare nxënësit pasurojnë fjalorin, fitojnë shprehje për përdorimin e drejtë të gjuhës, mësojnë si të hartojnë regjime, përshkrime, shpjegime, argumente, zhvillojnë imagjinatën dhe kreativitetin si dhe kultivojnë aftësitë e tyre për të gjykuar e vlerësuar. Gjithashtu nxënësit do të aftësohen të shprehin mendimet, qëndrimet, kërkesat dhe përvojat e tyre.

Programi i klasës së shtatë është pjesë e programit të shkollës fillore. Kërkesë themelore e gjuhës në këtë nivel është aftësimi i nxënëseve për zhvillimin e dijenive dhe shkathtësive të komunikimit si dhe përdorimi i drejtë i gjuhës në situata përkatëse. Gjithashtu në këtë klasë synohet formimi i personalitetit, duke përfshirë këtu edhe kulturën e sjelljes dhe të komunikimit. Vëmendje e veçantë i është kushtuar rritjes së shkathtësive të përdorimit të gjuhës amtare si dhe nivelit të përgjithshëm të formimit kulturor të nxënësit. Në këtë klasë nxënësi do të zhvillojë kulturën e të dëgjuarit dhe të folurit, kulturën e të lexuarit dhe kulturën e të shkruarit, do të bëjë analiza dhe përgjithësim të teksteve të ndryshme letrare dhe jo letrare dhe do të fitojnë njohuri gjuhësore të mjetueshme për moshën e tyre.

Programi i gjuhës shqipe për klasën e pestë dhe të gjashtë është konceptuar, jo vetëm si vazhdimësi e programeve të klasave paraprahe, por kryesisht si konceptim i lidhje me programin e klasës së shtatë të shkollës fillore.

Programi i gjuhës për këtë klasë është organizuar përmes këtyre shkathtësive të komunikimit : dëgjimit, të folurit, leximit dhe shkrimit brenda të cilave janë vendosur tërësitë tematike e në kuadër të tyre përmbajtet programore dhe rezultatet e pritura.

Nëpërmjet kësaj lënde, nxënësit pasurojnë fjalorin, mësojnë përdorimin e kategorive gramatikore nëpërmjet shkathtësive gjuhësore, rregullat kryesore të saj dhe drejtshkrimin, mësojnë si të vlerësojnë, të ndërtojnë dhe kultivojnë aftësitë e tyre për të gjykuar. Ajo i vë nxënësit në kontakt me veprat madhore të letërsisë kombëtare dhe botërore që janë në pajtueshmëri me dëshirën, kërkesën dhe moshën e tyre. Duke lexuar, nxënësit fitojnë një përfytyrim fillestar për krijimtarinë letrare dhe periudhën kohore të caktuar.

Detyrat operative

Lënda e gjuhës shqipe, në klasën e shtatë, mësohet me qëllim që nxënësi:

Të përvetësojë dhe zgjerojë kulturën dhe mënyrën e përdorimit të shkathtësive të komunikimit;

Të aftësohet për të bërë analiza dhe përgjithësime për tekste letrare dhe jo letrare;

Të thellojë dhe zgjerojë njohuritë e sistemit gjuhësor;

Të zhvillojë shkathtësitë e të folurit aktiv individual e në grup, në funksion të përvetësimit të gjuhës standarde dhe të thellojë njohuritë themelore gjuhësore;

Të zhvillojë shkathtësitë e të shkruarit funksional dhe të shkruarit subjektiv (vetjak);

Të zhvillojë, të kuptojë dhe të dallojë të lexuarit e teksteve letrare dhe joletrare e të përvetësojë teknikat e leximit;

Të përvetësojë të shkruarit në funksion të përvetësimit të gjuhës, të leksikut;

Të përvetësojë të shkruarit në funksion të drejtshkrimit dhe të pikësimit.

OBJEKTIVAT PROGRAMORE

Nxënësi duhet të jetë në gjendje:

Të identifikojë:

Tekste të ndryshme;

Elemente gjuhësore.

Të kuptojë:

Tekste të ndryshme letrare dhe joletrare;

Fjalët e ndryshueshme dhe të pandryshueshme.

Të zbatojë:

Njohuritë e fituara gjuhësore: fonetike, gramatikore dhe leksikore;

Njohuritë e fituara mbi modelet e teksteve letrare dhe joletrare.

Të analizojë:

Fjali të thjeshta dhe të përbëra;

Tekste të ndryshme.

Të vlerësojë:

Tekste letrare dhe joletrare;

Situata parktike nga jeta e përditshme.

Të zhvillojë qëndrimet dhe vlerat:

Të mendojë në mënyrë kritike dhe të pavarur për atë që flet, lexon apo shkruan;

Të risë shkallën e zhvillimit emocional, krijues, estetik, moral dhe shoqëror;

Të fitojë shprehje për sjellje njerëzore në shoqëri.

PËRMBAJTJA PROGRAMORE

Shkathtësitë e komunikimit

TË DËGJUARIT DHE TË FOLURIT

TËRËSITË TEMATIKE

I. 1. *Kulturë e të dëgjuarit dhe të folurit;*

II. 2. *Tekstet letrare dhe joletrare;*

III. 3. *Njohuritë gjuhësore.*

TË LEXUARIT

TËRËSITË TEMATIKE

II. 1. *Kulturë e të lexuarit;*

II. 2. *Tekstet letrare dhe joletrare;*

II. 3. *Njohuritë gjuhësore.*

TË SHKRUARIT

TËRËSITË TEMATIKE

III. 1. *Kulturë e të shkruarit;*

III. 2. *Tekstet letrare dhe joletrare;*

III. 3. *Njohuritë gjuhësore.*

PËRMBAJTJA PROGRAMORE

TË DËGJUARIT DHE TË FOLURIT

1. Kulturë e të dëgjuarit dhe të folurit

Dokumentet e para të skimit shqip;

Subjekti (fabula) ideja kryesore, detaji;

Argumentimi, paraqitja, përshkrimi, rrëfimi;

Teknikat e të folurit - modulimet e zërit;

Format e ndryshme të komunikimit: dialogu, monologu;

Figurshmëria dhe jofigurshmëria;

2. Tekstet letrare dhe joletrare

Teksti i figurshëm dhe jo i figurshëm;

Teksti dhe konteksti;

Tregimi i shkurtër;

Llojet e poezisë lirike;

Teksti dramatik;

Teksti narrativ, deskriptiv, argumentues dhe paraqitës;

Kulturë tradicionale;

Përshkrimi dhe analiza e pamjeve;

Gjuha letrare dhe gjuha e letërsisë;

Eseja dhe llojet e saj;

Romani, tema, subjekti, personazhi, kompozicioni, gjuha;

Teksti joletrar: teksti gazetaresk, informata, reportazhi, intervista etj.

3. Njohuri gjuhësore

Lakimi i emrit, mbiemrit, i përemrave vetorë, dëftorë dhe lidhorë;

Numërori;

Mënyra dëftore dhe lidhore e foljes dhe kohët e tyre, zgjedhimi, diatezat;

Ndajfolja;

Rrethanori;

Lidhëzat dhe llojet e tyre;
Fjalitë e përbëra me bashkërenditje;
Fjalitë e përbëra me nënrenditje;
Nyjëtimi i drejtë, intonacioni, theksi, ritmi;

TË LEXUARIT

1. Kulturë e të lexuarit

Leximi me zë- artistik (pjesëmarrja në role, recitim, komedi);
Idea kryesore dhe detajet(lidhjet asociative, krahasimet, kontrastet), zhanret dhe kategoritë letrare;
Subjekti, kompozicioni, tema, komedia, tragjedia, komentim i teksteve;

II. 2. Tekstet letrare dhe joletrare

Regjistrat e gjuhës;
Analizë e teksteve me karakter edukativ dhe shëndetësor;
Identifikimi i formave tekstuale;
Poezi, prozë, tekst dramatik;

II. 3. Njohuri gjuhësore

Intonacioni në përputhje me shenjat e pikësimit;
Fjalja e thjeshtë dhe fjalja e përbërë;
Parashtesat, prapashtesat dhe mbaresat;
Kohët e thjeshta dhe të përbëra të foljeve dhe kategoritë e tjera të saj- analizë gjuhësore;

TË SHKRUARIT

III. 1. Kulturë e të shkruarit

Figurshmëria dhe jofigurshmëria;
Ese kreative dhe analitike për tekste letrare dhe joletrare;
Tekste praktike: prezantime, përshëndetje, urime, falenderime, ftesa, letra, kërkesa, lajmërimë;

III. 2. Tekstet letrare dhe jo letrare

Ese kreative dhe analitike për tekste letrare dhe joletrare;
Tekste praktike: prezantime, përshëndetje, urime, falenderime, ftesa, letra, kërkesa, lajmërimë;

III. 3. Njohuri gjuhësore

Ndërtimi i fjalisë dhe analiza gramatikore e saj;
Shenjat e pikësimit brenda dhe në fund të fjalisë;
Përshtatja e teksteve të vjetra dialektore në gjuhën standarde;
Fjalëformimi: fjala dhe përbërësit e saj, kompozitat;
Sinonimet, antonimet, homonimet - identifikimi dhe përdorimi i tyre në tekste të ndryshme

LITERATURA

- Tekstet që do të hartohen mbi bazë të programit të ri;
- Tekstet ekzistuese që i plotësojnë kërkesat e këtij programi;
- Tekste të tjera alternative për realizimin e këtij programi.
- Libër leximi 7, Mazllum Kumnova dhe Munish Hyseni
- Gjuha shqipe 7, Bahri Beci

GJUHA SHQIPE

Gjuhë shqipe dhe letërsi

(36 Javë x4 ore = 144 ore në vit)

Gjuhë shqipe = 65 orë në vit

1. Njohuri të përgjithshme= 4 orë
2. Gramatikë = 45 orë
3. Të flasim = 8 orë
4. Të hartojmë = 8 orë

II. Letërsi shqipe = 67 orë në vit

1. Letërsi shqipe = 33 orë
2. Letërsi botërore = 10 orë
3. Letërsi popullore = 10 orë
4. Lektyrë = 10 orë
5. Teknikë recitimi = 4 orë

III. Hartime dhe korrigjime = 12 orë në vit

GRAMATIKA

Përmbajtja e programore

Tema I: Probleme të drejtëshqiptimit

Probleme të drejtëshqiptimit, intonacioni, theksi, ritmi

Fjala dhe përbërësit e saj

fjalët e përbëra dhe kompozitat

Fjalë me shumë kuptime

Sinonimet, antonimet dhe homonimet

Si të paraqitemi ose prezentohe mi

Si të ftojmë, falenderojmë, urojmë

Tema II: Ndërtimi i fjalisë

Ndërtimi i fjalisë: fjalia dëftore, pyetëse, nxitëse dhe dëshirore

Ndërtimi i fjalisë: forma pohore dhe mohore, veprorë dhe joveprorë

Ndërtimi i fjalisë: foljore dhe emërorë

Analiza gramatikore e fjalisë (folja, bërthama e fjalisë, kryefjala, kallëzuesori, kundrinorët, rrethorët)

Rrethorë të mënyrës, sasisë, dhe të qëllimit

Analiza gramatikore e fjalisë(grupi emëror)

Format e ligjëritimit, tregimi, përshkrimi, shpjegimi dhe argumentimi

Si të dëgjojmë

Si të shkruajmë

Tema III: Fjalët e ndryshueshme - Lakimi i emrave

Lakimi i emrave

Lakimi i mbiemrave

Numërori

Lakimi i përemrave vetorë

Lakimi i përemrave dëftorë dhe lidhorë

Diateza e foljeve (forma veprorë dhe joveprorë)

Zgjedhimi i foljeve
Mënyrat e foljes, mënyra dëftore
Mënyra lidhore

Fjalët e pandryshueshme

Ndajfolja
Lidhëzat dhe llojet e tyre
Si të përshtatim tekste të vjetra në gjuhën standarde
Si të përshtatim tekste dialektore në gjuhën standarde

Tema IV: Fjalja e përbërë

Fjalitë e përbëra me bashkërenditje shtuese, veçuese, kundërshtore dhe përmbyllëse
Fjalja e përbërë me pjesë të nënrenditura
Fjalja e përbërë me pjesë të nënrenditura qëllimore
Fjalja e përbërë me pjesë të nënrenditura mënyrore dhe sasiore
Si të shkruajmë
Si të bëjmë intervista
Si të hartojmë një raport

Bahri Beci "Gjuha shqipe 7"

TRAJTIM NDËRLËNDOR DHE NDËRPROGRAMOR

Gjuha shqipe është mjet komunikimi për të gjitha lëndët, mirëpo lidhje të drejtpërdrejta vihen me historiografinë, veçanërisht me historinë e kulturës, edukatën qytetare, me artet etj. Disa tema nga këto lëndë do të ndikojnë në zhvillimin e shkathtësive të komunikimit, në formimin kulturor dhe krijimin e individualitetit të pavarur. Përveç çështjeve ndërlëndore, përmes gjuhës shqipe do të mund të zhvillohen edhe disa çështje ndërprogramore si: tema për shëndetësi, të drejtat e njeriut, çështjet gjinore, varësisht prej rëndësisë dhe aktualitetit që kanë (nga televizioni, revistat, gazetatat apo nga rethi dhe ambienti i tyre).

UDHËZIME METODOLOGJIKE NË REALIZIMIN E PROGRAMIT

Vendin kryesor në realizimin e përmbajtjes programore e zë metodologjia e mësimdhënies. Mësimdhënësi, gjatë realizimit të procesit mësimor duhet të ketë parasysh strategjitë më efektive, të cilat e mundësojnë mësimin efektiv. Për nxënësit, mësimdhënësi duhet të jetë model në mënyrën e përdorimit të shkathtësive gjuhësore dhe njëherës vëmendja e tij duhet të përqëndrohet në disa parime bazë:

I. Përqëndrimi në komunikimin (shkathtësitë e komunikimit) dhe përqëndrimi në gjuhën e gramatizuar;

II. Përqëndrimi në nxënësin dhe të nxënësit e tij. Në qendër të vëmendjes duhet të jetë nxënësi. Mësuesi duhet të bëjë përpjekje që t'i njohë mirë karakterin, përparësitë dhe dobësitë e nxënësit mësuesi, ta verifikojë a është tip i mbyllur a i hapur, frikacak apo guximtar, a merr vetë iniciativa apo duhet të nxitet nga mësuesi etj.

Roli i mësimdhënësit është rol vendimtar që do të ndihmonte në procesin e mësimdhënies dhe mësimnxënies. Kjo do të varet nga planifikimi i orës mësimore: përdorimi i hapësirës në klasë, d.m.th. mënyra e vendosjes së bankave si dhe aktivitetet që zhvillohen në klasë: mënyra e komunikimit, luajtja e roleve, puna në grupe etj.

Vlerësimi ka për qëllim verifikimin se në ç'shikallë nxënësit i kanë zotëruar objektivat e përcaktuara, të identifikojë vështirësitë me të cilat ballafaqohen, t'u mundësohet atyre që t'i identifikojnë përparësitë dhe pengesat, si dhe t'u ndihmohet nxënësëve në përmirësimin e pikave të dobëta.

Mësimdhënësi në vazhdimësi duhet të vlerësojë:

Njohuritë që kanë fituar nxënësit: në ç'shikallë kanë zotëruar nxënësit fjalorin dhe sa është i aftë nxënësi t'i përdorë shkathtësitë gjuhësore;

Pengesat e nxënësëve: vlerësohet shkalla e zotërimit të njohurive me qëllim të eliminimit të pengesave dhe të ndihmës së nxënësëve për eliminimin e vështirësive;

Integrimin e njohurive të fituara: vlerësohen aktivitetet apo projektet e ndryshme që nxënësit realizojnë jashtë programit shkollor dhe integrimin e këtyre njohurive në situata brenda shkollës.

Gjatë procesit mësimor rëndësi të veçantë do të kenë mënyrat e ndryshme të vlerësimit si:

Vlerësimi nga mësimdhënësi; vlerësimi i drejtpërdrejtë dhe i pandërprerë, përcjellja e vazhdueshme e rezultateve të nxënësëve si dhe vlerësimi indirekt me anë të testeve;

Vlerësimi nga nxënësi; gjatë punës në grupe ose gjatë përgjigjeve që japin, nxënësit mund të plotësojnë njëri-tjetrin dhe njëkohësisht vlerësojnë mbi bazën e argumenteve;

Vetëvlerësimi; vlerësimi i vetë nxënësit.

Rëndësi të veçantë gjatë vlerësimit duhet t'i kushtojmë të shprehurit me gojë në vazhdimësi, të shprehurit gojor përmes ndërveprimit si dhe të shprehurit me shkrim:

Përdorimit të fjalorit;

Pyetjeve dhe përgjigjeve;

Iniciativave dhe mendimeve të pavarura;

Përshkrimeve dhe shpjegimeve;

Radhitjes së fjalëve në fjali;

Aktivitetet brenda punës në grup;

Aktivitetet individuale dhe grupe;

Fjalorit (leksikut).

БУГАРСКИ ЈЕЗИК

(4 часа неделно, 144 часа годишно)

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Цели и задачи

Целта на изучаване на български език е учениците да усвоят основните закономерности на български книжовен език с помощта на който ще могат да общуват в усна и писмена форма; да се запознаят с художествено-литературните и други художествени произведения от българското и световно наследство.

Образователни задачи на обучението по български език са:

- овладяване техниката на бързо четене наум и оспособяване за бегло четене с разбиране
- овладяване на видове сложно изречение
- въвеждане на диспута като форма на усното и писменото изразяване
- овладяване на неизменяемите части на теча

- овладяване на различните видове стилове и практическото им прилагане
- самостоятелно тълкуване на лирични, лиро-епични, епични и драматични произведения
- подтикване към самостоятелно литературно творчество
- усвояване на понятията, специфични за филмовото и сценичното изкуство.

Е З И К

Граматика

Преговор и затвърдяване на учебния материал, който се разширява и задълбочава в този клас, чието естество изисква определен континуитет, упражнения до равнището на неговото приложение в изговора и писането в съответствие с литературно-езиковата норма.

Граматически единици за изразяване на частите на изречението: дума, словосъчетание /синтагма/. Видове словосъчетания.

Изречение. Видове изречения по цел на общуване. Видове изречения по състав.

Просто изречение. Видове прости изречения. Главни части на простото изречение. Подлог. Сказуемо. Второстепенни части на простото изречение: допълнение, определение, обстоятелствено пояснение, приложение. Обособени части на изречението. Еднородни части на простото изречение. Словоред на простото изречение. Съгласуване на частите на изречението.

Сложно изречение. Видове сложни изречения. Сложно съчинено изречение. Видове: съединително, разделително, противоположно. Съюзно и безсъюзно свързване на простите изречения.

Сложно съставно изречение. Видове сложно подчинени изречения: определително, допълнително, обстоятелствено, подложно. Начини на свързване на главното с подчиненото изречение- ролята на съединителния съюз. Словоред на изреченията и пунктуация на сложното изречение.

Сложно смесено изречение.

Неизменяеми части на речта: наречия, предлози, съюзи, частици, междуметия. Лексикално и граматическо значение на неизменяемите части на речта.

Стилистика. Видове функционални стилове: поетичен, разговорен, административно-делови, журналистическо-популярен и научен.

Правопис

Проверка, преговор и упражнение на материала от предходните класове чрез различните видове диктовка и други писмени упражнения.

Правилно членуване на подлога и допълнението в изречението. Пунктуация на сложното изречение - запетая, точка и запетая, тире, скоби.

Правопис и правоговор на неизменяемите части на речта.

ЛИТЕРАТУРА

Класно четене

Христо Ботев: Патриот

Николай Лилиев: Съмна в сънните градини

Елисавета Багрияна: Синеоката/Младост

Миле Присойски: Щурчо е чудна птица

Йордан Радичков: Млади години

Елин Пелин: Пижо, Пендо и куца Гана

Димчо Дебелянов: Скрити вопли

Станислав Стратиев: Римска баня

Пею Яворов: Градушка

Николай Хайтов: Детските очи

Елин Пелин: Косачи

Гео Милев: Септември

Пенчо Славейков: Неразделни

Йордан Радичков: Разкази по избор

Извънкласно четене

Иван Вазов: Немигли-Недраги

Любен Каравелов: Маминото детенце

Елин Пелин: Земя

Литература от автори на българите в Р Сърбия - по избор.

Работа върху текста

Откриване на хумористичното и сатиричното представяне на действителността.

Тема, фабула, сюжети композиция в епическото произведение.

Откриване на сходности и разлики между лирическите и епически произведения. Анализ на поетичните картини и поетичния език и стил в лирическата поезия.

Откриване на лирически картини, създадени чрез метафора, алегория и символ.

Функция на диалога и монолога в композицията на драматичното действие.

Подтикване на учениците да разберат и усвоят следните функционални понятия: социално, морално, психологическо; сценично, декоративно, естетическо, елегично; възхищение, равнодушие, предчувствие; анализ, синтез.

При обработка на литературните произведения се усвояват понятията: хумор, сатира, ирония, сюжет, дневник, метафора, алегория, символ, любовно стихотворение, елегия.

Четене

Трябва да се развива бързината на четене наум в зависимост от вида на текста. Въвеждане на ученика в беглото четене с цел намиране на определена информация / в учебниците по другите предмети, вестници, книги и др. / Четене и говорене по роли. Четене на част от текста с цел: обрисовка на литературен герой, стилистична окраска, езикова индивидуалност / колоритно очертаване - типизиране/.

ГОВОРНА И ПИСМЕНА КУЛТУРА

Говорна култура

Разказване на истинска или измислена случка с описания и диалози / тематична насоченост, динамичност, приспособяване на диалога към характера/. Анализ на избрани текстове, в които преобладава речта на героя с цел да бъдат усвоени елементите на диалога.

Описание на:

- сложно трудово действие / работа в предприятие, фабрика и пр.;
- екстериор / сграда, мост, стара къща, панорама/;
- интериор / сцена, картинна галерия/; изтъкване особените характеристики на пространството;
- портретиране - на образ от художествената литература въз основа на фабулата, диалога и авторския коментар; литературно-художествено описание и техническо описание.

Съобщение с елементите на репортаж. Интервю.

Разказване с промяна на реда на събитията /ретроспективно/.

Дискусия за прочетена книга, театрално представление, филм, радио-телевизионна емисия, картина с определяне на темата за

дискусия /заедно с преподавателя/.

Откриване на разликата между стиловете; анализ на текстове, писани в различен стил.

Писмена култура

Описание на външна и вътрешна среда - по план.

Портретиране на образи от художествената литература /въз основа на фэбулата, диалога и авторовата реч/ - по план.

Дискусия на актуални проблеми въз основа на текстове от печата.

Рецензия. Синтаксично-стилови и лексикални упражнения.

Подтикване на ученика към самостоятелно творчество:

/четене на ученически работи и разговори върху тях./

Писане на дневник.

Лично и служебно писмо. Междуучилищна кореспонденция.

Молба, жалба, поздравителна телеграма.

Шест домашни писмени упражнения и техен анализ по време на час.

Четири класни писмени упражнения / един час за изработка и два часа за поправка/.

НАЧИН НА РЕАЛИЗИРАНЕ НА ПРОГРАМАТА

Език: граматика и правопис

В езиковото обучение учениците са подготвят за правилна устна и писмена комуникация на стандартен български език. Затова изискванията в тази програма не са насочени само на езикови правила и граматични норми, но и на функцията им. Например, изречението не се запознава само като граматична част (от гледната точка на структурата му), но и като комуникативна част (от гледна точка на функцията му в комуникацията).

Основни програмни изисквания в обучението по граматика е учениците да се запознаят с езика и да го тълкуват като система. *Нито едно езиково явление не би трябвало да се изучава изолирано, въз от контекста в който се реализира неговата функция.* От трети до осми клас концентрично и континуирано ще се изучават граматичните съдържания последователно и селективно, имайки в предвид възрастта на учениците.

Последователността се осигурява със самия избор и разпределението на учебните съдържания, а конкретизирането на степента за обработка, като напътствията научебната практика в отделни класове, посочена е с ясно формулирани изисквания: забеляване, съглеждане, усвояване, понятие, разпознаване, различаване, информативно, употреба, повторение и систематизиране. С посочването на степента на програмните изискванията на учителите се помага в тяхната настойчивост да не обременяват учениците с обем и задълбочена обработка на езиковия материал.

Селективността се провежда с избора на най-основните езикови закономерности и информации, които се отнасят към тях.

С такова отнасяне към езиковия материал в програмата учителите се насочват тълкуването на граматичните категории да обосновават на тяхната функция, която са учениците запазили и научили да ползват на практика в предишните класове. Последователността и селективността в граматиката най-добре се съглеждат в съдържанията по синтаксис и морфология од I до VIII клас. Същите принципи са проведени и в останалите области на езика. Например, алтернативата на съгласните к, г, х, ю, я, учениците най-напред ще забеляват в строежа на думите в V клас, а чрез упражнения и езикови игри в този и в предишните класове ще придобиват навики за правилна употреба на дадените консонанти в говора и писането; елементарни информации за палаталните съгласни ще придобият в шести клас, а придобитите знания за значителните звукови особености в българския език ще се систематизират в VIII клас. По този начин учениците ще придобият основни информации за звуковите промени, ще научат на езикова практика, а няма да бъдат натоварени с описанията и историята на посочените явления.

Елементарни информации по морфологията учениците ще от II клас и последователно от клас в клас ще се разширяват и задълбочават. От самото начално учениците ще придобиват навики да забеляват основните морфологични категории, например: въз ще II клас освен забелязване на думи, които назовават предмети и същества включва се и разпознаването на род и число на тези думи, а в III клас разпознаване: лицето на глагола. По този начин учениците ще се въвеждат последователно и логически не само в морфологичните, но и в синтаксичните закономерности (разпознаване лицето на глагола - лични глаголни форми - сказуемо - изречение). Думите винаги трябва да забелязвам и обработвам в рамките на изречението, в което се забелязват техните функции, значения и форми.

Програмните съдържания, които се отнасят до ударението не трябва да се обработват като отделна методическа единица. Не само в езиковото обучение, но и в обучението по четене и езикова култура, учениците трябва да се учат на книжовната норма, а с постоянни упражнения (по възможност ползване на аудио-визуални записи) учениците трябва да придобиват навики, да слушат правилното произношение на думите.

За обладяване на *правописа* нужно е да се организират системни писмени упражнения, различни по съдържание. Покрай това, на учениците от ранна възраст трябва да се дават напътствия да си служат с правописа и правописния речник (училищно издание).

Упражненията за овладяване и затвърдяване на знанията по граматика до степен прилагането им на практика в нови речевни ситуации произлизат от програмните изисквания, но са обусловени и от конкретната ситуация в класа - говорните отстъпки от книжовния език, колебанията, грешките, които учениците допускат в писменото изразяване. Затова съдържанията за упражненията по езиково обучение трябва да се определени въз основа на систематичното напредване в говора и писането на ученика. По този начин езиковото обучение ще има подготвителна функция в правилното комунициране на съвременен книжовен български език.

В обучението по граматика трябва да се прилагат, следните постъпки, които на практика са се показали със своята функционалност:

Насърчване на съзнателните дейности и мисловна самостоятелност на учениците.

Премахване на мисловната инерция и ученически склонности за имитация.

Обосноваване обучението на съществени ценности, т.е. на значителни свойства и стилистичните функции на езиковите явления.

Уважаване на ситуационното обуславяне на езиковите явления.

Свързване на езиковото обучение с приключенията от художествения текст.

Откриване на стилистичните функции, т.е. изразителността на езиковите явления.

Използване на художествените приключения като насърчване за учене на майчиния език.

Системни и осмислени упражнения в говора и писането.

По-ефикасно преодпяване на етапите за разпознаване на езиковите явления.

Свързване знанията за езика в континуитет с непосредствената говорна практика.

Осъществяване континуитета в системата на правописни и стилистични упражнения.

Подбуждане на езиковата изразителност на ученика в ежедневието.

Указване на граматична съставност от стилистични граматични средства.

Използване на съответни илюстрации за подходящи езикови явления.

В обучението по граматика функционални са онези постъпки, които успешно премахват мисловна инерция на ученика, а развиват интерес и самостоятелност у учениците, което подтиква тяхното изследователско и творческо отношение към езика. Посочените указания в обучението подразбират неговата свързаност с живота, езиковата и художествена практика, т.е. с подходящи текстове и речевни ситуации. Затова указанията за съответни езикови явления на изолирани изречения извадени от контекста е означено като нежелано и нефункционално постъпване в обучението по граматика. Самотните изречения лишени от контекста биват мъртви модели

добри формално да се преписват, да се учат наизуст и да се възпроизвеждат, а всичко това пречи на съзнателната дейност на учениците и създава съответна основа за тяхната мисловна инерция.

Съвременната методика в обучението по граматика се залага центъра на тежестта при обработка на езиковите явления да бъде обоснована на съществени особености, а това означава техните значителни свойства и стилистични функции, което подразбира изоставяне на формалните и второстепенните белези на изучаваните езикови явления.

В езиковото обучение нужно е да се съглеждат езиковите явления в ежедневието и езиковите околности, които обуславят техното значение. Учениците трябва да се насочват да използват изгодни текстове и речеви ситуации, в които дадено езиково явление естествено се явява и изказва. Текстове трябва да са познати на учениците, а доколкото не са трябва да се прочетат и да се разговаря върху тях.

Учителят трябва да има в предвид, че запознаването на същността на езиковите явления често води чрез преживелици и разбиране на художествен текст, което ще бъде допълнително насърчване за учителя при даване на напътствия на учениците да откриват стилистичните функции на езиковите явления. Това ще допринесе развитието на ученическия интерес към езика, понеже художествените приключения съчиняват граматичното съдържание по-конкретно, по-леко за прилагане.

Нужно е учителят да има в предвид значителната роля на систематичните упражнения, т.е. учебния материал не е овладян добре ако не е добре упражнен.

Това означава, че упражненията трябва да бъдат съставна част при обработка на учебните съдържания, повторението и затвърдяването на знанията.

Методика по езиково обучение теоретично и практически указва, че в обучението по майчин език трябва по-скоро да се преодолее степента на препознаването и възпроизвеждането, а с търпеливо и упорито старание да възприемат знания и навици - *приложимост* и *творчество*. За да се на практика удовлетвори на тези изисквания, функционално е във всеки момент знанията по граматика да бъдат във функция на тълкуването на текста, с което се издига от препознаването и възпроизвеждането до степен на практическо приложение.

Прилагането на знанията за езика на практика и неговото преминаване в умения и навици се постига с правописни и стилистични упражнения.

Учениците трябва континуирано да се подтикват към свързването на знанията си с комуникативния говор. Една от функционалните постъпки в обучението по граматика е упражняването обосновано в използването на примери от непосредствената говорна практика, което обучението по граматика доближава од ежедневието потребности, в които се езика явява като мисловна човешка дейност. Обучението по този начин бива по-практично интересно, което на ученика прави удовлетворение и дава възможности за неговите творчески прояви.

Съвременната методика на обучение изтъква поредица от методически похвати, които трябва да се прилагат в програмните съдържания по езикознание и които дават възможност да всеки съзнателен път, започвайки от този, който е в рамките на учебния час, получи своята структура.

Обработката на нови програмни съдържания подразбира прилагане на следните методически похвати:

- Използване на подходящ текст върху който се съглежда и обяснява дадено езиково явление. Най-често се използват кратки художествени, научно популярни и публицистични текстове като и примери от писмените упражнения на учениците.

- Използване на изкази (примери от подходящи, текущи или запомнени), в речевите ситуации.

- Насърчване на учениците да подходящия текст разберат цялостно и подробно.

- Затвърдяване и повторение на знанията за научените езикови явления и понятия, които непосредствено допринасят за по-леко разбиране на учебния материал (ползват се примери от учен текст).

- Насърчване на учениците да забелязват в текста примери от езикови явления, които са предмет на опознаването.

- Съобщаване и записване на новия узор и насърчване на учениците да забелязаните езикови явления изследователски съгледат.

- Осъзнаване важните свойства на езиковите явления (форми, значения, функции, промени, изразителни възможности...).

- Разглеждане на езиковите факти от различна гледна точка, тяхната компарация, описание и класификация.

- Илюстриране и графическо представяне на езиковите понятия и техните отношения.

- Дефиниране на езиковото понятие; изтъкване свойствата на езиковите явления и забелязаните закономерности и правилности.

- Разпознаване, обяснение и прилагане на овладения учебен материал в нови ситуации и от примерите, които дават самите ученици (непосредствена дедукция).

- Затвърдяване, повторение и прилагане на усвоените знания и умения (породни упражнения в училището и у дома).

Посочените методически постъпки помежду си се допълват и реализират се в непрекъснато и синхронно предположение. Някои от тях могат да бъдат реализирани преди започването на часа в който се разглежда даденото езиково явление, а някои след завършването на часа. Така например текст, който се използва за усвояване на знания по граматика трябва да бъде запознат предварително, а някои езикови упражнения са задача за домашна работа. Илюстрирането, например, не трябва да бъде обезателен етап в учебната работа, но се прилага когато му е функционалността безспорна.

Паралелно и сдружено в посочения съзнателен път протичат всички важни логически операции: наблюдение, съпоставка, заключение, доказателство, дефиниране и даване на нови примери. Това означава, че часовете в които изучава съдържанието по граматика нямат отделни етапи, т.е. ясно забележими преходи помежду тях. Виден е прехода помежду индуктивния и дедуктивния метод на работа, като и осъзнаването на езиковите явления и упражняване.

Литература

Въвеждане на най-малките ученици в света на литературата, и в останалите, така нар. Нелитературни текстове (популярни, информативни) представлява изключително отговорна преподавателска задача. Именно на този степен образование получават се основни и не по-малко значителни знания, умения и навици, от които до голяма степен ще зависи ученическата литературна култура, но и неговата обща култура, върху която се изгражда цялото образование на всеки образован човек.

Премахната е неестествената граница между областите *литература* и *извънкласно четене*. Така всички видове текстове за обработка получават еднаква тежест. Литературата, предназначена за даден клас е газпределаена на литературни родове: лирика, епос, драма. Различията са в тяхната цялостна художествена или информативна стойност, които влияят на определени методически решения (приспособяване на четенето към вида на текста, тълкуване на текста в зависимост от неговата вътрешна структура, връзката и групировката с определени съдържания по други предметни области - граматика, правопис и езикова култура и др.

Текстовете по литература представляват програмна основа. Учителят има начална възможност предложените текстове да приспособи към учебните нужди в своя клас, но задължително трябва да има свободен избор от нашето народно устно творчество и т. Нар. Литературни текстове - към програмните изисквания.

Четене и тълкуване на текст

Особеностите и деликатностите на този предметен сегмент не са толкова в програмирания съдържания, колкото са във възрастовите възможности на най-малките ученици, дадените съдържания добре да се приемат, за да може получените знания и умения функционално да си служат във всички останали учебни обстоятелства. Въз основа на това, четенето и тълкуването на текста в началните класове е във функция на по-нататъшното усъвършенстване на гласно четене, а след това последователно и систематично въвеждане в техниката на четене наум, както и усвояване на основни понятия, отношения и реалации, която съдържа в себе си прочетения текст.

Четене на текст, преди всичко, на най-малките възрастови групи имат всички белези на първо и основно овладяване на тези умения като знания, предимно в първи клас. Особено е важно учениците постепенно и функционално добре да овладеят четенето на глас, което в себе си съдържа някои от важните особености на логическото четене (изговор, височина на гласа, пауза, интонационно

приспособяване и др.), и което естествено ще се стреми към все по-голяма изразителност във втори клас (нагласяване, емоционално приспособяване, темп и др.), с което се по-лесно усвоява техниката на изразителното четене (трети клас). След това, от особена важност е всяко четене на глас и на всеки ученик поотделно, след като е прочен някой текст, трябва от своите другари в класа и учителя да разбере какво е било добро в тога четене, какво трябва да се промени, за да бъде още по-добро.

Последователността и систематичността могат да се използват при оспособяването на ученика за четене наум. Този начин в низшите класове представлява сложен учебен процес, от гледна точка на изкусен оформен читател това не изглежда така. Четенето наум, всъщност съдържа редица сложени мисловни действия, които ученикът трябва спонтанно да овладее, а отделен проблем е т. Нар. Вътрешен говор. Затова при повечето ученици в първи клас това четене най-напред се изразява във вид на тихо четене (тихо мрънкане), за да поне по-късно или чрез упорити упражнения получи необходимите белези. Несъмнено между тях трябва да се изтъкнат различните видове мотивация, подтикване и насоченост, с които по-лесно се доживява и разбира текста, който се чете, та четенето наум, от методическо становище съвременното обучение по литература, става необходимо условие за добро тълкуване на текста.

Тълкуването на текст в долните класове представлява извънредно сложен и деликатен програмен процес. Текстът е основно програмно съдържание, който има водеща и интеграционна роля в обучението, защото около себе си събира определени съдържания и от други предметни области. Но, заради възрастовите ограничения в тълкуването и усвояването на основните структури, а особено художествени фактори на текста необходимо е да се изразят много инвентивности, систематичности и упоритости при оспособяването на учениците за постепенно забелязване, разпознаване, а след това образложение и спонтанно усвояване на неговите основни предметности.

В първи клас тълкуването на текста има изразителни белези на спонтанен и свободен разговор с учениците за относителни подробности - пространствени, временни, акционни - с цел да се провери дали прочетеното е разбрано, т.е. дали е във функция на активни упражнения, добро четене на глас и наум. Чрез инвентивна мотивация, подтик и насърчване (кой, къде, кога, защо, как, с какво, заради какво, какво е радостно, тъжно, смешно, интересно, обикновено и пр.) - на учениците се дава възможност да видят, запомнят, открият, съпоставка, обяснят и анализират дадени неща, които представляват предметност на прочетената текст.

Във втори клас подходът при тълкуване на текста почти е еднакъв као и в първи клас, само че изискванията по своя природа са повече, а програмните съдържания адекватно допълнени (самостоятелно съобщаване на впечатления за прочетената текст, завземане на собствени становища за важни неща в текста и остно образложение, защита на такива становища, откриване и разбиране на посланието в текста, разпознаване на откъса, забелязване на характерни езикови стилни понятия и пр.)

Учениците трябва систематично и на добър начин да се подтикат към включване в библиотеката (училищна, местна) формиране на класова библиотека, подготвяне на книги за изложба, слушане и гледане на видео записи с художествено изказване (говорене, рецитиране) на текста, организиране на срещи и разговори с писатели, литературни игри и състезания, водене на дневник за прочетени книги (заглавие, писател, впечатление, главни герои, избрани изречения, необикновени и интересни думи и пр.) - формиране на лична библиотека, видеотека и тн.

Такъв и на него подобен методически подход на четене и тълкуване на текста, при което особено внимание трябва да се обърне на ролята на ученика като значителен учебен фактор (колкото се може по-поляма самостоятелност, свободно проучване и изразяване, да се даде възможност на лично мнение) осъществяват се някои от основните начала на съвременното обучение по литература, между които на най-вероятно постепено и осмисленото въвеждане на ученика в сложния свят на литературното художествено производство и планово обогатяване, усъвършенстване и запазване на неговата езикова култура.

Четене

Тълкуване на текста засновава се на четенето му, преживяването и разбирането. При това качество на овладяване на поръките е направо обусловено от качествено четене. Затова различните форми на насочено четене са основно предусловие учениците по време на обучението да получават познания и с успех да се насочват в света на литературното произведение.

Изразителното четене се поддържа систематично с постоянно завишаване на изискванията при което колкото се може повече да се използват способностите на учениците за да се получи високо качество в уменията на четенето. Тези упражнения провеждат се по план с преждвременна подготовка от страна и на учителя и на учениците. В своята подготовка учителят предварително подбери отговарящ текст и подробно разглежда онези негови страни, които ще съответствуват на изразителното четене. В зависимост от мисловно-емоционалното съдържание на текста, учителят завзема дадено становище и приспособява силата, тембъра, ритъма, темпото, интонацията, паузите, логическото ударение и звуковите трансформации според обстановката. От време на време си служи с фоно записи на образцово четене. Понеже изразителното четене се упражнява върху предварително анализиран и добре разбран текст, по процеса на успешно овладяване и разбиране на текста е необходима стъпка в подготовка на учениците за изразително четене. В рамките на на плосредните подготовки в VI, VII и VIII клас периодически и отделно се нализират психическите и езиково-стилистични фактори които изискват дадена говорима реализация. При отделни случаи учителят заедно с учениците подготвя текст за изразително четене с предварително отбелязване на ударението, паузите, темпото и звуковите модуляции.

Изразително четене се упражнява върху различни видове текстове по форма и съдържание; ползват се лирически, прозаични, драматични текстове; в стихотворна и прозаична форма в разказвателна и описателна форма, в форма на диалог и монолог. Особено внимание се обръща на емоционалната динамичност на текста, на неговата драматичност, на писателската реч и речта на героите.

В класа трябва да са обезпечени дадени условия за изразително четене и казване, в класа да се създаде добра слушателска публика, заинтересована и способна критически и обективно да преценява качеството на изразителното четене и казване. С помощта на аудио записи на учениците трябва да се даде възможност да чуят своето четене и критически да се отнасят него. На уроци за разработка на литературно произведение ще се прилагат опитите по изразително четене.

Четенето наум е най-продуктивна форма за получаване на знания, затова в обучението му се обръща особено внимание. То винаги е насочено и изследователско; чрез него учениците се оспособяват за всекидневно получаване на нови знания и за учене. Упражненията по четене направо се включват в останалите форми на работа и винаги са във функция на получаване на знания и разбиране не само на литературен текст, а на всички добре обмислени текстове. Прилагането на текст-метод в обучението подразбира твърде ефективни упражнения за овладяване на бързо-то четене наум с разбиране и допринася за равниване на способностите на учениците да четат флексибилно, да хармонизират бързината на четенето с целта на четенето и характеристиките на текста който читат.

Качественото четене наум се подтиква с предварително насочване на учениците към текст и с даване на съответни задачи, а след това задължителна проверка върху разбиране и прочетената текст. Информативното, продуктивното и аналитичното четене най-добре се насърчват със самостоятелни изследователски задачи, които на учениците се дават в подготвителния етап за обработка на текст или за обработка на материал по граматика и правопис. По този начин се подобряват логиката и темпото на четене, а особено бързината на разбиране на прочетената текст, с което учениците се оспособяват за самостоятелно учене. Учениците от по-горните класове се насочват към бегло четене, което е обусловено от бързината и истински прочетен текст. То се състои от бързо търсене на информации и значения в текста, при което не се прочете всяка дума, с поглед се преминава през текста и чете се с прескачане (междузаглавия, подзаглавия, първите редове в частите, увод, заключение. При упражняване на учениците в бегло четене, предварително се поставят дадени задачи (търсят се дадени информации, сведения и под.), а след това се проверява качеството на тяхното осъществяване и мери се времето за което задачите са реализирани. Учениците с бегло четене за да си припомнят, преговорят и запомнят се оспособяват да четат подчертани и по друг начин предварително обозначени части в текста "с молив в ръка."

Изразително казване на запомнени текстове и откъси в прозаична и о стихотворна форма е значителна форма на работа в развиване на говорната култура на ученика. Убедителното говорене на текст е предусловие за природно и изразително казване на стихове. Затова е желателно от време на време на един и същ час да се упражняват и срежняват казване на текстове в проза и

стих.

Наизуст ще учат къси прозаични текстове (разказване, описание, диалог, монолог), различни видове лирични стихотворения. Успехът на изразителното казване значително зависи от начина на учене и логическото усвояване на текста. Ако се учи механически, както бива понякога, усвоеният автоматизъм се пренася и на начина за казване. Затова отделна задача на учителя е учениците да привикне на осмислено и интерпретативно учене наизуст. По време на упражненията трябва да се създадат условия казването да върже "очи в очи", говорителя да наблюдава лицето на слушателя и със публиката да свърже емоционален контакт. Максимално внимание се посвещава на говоримия език с неговите стойности и изразителни възможности и особено на природното поведение на говорителя.

Тълкуване на текста

С обработка на текста се започва след успешно интерпретативно четене на глас и четене наум. Литературното произведение се чете според необходимостите и повече пъти, все докато не предизвика дадени преживявания и впечатления, които са необходими за по-нататъшно запознаване и пручване на текста. Различни форми на наповторно и насочено четене на цялото произведение или от откъс, задължително се прилага при обработка на лирични произведения и къси епични текстове.

При обработка на текста ще се прилагат в повечето случаи комбинирани - аналитични и синтетични подходи и становища. Към литературното произведение се подхожда като към сложен и неповторим организъм в който всичко е обусловено от причинно-следствени връзки, подтикнато от жизнен опит и оформено с творческо въображение.

Учениците трябва да свикват своите впечатления, становища и съждения за литературното произведение ревностно и подробно да изказват с доказателства от самия текст и така да се оспособяват за самостоятелен изказ, изследователска дейност и завимане на критически становища към произволни оценки и заключения.

Учителят ще има напредвид, че тълкуване на литературното произведение в основното училище, особено в долните класове, е по начало предтеоретическо и не е обусловено от познаване на професионална терминология. Това обаче, не пречи да и обикновен разговор за четиво в долните класове бие професионално заснован и реализиран с много инвентивност и изследователска лъбопитност. По-качествено е проектирано на учениците по дадена художествена картинка и какви впечатления и преживявания тя предизвиква във въображението им. Затова още от първи клас учениците свикват да изказват своите впечатления, чувства, асоциации и мисли предизвикани о картинното и фигуративното прилагане на поетическия език.

Във всички класове обработката на литературното произведение трябва да бъде пропита с решаване на проблемни въпроси, които са подтикнати от текста и художественото преживяване. По този начин ще се стимулира любопитството у учениците, съзнателната активност и изследователската дейност; всестранно ще се опознае произведението и ще се даде възможност на учениците за афирмация втрудовия процес. Много текстове, а особено откъси от произведения, в образователния процес изискват уместна *локализация*, понякога и многопластова. Приспособяване на текста във временни, пространствени и обществено-исторически рамки, даване на необходимите сведения за писателя и възникване на произведението, както и характерни информации, които предхождат от откъса - всичко това са условия без които в повечето случаи текстът не може да бъде интензивно преживян и правилно разбран. Затова психологическата реалност от която произлизат тематичния материал, мотивите, героите трябва да се представят в подходяща форма и в инзи обем, който е необходим за пълноценно преживяване и сериозно тълкуване.

Методика на обучението по литература вече няколко десетилетия теоретически и практически развива и постоянно усъвършенствува учителското и ученическото *изследователско, изобретателско и творческо* отношение към литературно-художественото произведение. Литературата в училище *не се преподава и не се учи, а се чете, усвоява, с нея се наслаждава и за нея се говори*. Това са начините та обучението по литература разширява ученическите духовни хоризонти, да развива изследователските и творческите способности на учениците, тяхното критическо мислене и художествен усет, засилва и култивира литературния, езиковия и жизнения санзибилитет.

Модерната и съвременна организация на обучение по майчин език и литература подразбира *активна роля на учениците* в образователния процес. В съвременното обучение по литература ученикът не трябва да бие пасивен слушател, като в дадени моменти ще препредаде "научения материал", относно преподаването на учителя, а деен субект, който *изследователски, изобретателски и творчески* участва в проучване на литературно-художествените произведения.

Ученическата дейност трябва всекидневно да минава през три работни етапи; преди часа, по време на часа и след часа. През всички етапи ученикът трябва систематично да свиква да по време на четенето и проучването на произведението самостоятелно да решава многобройни въпроси и задачи, които до голяма степен емоционално и мисловно ще го ангажират, ще му предоставят удоволствие и ще му подбудят изследователското любопитство. Такива задачи ще бъдат силна мотивация за работа, които са предусловие да се осъществят предвидените интерпретативни цели. Учителят трябва да постави задачи, които ученика ще подтикват за *забелязване, откриване, изследване, преценяване и прави заключения*. Ролята на учителя е в това да обмислено помогне на ученика, така че ще развива неговите индивидуални способности, като и адекватно да оценява на ученика и неговите резултати във всички форми на дейност.

Проучване на литературно-художественото произведение в обучението е сложен процес, който започва с *подготовки* на учителя и ученика (мотивиране на ученика за четене, пречитане и проучване на художествения текст, четене, локализация на художествения текст, изследователски подготвителни задачи) за тълкуване на произведението. Централни етапи в *процеса на проучване* на литературно-художественото произведение в обучението са методологическо и методично засноване на интерпретацията и нейно развитие по време на часа.

В засноването и развиването на интерпретацията на литературно-художественото произведение основно методологическо определение трябва да бъде превъзходна *насоченост на интерпретацията към художествения текст*. Съвременната методика на обучение по литература, следователно се определя за вътрешно (именентно) изучаване на художествения текст, обаче тя никак не пренебрегва необходимата нужда за прилагане и на извънтекстови становища за да литературно-художественото произведение бие качествено и сериозно разтълкувано. Покрай посочените методологически определения, интерпретацията на литературно-художественото произведение трябва да удовлетвори и на изискванията, които й поставя и методиката на обучение по литература: да бие оригинална, естетически мотивирана, всестранно хармонизирана с целите на обучението и познатите дидактически начала, да има естествена кохерентност и последователност, а методологическите и методичните постъпки на всяка отделна част при интерпретацията осъществяват единството между анализ и синтез.

Рамковите определения на основите на методологическата ориентация при интерпретацията на литературно-художественото произведение трябва до голяма степен да бие насочена към художествения текст. Едно от най-важните начала при интерпретацията на литературно-художественото произведение е да се удовлетвори на изискването - с изясняването на приметите стейности да се обхващат произведението изцяло. При интерпретацията на литературно-художественото произведение обединителни и синтетични фактори биват: художествено преживяване, текстови цялости, характерни структурни елементи (тема, мотиви, художествени картински, фабула, сюжет, литературни образи, поръки, мотивационни постъпки, композиция) форми на казване, езиково-стилистични постъпки и литературни проблеми.

Във всеки конкретен случай, следователно, на добри естетически, методологически и методични причини трябва да се засновава подбора на онези стойности фактори към бие насочвана динамиката на интерпретиране на литературно-художественото произведение. Няма известни и завинаги открити начини чрез които се навлиза в света на всяко литературно-художественото произведение, а тези начини понякога са различни в подхода на всяко литературно-художественото произведение - до такава степен доколкото то е автономно, самобитно и неповторимо.

Литературни понятия

С литературните понятия учениците ще се запознаят при обработка на дадени текстове и с помощта на текстове и с помощта на ретроспективния преглед в опита на четенето. Така например при обработка на патриотично стихотворение, при което ще се направи

къс поглед върху две-три стихотворения от същия вид, обработени по-рано, ще се обработи понятието патриотично стихотворение и ще се усвояват знания на този вид лирика. Запознаване с метафората ще бъде изгодено тогава, когато учениците в предварителни и предтеоретически постъпки са откривали изразителността да даден брой метафорични картини.

Функционални понятия

Функционалните понятия не се обработват отделно, а в процеса на обучението се посочва на тяхната приложимост. Учениците ги спонтанно усвояват в процеса на работа в текущите информации по време на час и с паралелно присъствие на думата и с нея обозначеното понятие. Необходимо е само учениците да се подтикват да приведените думи (както и други сходни на тях) разберат, схванат и да ги приложат в дадени ситуации. Ако, например се изисква да се забележат обстоятелствата, които влияят на поведението на някой литературен герой, ученикът приведе тези обстоятелства, тогава това е знак, че това понятие съответната дума е разбрал в пълното ѝ значение.

При устното и писменото изразяване, между другото ще се проверява дали учениците са добре разбрали и правилно употребяват думите: причина, условие, обстановка, поръка, отнeshение и под. По време на обработка на литературното произведение, както и в рамките на говорните и писмени упражнения ще се изисква учениците да откриват колкото се може повече особености, чувства, духовни състояния на отделни герои, при което тези думи се записват и така спонтанно се обогатява речника с функционални понятия.

Функционалните понятия не трябва да се ограничават на дадени класове. Всички ученици от един клас няма да могат да усвоят всички по Програмата предвидени понятия на този клас, но затова пък спонтанно ще усвоят значително количество понятия, които са по Програмата в горните класове. Усвояването на функционалните понятия е непрекъснат процес във възпитателно-образователната дейност, а осъществява се и проверката в течение на реализацията на съдържанията по всички програмно-тематични области.

Езикова култура

Оперативните задачи за реализиране на учебните съдържания на тази област ясно показват, че последователността във всекидневната работа за развиване на учебната езикова култура е една от най-важните методически задачи; трябва да се изпитат способностите на всяко дете за говорна комуникация, чрез проверки когато се записват в училище. В първи клас децата започват да упражняват езиковата култура, чрез различни устни и писмени упражнения, последователно се учат за самостоятелно изразяване на мислите, чувствата в обучението, но и във всички области в училището и извън него където има условия за добра комуникация с дялостно разбиране. Правилна артикулация на гласовете и графически точна употреба на писмото, местният говор да се смени със стандартен книжовен език в говора, четенето и писането; свободно да преразказват, описват и правилно да употребяват научените правописни правила. Разновидните устни и писмени упражнения, които имат за цел обогатяване на речника, овладяване на изречението като основна говорна категория и посочване на стилистичните стойности на употреба на езика при говорене и писане и пр. - са основни учебни задачи при осъществяването на програмните съдържания за езикова култура.

Тази предметна област е малко по-различно устроена в отношение на предишните програми. Преди всичко изградено е друго, подходящо заглавие, което същевременно е по-просто и по-всеобхватно от преди ползваните термини. Също така, преуредена е структурата на програмните съдържания, които сега са по-прегледни, систематични и познати, без повторения и объркване. Въз основа на съвкупното начално обучение, съществуват езикови названия, които ученикът на тази възраст трябва систематично и трайно да усвои, затова са замислени като програмни съдържания (изисквания). До тяхното трайно и функционално усвояване пътят води чрез много разнообразни форми на устни и писмени езикови изказвания на учениците, а това най-често са: езикови игри, упражнения, задачи, тестове и т.н. Например най-малките ученици трябва да се оспособят самостоятелно и убедително добре да описват онези жизнено явления, които с помощта на езиковото описване (дескрипцията) ще бъдат по-познати (предмети, растения, животни, хора, пейзаж, интериор и пр.). Поради това, описването като програмно изискване (съдържание) явява се във всички четри класа. Осъществява се като знание и умение, чрез употреба на такива форми на работа, които чрез ефикасни, икономични и функционални постъпки в учебната среда, учебната езикова култура ще я направят по-трайна и по-достоверна. Това се говори упражнения, писмени упражнения, (или умела комбинация на говорене и писане), писмени работи, изразително изказване на художествени текстове, автодиктовка и под. А това важи в по-малка или в по-голяма степен за всички останали видове на учебното езиково изразяване.

Основни форми на устното и писменото изразяване в началния курс представляват програмните съдържания за получаване, усъвършенстване и тачене на правилна и достоверна езикова култура на малкия ученик. Някои от тези форми (преразказване) съществуват в предварителните изследвания на децата когато се записват в първи клас, което означава, че на тях трябва да се гледа като на езиков опит, който първокласниците в известна степен вече имат. Отук и нуждата, чрез усъвършенстване и опазване на основните форми на говорната комуникация да започне още преди формалното опсменяване на учениците.

Преразказването на разнообразни съдържания представлява най-елементарен начин на езиковото изказване на ученика в обучението. И докато в споменатите предварителни изследвания, както и в подготовките за усвояване на началното четене и репродукция на определени съдържания пристъпва свободно, вече до края на тр. Букварно четене, дори и по-нататък трябва да се постъпи по план, осмислено и последователно. Преди всичко, това означава предварително да се знае (а това се посочва в оперативните разпределения на учителя) кои съдържания ученикът ще преразказва по време на обучението. Техният подбор трябва да обхваща не само текстове, и не само тези от читанката, но и от други източници (печат, театър, филм, радио и телевизия и под.). След това учениците трябва навреме да бъдат мотивирани, подтиквани и насочвани на този вид езиково изразяване, а това значи да им се даде възможност самостоятелно да се подготвят за преразказване, но в което същевременно ще бъдат интегрирани и дадени програмни изисквания. След това, трябва се внимава да се преразказват само тези съдържания, които са анализирани и за които вече е говорено с учениците. Накрая, и преразказването, и всички видове на учебното изразяване, трябва да се оценяват (най-добре в паралелката и с участие на всички ученици и с подкрепа на учителя.)

Говоренето в сравнение с преразказването е по-сложна форма на езиково изразяване на ученика понеже докато преразказването е преди всичко репродукция на прочетеното, изслушаното и видяното съдържание, говоренето представлява особен вид творчество, което се крепи на онова което ученикът е преживял или произвел в своята творческа фантазия. Затова говоренето търси особен интелектуален труд и езиково устройство. Поради което ученикът е всеотрасно ангажиран: в подбора на темите и техните подробности, в компонирането на подобрени детайли и в начина на езиковото изобразяване на всички структурни елементи на разказа. Така например в стъпелните разговори за домашните и дивите животни, при обработване на басня, която се чете и тълкува няма да даде желаните резултати на ниво на уводни говорни дейности, ако тези животни се самокласифицират по познати признаци, именуваат или самооброяват. Обаче свободното разказване на някои необикновени, интересни, но реални и индивидуални срещи на ученика с животни, при които е изпитан страх, радост, изненада, въздушевление и т.н. - ще създаде същинска изследователска атмосфера в часа. Говоренето пък, колкото и да се предизвикателно във всички свои сегменти за езиково изказване на малките ученици първоначално трябва да се реализира като част от широк учебен контекст, в който съотносително и функционално ще се намерят и други форми на езиково изразяване, а особено описването.

Описването е най-сложният вид на езиковото изказване за учениците от началните класове. То е в по-малка или в по-голяма степен застъпено в всекидневния говор, затова защото е необходимо за ясна представа на съществени отношения между предметите, съществата и нещата и другите явления във всекидневния живот. За преразказването в основата е определено съдържание, за говоренето е някое събитие, преживяване, докато за описването не са необходими някои отделни условия, но те се използват когато има достъп с явленията, които във всекидневната езикова комуникация могат да обърнат внимание на себе си. Но поради бройните възрастови ограничения в работата с малките ученици за този вид езикова комуникация трябва да се пристъпи особено отговорно и особено да се спазват принципите на обучението и етапността при изискванията: учениците да се оспособят да гледат внимателно, да откриват, наблюдават и подреждат, а след това тази дадена предметност мисловно и езиково да оформят. Също така, учениците от това възрастово равнище трябва да се подтикват и насърчават от сложения процес на описването хай-

напред да овладеят няколко общи места, с които могат да си служат докато не се оспособят за самостоятелен и индивидуален достъп на тази изисквателна езикова форма. В този смисъл трябва да свикват да локализират онова, което описват (във времето, в пространството, с причина), да забелязват, да отделят и оформят характерни свойства и да заемат свое становище към наблюдаваната предметност (първи опити за оформяне на лично становище/отношение към дадено явление). Също така необходима е достоверна преценка на планираните упражнения при описването с насоченост подтикване в отношение на онези упражнения, в които може да дойде до изражение самостоятелността и индивидуалността на ученика. Понеже описването много често се свързва с четене и тълкуване на текст (особено литературно художествен текст), необходимо е постоянно да се насочва вниманието на ученика върху онези места в такива текстове, които изобилстват с елементи на описание, а особено когато се описват предмети, интериер, растения и животни, литературни образи, пейзаж и под., понеже това са най-добри образци за спонтанно усвояване на описването като трайно умение в езиковото общуване. Понеже за описването с необходим по-голям и мисловен труд и повече време за осъществяване на повече замисли - предимство трябва да се даде на писмената пред устната форма на описване. Останалите общи методични подходи на тази важна форма на езиково изразяване същи са или сходни както и при преразказването и говоренето.

Устните и писмените упражнения, както и името говори замислени са като допълнение на основните форми на езиковото изразяване, като се започне от най-простите (изговор на гласове и преписване на думи) през по-сложни (лексикални, семантични, синтактични упражнения, други упражнения за овладяване на правилен говор и писане), до най-сложните (домашни писмени задачи и тяхното четене и всестранно оценяване в час). Всяко от тези програмирани упражнения запланува се и осъществява в онзи учебен контекст, в който е нужно функционално усвояване на дадени езикови явления или затвърдявания, систематизация на знанията проложения на тези знания в дадена езикова ситуация. Това означава по принцип, че всички тези и на тях подобни упражнения не се реализират на отделни учебни часове, но се заплануват заедно с основните форми на езиковото изразяване (преразказване, говорене, описване) или с дадени програмни съдържания на останалите предметни области (четене и тълкуване на текст, граматика и правопис, основи на четене и писане).

МАЂАРСКИ ЈЕЗИК

(4 часа неделно, 144 часа годишно)

MAGYAR NYELV

A tantárgy tanításának céljai és feladatai

A magyar nyelv tanításának feladata 7. osztályban (elsősorban) a mondatfajták és a mondatrészek megtanítása. A tanuló az eddig szerzett hangtani és szófaji ismereteire alapozva a mondatok elemzésével jut el a szöveg teljes nyelvtani áttekintéséig, ezzel elősegítve a szabatos, nyelvtanilag helyes mondatok konstruálását. Habár a tananyag a mondatokra fókuszál, ez nem azt jelenti, hogy az előzőleg tanultakra nem térünk ki; ellenkezőleg: arra kell törekedni, hogy minden anyagrészt felelevenítse az előzőeket, ezzel is elősegítve a nyelvtani ismeretek elmélyítését. Arra kell tehát törekedni, hogy minél gyakrabban összekapcsoljuk a régi és új ismereteket, együttesen alkalmazzuk és gyakoroljuk őket. A szövegösszefüggések felismerésével a többi tárgy korrelációjában is eredményeket érhetünk el, utat mutatva az értő olvasóvá nevelésben.

Célunk, hogy a tanuló a tanult nyelvtani ismereteket tudatosan alkalmazza szóban és írásban.

A tanterv anyaga lehetővé teszi, hogy gyakoroltassuk az írásjelek helyes használatát, s esetenként kitérjünk az egybe- és különírás szabályaira is.

Az (írásbeli) szövegalkotás leggyakoribb módja a fogalmazásírás és iskolában. A szövegfajták megismerése elősegíti különféle helyzetekben a helyes megnyilatkozást.

Az irodalom oktatása révén a tanulók tegyenek szert a korsztályuknak megfelelő irodalmi tájékozottságra és műveltségre.

Az irodalom oktatásának fontos feladata az értő és kreatív olvasóvá nevelés. Az olvasóvá nevelés folyamata (esztétikai és szórakoztató) élményszerzésre irányuljon; tartalmazza ugyanakkor az igényesség aspektusait. A tanulók ismerjék meg a népszerű (bestseller) irodalom alkotásait is, ne zárjuk el tőlük a tömegkultúra bizonyos jelenségeit (az internet közvetítette tartalmakat, a népszerű játékok és a szórakoztató elektronika nyújtotta lehetőségeket), ugyanakkor legyen betekintésük e folyamatokba; pl. a cirkusz, a futball, a médiák, a számítógépes játékok stb. működési mechanizmusai; ne csak használják, értsék is meg ezeket a jelenségeket.

Az irodalom tanítása az élményszerzés mellett tartalmazza a tájékozottság, az információszerezés iránti igény elmélyítését, az önálló ismeretszerzés lehetőségeinek megismerését. A tanulók irodalmi ismereteik gyarapításában használják ki a korszerű info-kommunikációs eszközök kínálatát. Érdeklődjenek a korsztályuknak megfelelő sajtótermékek, rádió-, illetve televízióműsorok iránt. Nyerjenek betekintést a folyóiratkultúra jelenségeibe. Nyerjenek jártasságot a könyvtárhasználatban.

Tudatosodják a tanulóknak, hogy az irodalom nem önmagában álló jelenségrendszer. Az irodalom oktatása mutasson rá a különböző szövegek közötti és interdiszciplináris kapcsolatokra. Az irodalmi anyag elsajátítása e korrelatív viszonyrendszerekben történjen. A tanulók ismerjék fel maguk is ezeket az összefüggéseket (az irodalom és a nyelv, az irodalom és a történelem, az irodalom és a különböző társművészetek, az irodalom és a természettudományok stb. kapcsolódásait).

Az irodalmi műveltséganyag a nyelvi lehetőségek és a kulturális perspektíva tágítását szolgálja. Ismerjék meg a tanulók a különböző nyelvek és nemzeti irodalmak összefüggéseit, egymásra történő ráhatását. Legyenek érdeklődők és toleránsak más nyelvek, kultúrák iránt. Tudatosodjon bennük a multikulturalizmus fontossága és mérhetetlen előnye.

Az irodalmi oktatás fontos részfeladatai közé tartozik a hagyomány és az irodalmi folytonosság fontosságának érzékeltetése; ugyanakkor a modern irodalom iránti érdeklődés elmélyítése.

Operatív feladatok

A tanuló legyen képes:

- a mondatfajták felismerésére;
- az egyszerű mondatok önálló elemzésére (fő mondatrészek és bővítmények felismerése, jelölése, megnevezése);
- az eddig megszerzett helyesírás ismeretek elmélyítésére és új nyelvtani ismeretek alkalmazására;
- az írásjelek helyes használatára mondatvégen és az összetett mondat tagmondatainak határan;
- a szöveg különböző fajtáinak alkalmazására;
- a koordinált, de lényegében önálló irodalmi szövegértelmezésre;
- az elsajátított műfaj- és stilisztikai fogalmak szövegben való felismerésére és jelentéseik feltárására;
- értelmezésének és véleményének szabatos írásbeli és szóbeli kifejezésére;
- az irodalmi műformák és alakzatok, témák, tartalmak tehetségéhez mért egyéni alkalmazására, újraalkotására, megformálására, kreatív elképzeléseinek kifejtésére;
- az önálló szótár- és lexikonhasználatra, az interneten történő ismeretszerzésre.

A TANTERV TARTALMA

NYELVTAN

A 6. osztályban tanult nyelvtani tananyag ismétlése.

A kommunikáció

A kommunikáció fogalma és fajtái.

Az írásbeli és a szóbeli közlésmód.

A kommunikációs célok. Alkalmazkodás a kommunikáció tényezőihez: cél, alkalom, partnerek, a köztük lévő viszony stb. előre tervezett és spontán helyzetekben.

A kommunikáció nem nyelvi eszközei.

A szöveg és a mondat

A szöveg fogalma és hangzása.

A mondatról tanultak ismétlése:

- A mondatok fajtái a kifejezett tartalom és a beszélő szándéka szerint. A kijelentő, a felkiáltó, a kérdő, az óhajtó és a felszólító mondat.
- A mondatok logikai minősége. Az állító és a tagadó mondat.
- A mondatok osztályozása szerkezetük szerint. Az egyszerű és az összetett mondat.

Az egyszerű mondat szerkezete

1. A mondatrész és a szó szerkezet (szintagma) fogalma. A halmozott mondatrészek. A szó szerkezetek fajtái: a hozzárendelő (alany-állítmányi), az alárendelő és a mellérendelő szó szerkezet.

2. A mondat fő részei: az állítvány és az alany. Az állítvány fogalma, fajtái és szófaja.

Az alany fogalma, fajtái és szófaja. Az állítvány egyeztetése az alannal.

3. A bővítmények: a tárgy, a határozó és a jelző. A tárgy fogalma, fajtái és kifejezőeszközei. A tárgy alakja: a ragos és a ragtalan tárgy. A tárgyas szó szerkezet. A határozók fogalma és rendszere. A határozók leggyakoribb kifejezőeszközei: ragtalan névszó, ragos névszó, ragos névszó, névutós névszó és határozószó. A határozós szó szerkezet. A határozók fajtái: helyhatározó, időhatározó, módhatározó, állapothatározó, eszközhatározó, társhatározó, okhatározó, célhatározó, részeshatározó, állandó határozó mint vonzat (vonzathatározó). A jelzők fogalma és fajtái. A jelzők kifejezőeszközei. A jelzős szó szerkezetek. A minőségjelző. Fajtái: a minősítő és a kijelölő jelző. A mennyiségjelző. A birtokos jelző. Az értelmező jelző.

Helyesírás és nyelvhelyesség

A helyesírás megfelelő szintjének a kialakítása elsősorban a nyelvtani ismeretek átadásával történik. Ebben az évben a hangsúly a mondatalkotáshoz kapcsolódó helyesírási és nyelvhelyességi ismeretek biztonságos alkalmazásán van. Fontos feladat továbbá az egyszerű mondat központozása, az írásjelek begyakorlata; a gondolatjel, a zárójel, a kettőspont szerepének részletesebb megismerése és használata.

Az igeikötős igék helyesírásának, a -t végű igékkel kapcsolatos nyelvhelyességi tudnivalóknak és az igék teljes hasonulásának, toldalékolásának gyakorlása a mondaton belül.

A tulajdonnevek helyesírási szabályainak felelevenítése és alkalmazása.

A tanult helyesírási szabályok alkalmazása a határozós szó szerkezetek körében; pl.: a *-ba, -be, -ban, -ben* ragok használata; a *-val, -vel, -vá, -vé* ragok használata stb.

A földrajzi nevekből, intézmény- és személynvekből alkotott jelzők helyesírása.

A sorszámmal kifejezett jelzők helyesírása.

Az értelmező jelző és a vesszőhasználat.

IRODALOM

A feldolgozásra szánt szövegek kötelezőek. Emellett kiegészítő (az ismeretek megerősítését szolgáló), illetve ajánlott (az irodalmi műveltség és a kulturális perspektíva tágítását célzó) olvasmányok szerepelnek a jegyzékben. A nagyobb terjedelmű elbeszélő szövegekből részlet(ek) kiemelése ajánlatos. Az irodalomjegyzék mellett zárójeles megjegyzés utal az egyes szövegekhez kapcsolódó - elsajátítandó, kialakításra váró - ismeretekre és fogalmakra. (A zárójelben felsorolt névelős fogalmak az elsajátításra, míg a névelő nélküliek a megerősítésre vonatkoznak.)

1.

Feldolgozásra szánt szövegek

William Shakespeare: *Ahogy tetszik* - II. felvonás, 7. jelenet (a drámai beszédmódok)

Nick Hornby: *Csak egy újabb szombat* - részlet (az esszényelv)

Kiegészítő szövegek

Madách Imre: *Az ember tragédiája* - Római szín, gladiátor-jelenet (dráma, cirkusz, mutatvány)

Beregi Tamás: *Gladiátorok a számítógépen* - részletek (esszényelv, a kibemetikus tér)

Ajánlott szövegek

Szigligeti Ede: *Liliomfi* (színmű)

Esterházy Péter: *Bevezetés a tizenhatos mélyére* (futballregény)

Darvasi László: *A titokzatos világválogatott* (futballregény)

2.

Feldolgozásra szánt szövegek

Móricz Zsigmond: *Hét krajcár* (a novella)

Őszi harmat után... (a líra nyelve)

Johann Wolfgang Goethe: *Vándor éji dala* (a dal, a hangulatkép)

Jung Károly: *Dal a hazáról* (a szonett)

Fehér Ferenc: *Daru-ballada* (a ballada)

Németh István: *Az utolsó nomád pulijai* (a riport)

Juhász Gyula: *Milyen volt...* (az elégia)

József Attila: *Mikor az uccán átment a kedves* (az idill, az életkép)

Radnóti Miklós: *Tétova óda* (a klasszikus óda)

Radnóti Miklós: *Himnusz a békéről* (a himnusz)

Petőfi Sándor: *Föltámadott a tenger* (az allegória)

Ady Endre: *Magyar jakobinus dala* (a szimbólum)

Jókai Mór: *A kőszívű ember fiai* (Részlet) (a regény)

Déry Tibor: *Szerelem* (Részlet) (a film és az irodalom)

Mándy Iván: *A kavics* (a filmnovella)

Kiegészítő szövegek

Mikszáth Kálmán: *Az a fekete fölt* (novella)

Balassi Bálint: *[Áldott szép Pünkösdek....]* (ének és himnusz)

Nemes Nagy Ágnes: *Fák* (kép és elégia)

Francesco Petrarca: *Sebes folyó, ki indulsz alpi tájról....* (a klasszikus szonett)

Tóth Árpád: *Őszi kérdés* (szonett és elégia)

Publius Ovidius Naso: *Levél Tomisból* (az ovidiusi elégia)

Kölcsey Ferenc: *Hymnus* (a nemzeti himnusz)

József Attila: *Tél* (fóhász és elégia)

Tóth Árpád: *Lélektől lélekig* (jelkép és elégia)

Babits Mihály: *Mozgófénykép* (film és irodalom)

Petri György: *Karácsony 1956* (történelem és irónia)

Majtényi Mihály: *Császár csatómája* (a történelmi regény)

Ajánlott szövegek

William Shakespeare szonettjei (a Shakespeare-szonett)
Arany János: Tengeri-hántás (az Arany-ballada)
Orbán Ottó: Halod-e te sötét árnék... (a modern műballada)
Németh István: A fehér ház (rajz és riport)
Babits Mihály: Levél Tomiból (elégia)
Vörösmarty Mihály: Szózat (az ódai műfajok változatai)
Gion Nándor: Virágos Katona (történelmi regény)
Márton László: Minerva búvóhelye (regény és ironia)

3.

Feldolgozásra szánt szövegek

Csáth Géza: Egy vidéki gimnazista naplójából (az irodalmi napló)
Janikovszky Éva: A tükör előtt (az önarckép)
Gelléri Andor Endre: Egy fillér (novella és társadalomkép)
Kafka Margit: Színek és évek (Részlet) (memoár) ???
Babits Mihály: Vasápmi impresszió, autón (látvány és impresszió)
Kosztolányi Dezső: Negyven pillanatkép (a pillanatkép, a metafora)
Tolnai Ottó: Nem hangzott hasonló édes hang (a metaforikus beszéd)
Pap József: Léghajósok (a költői hitvallás)

Kiegészítő szövegek

Ottlik Géza: Iskola a határon (regény)
Kármán József: Fanni hagyományai (napló- és levélregény)
Jovan Sterija Popović: A felfuvalkodott tökfej (vígjáték)
Nagy Lajos: Pesti gyermek egy napja (humor és ironia)
Gion Nándor: Engem nem úgy hívnak (az elbeszélés formái)
Jovan Dučić: Dél (vers és impresszió)
Vajda János: Nádas tavon (látszat és valóság)
Áprily Lajos: Vallomás (vallomás, hitvallás)

Ajánlott szövegek

Szenteleky Komél: Isola Bella (regény és impresszió)
Rakovszky Zsuzsa: A kígyó árnyéka (a mai történelmi regény)
József Attila: Karóval jöttél... (vallomás, önironia)
Tandori Dezső: A 65. mező (költői hitvallás és ironia)
Böndör Pál: "Ahol nevemet..." (ironikus költői önarckép)
HÁZI OLVASMÁNY

Kötelező házi olvasmányok

Tamási Áron: Ábel a rengetegben
Gárdonyi Géza: Egri csillagok
Charles Dickens: Coperfield Dávid
Fekete István: Tüskevár

Ajánlott házi olvasmányok

Mikszáth Kálmán: Jó palócok
Miroslav Antić: Egy szőke hajtincs
Böndör Pál: Örökhatbé és/vagy Pap József: Nyárutó
Németh István: Házioltár
Fekete István: Téli berek
Mark Twain: Tom Sawyer kalandjai
Jules Verne: Kétévi vakáció
J. K. Rowling: Harry Potter (6. kötet: Harry Potter és a Főnix Rendje ill. 7. kötet Harry Potter és a halál ereklyéi)
Szabó Magda: Abigél

Olvasás

A korábbi évek eredményeire építkezve fejlesztjük a szabatos, kifejező, hangos olvasást. Gyakoroljuk a néma olvasást. Mindkét olvasásfajtaához elengedhetetlenül kapcsolódik a megértés aspektusa. Emellett bevezetjük a tanulókat az információkereső (szelektív) olvasás gyakorlatába: pl. szótári kutatás.

Szövegértelmezés

Az új anyagot feldolgozó órákon a szövegfeldolgozás tanári irányítással történik, célja a tartalmi és formai összefüggésekből kibontakozó jelentés feltárása. A tanulók szövegszervező eljárások (pl. a lírai én megnyilatkozása, a történet elbeszélésének sajátosságai, a cselekmény és a dialógus térbeli/szinpadi manifesztálódása) feltárása révén alakítsanak ki műnemi/műfaji fogalmakat. A stilisztikai eszközök szerveződéset és funkcióját a szövegértelmezés során tárják fel és értsék meg.

A lírai alkotások értelmezése

Nem definiatív tanítjuk a fogalmakat. Szövegértelmezésen keresztül ismerkedjenek meg a tanulók a lírai én (lírai beszélő) fogalmával, értsék meg szerepét és megszólalásmódjának lehetőségeit. Különböztessék meg a költő mindennapi személyiségétől. Ismerjék meg az egyes lírai műfajok/kifejezésformák és a lírai én beszédmódja/hangvétele közötti összefüggéseket. Válgjanak érthetővé a *motivum*, a *tematika*, a *hangvétele*, a *többszertelenség*, a *műzsa*, a *ciklus*, a *léthelyzet*, a *metafizikai*, a *felidézés/ emlékezés*, a *vallomás/hitvallás*, az *elégikus*, az *ünnepélyesség/emelkedettség*, a *toposz*, a *reális/irreális*, a *benyomás (impresszió)*, a *lelki tartalom*, a *látszat/valóság* etc. fogalmak, fogalompárok, jelentésegységek.

Ki kell alakítani az irodalom oktatása során a *dal (hangulatkép, helyzetdal stb.)*, az *elégia*, az *ódai műfajok (klasszikus óda, himnusz, szózat, zsoltár stb.)*, az *idill* műfajok, illetve a *szonett (szonettkoszorú)* versforma jelentését; felismerhetővé kell tenni sajátosságaikat, átláthatóvá, élményszerűvé hatásukat az olvasás folyamán.

Kerüljük szövegértelmezés során az olyan *elavult nyelvi/módszertani formákat*, mint a *vers mondanivalója (ennek megállapítása)*, illetve a *költő versével azt akarta mondani* közhelyeket; helyette *jelentést, jelentéslehetőségeket* értelmezzünk, a *költői kifejezést, megjelenítést* vizsgáljuk. Az irodalmi alkotást és műfaját rugalmas imperatívusként, változékonyságában, sokszínűségében szemléljük.

Az epikai alkotások értelmezése

Az irodalom értelmezése során határozzuk meg az *epikai beszédmód* lényegjegyeit. Világosan különítsük el az *elbeszélő (narrátor)* fogalmát az író személyétől. Vizsgáljuk szövegértelmezés során az *elbeszélői pozíciókat*, az *elbeszélőnek az elbeszélő történethez való viszonyát (az elbeszélő változatait)*.

A tanulók fedezzék fel és vázolják fel az egyes *epikai műfajok (novella, rajz, regény, napló, memoár stb.)* karakterjegyeit, konstruktív elemeket, az elbeszélésformák szerkezeti elemeit (szerveződését).

Világítsunk rá a *közteség*, a *köztes formák* (pl. a *ballada*) mibenlétére. Vizsgáljuk a *komikum* változatait (humor, ironia, gúny, szarkazmus etc.), az *emlékezés* formáit (*memoár, napló stb.*)

Különböztessük meg a szépirodalmi alkotásokat a *publicisztikai* kifejezésformáktól.

A dráma változatainak értelmezése

Dramai művek elemzése révén a tanulók megismerik a műnemkonstituáló elemeket, azaz a *cselekmény*, a *párbeszéd (dialógus, monológ) színpadi formáit*, a *dráma alpműfajait (tragédia, komédia)* és alkotó elveiket. A drámai alkotások értelmezése során mutassunk rá a műnem társművészeti kapcsolataira.

Történeti szempontok

Az általános iskola 7. osztályában az irodalom oktatásának folyamatában *nem az irodalomtörténeti szempont a lényeges*. Elimináljuk az irodalom megközelítésének anyagelvi ("az irodalom története művek egymásutánja") és életrajzközpontú (a szövegértés helyett az író életrajza kerül előtérbe) elveit! Ugyanakkor a tanulóknak legyen képük az irodalmi folytonosságról, a hagyomány szerepéről, az alakulástörténeti sajátosságokról, a művelődéstörténeti és kultúrközi kapcsolatokról, a szövegköziségéről. Sajátítsanak el olyan korszakfogalmakat, amelyek nélkül bizonyos szövegek értelmezhetetlenek (pl. reneszánsz, kuruc kor stb.). Tudatosodjon bennük, hogy az irodalmi műfajok alakulástörténeti sorokat képeznek (pl. a drámai vagy az ódai műfajok alakulása).

Stilisztika és retorika

A tanulók szövegértelmezői tevékenységének egyik legfontosabb feladata a stilisztikai eszközök és szerepük megismerése. Különböztessen a tudatukban a *szókép* és az *alakzat* fogalomgyűjtése. Ismerjék meg a jelentésátvitel különböző formáit; mi a *metafora*, a *szinesztézia*, a *szimbólum*, az *allegória*. Figyeljenek a nyelvi eszközök elrendezetségére (*hasonlat*, *fokozás*, *túlzás*, *anafora*, *betűrim*, *ellentét* stb.).

Az előző osztályokban tanultakra alapozva erősítsék meg, újítsák fel, illetve bővítsék ki a különböző verselési formákról (*ütemhangsúly, időmérték*) tanultakat.

A kifejezőképesség fejlesztése

A tanulók az irodalmi beszédmódokról tanultakat szóbeli és írásbeli gyakorlatok során alkalmazzák. E gyakorlatoknak a kreativitás fejlesztése és a tehetség kibontása egyaránt fontos eleme.

Rendezzünk szónok- és szavalóversenyeket. A memoriter része (de nem elsődleges feladata) az irodalomoktatásnak.

A tanulók tehetségükhöz mérten szonettet, betűrímes költeményt írnak, ósi nyolcasban, felező tizenkettesben formált verset alkotnak.

Az írásbeli gyakorlatok kiterjednek a történetelbeszélés, a leírás, a párbeszédírás, a dramatizálás formáira; kisebb kutatások eredményeinek összegezésében az esszényelv alakzataival próbálkoznak.

A publicisztikai műfajok közül riportot (interjút) készítenek.

Naplót és könyvismertetőt írnak.

Tréfás (gagy) verset, nonszensz szöveget, pillanatképet és képverset alkotnak.

Meghatározott irodalmi művek alapján védő- és vádbeszédet írnak.

Feladat: forgatókönyv olvasása, irodalmi alkotás illusztrálása, irodalmi hasonlat, színonimasor, szinesztézia- és metafora-alkotás.

Folyamatosan alkalmazzuk a tanulói szóbeli értékelés, véleményalkotás, bírálat módszerét.

Megjegyzés:

Nyolc írásbeli feladat és azok órán történő megbeszélése, értékelése.

Négy iskolai dolgozat.

A MEGVALÓSÍTÁS MÓDJA - TANTERVI UTASÍTÁS

A 7. osztályos *nyelvtani tananyag* nagyobb részét a mondatok (a mondatok fajtái, a mondatrészek) alkotja, egy-egy fejezet tárgyalja a kommunikáció, a szöveg, az írásjelek, a különírás és egybeírás és a szövegalkotás problematikáját. A mondatrészek közül néhányat már az alsó osztályokban, illetve az 5. osztályban megismertek a tanulók. Hetedikben a még nem tanult, a kérdések és szófajok tekintetében hasonló és az ugyanolyan raggal végződő határozók megkülönböztetésére helyezhetjük a hangsúlyt. A szövegfajtákat feldolgozó részt az olvasókönyvi szövegek feldolgozásához is köthetjük (riport, napló, interjú stb.). A nevelés, személyiségformálás szempontjából is fontos a *Kommunikáció* c. fejezet, amellyel a kommunikációs kultúrát fejleszthetjük, olyan képességeket, amelyek lehetővé teszik a különféle kommunikációs helyzetekben való kulturált viselkedést. A tanárnak az a feladata, hogy olyan gyakorlatokat, szerepjátékokat alkalmazzon, és olyan helyzeteket teremtsen, amelyek felkészítik a diákokat a társas-társadalmi érintkezésre, együttműködésre, segítenek a gátlások legyőzésében, korrigálják a téves kommunikációs szokásokat, és elmélyítik a nonverbális kommunikáció eszköztárában (tekintet, mimika, vokális kód, proxemika, gesztusok, kulturális szignálok stb.) alkalmazását és értelmezését is.

Az *irodalmi szöveganyag* feldolgozásra szánt szövegekből, kiegészítő és ajánlott olvasmányokból áll. A tanár a kiegészítő szövegekből válogathat a tanulók befogadási szintjét, érdeklődési körét és motiválhatóságát figyelembe véve. A tanulók befogadóképességét, szókincsük gyarapodását az ajánlott olvasmányokkal fejlesztjük. A tanuló szabadon választhat a felkínált ajánlott és házi olvasmányra szánt szövegekből, ezek az olvasási kedv felbresztését, az olvasás iránti igény felkeltését és fenntartását szolgálják.

A tanulók sajátítsák el az irodalmi szövegértéshez szükséges műfajelméleti és stilisztikai fogalmakat. Tegyenek szert megfelelő jártasságra a szövegértelmezésben: tudatosodjék bennük, hogy az irodalmi mű "folyamatosan történő esemény", azaz olvasások és értelmezések sorozatában létezik. Ismerjék meg a szövegértelmezés aktuális módszereit és eljárásait; az irodalomról szóló megváltozott beszédmódokat. A régi és új nyelvek/módszerek szemléltetése révén tudatosodjék bennük, hogy az irodalom és a róla szóló beszéd folyamatosan változó jelentésrendszer. Legyenek nyitottak az új és változó irodalomértékekre, a szövegértelmezés új módszereit iránt.

Az irodalmi anyag a szöveg és a kép viszonyának megfigyelésére, képzőművészeti alkotások, illusztrációk értelmezésére, az irodalom és a film jelrendszerének összehasonlítására, azaz az irodalom és a társművészetek kapcsolatának kihasználására ad alkalmat, s ezáltal az esztétikai érzéket és a kultúrtörténeti ismereteket fejleszti.

A különböző nyomtatott és audiovizuális források, információhordozók (kézikönyvek, szótárak, lexikonok, enciklopédiák, CD-ROM, internet) használata az önálló ismeretszerzést és a tanulás képességét fejlesztik. A könyvtárhasználat gyakorlatának (könyvtárhasználati szakórák, az iskolai könyvtár folyamatos használata) elmélyítésével lehetővé tesszük a diákoknál a segédeszközök magabiztos használatát.

Az irodalomtanítás legyen élményközpontú, a tanuló aktívan vegyen részt a szövegek értelmezésében, alakuljon ki valódi dialógus a szöveg és a befogadó között.

A pedagógus szabadon kezelje a tantervet, olyan tanítási módszereket, stratégiákat, munkaformát válasszon ki a nyelvtani és irodalmi tananyag tanításához, amelyekkel a szociális készségeket és együttműködési szokásokat is fejleszti.

РУСИНСКИ ЈЕЗИК

(4 часа неделно, 144 часа годишно)

РУСИНСКИ ЈЕЗИК

Циљ воспитно-образовнеј работи то овлдаване з руским литературним јазиком; преучоване књиовности на тим јазу; оспособоване шкољарох за усне и писмене висловјоване, комуникацију и творене, а тиж так доживјоване, спознаване обачоване вредносних књиовних, уметничких и других витворењох култури; здобуване основних понјацох о јазикох књиовносцох и културох народох и народносцох; упознаване репрезентативних ділох шветовеј књиовности примераних возросту шкољарох; будоване свјдомосци о улоги јазика и књиовности у повязовану народох и њх културох; розвиване и пестоване позитивног становиска шкољарох гу јазиком, културному скарбу, шлебодолобивим традицијом својого и других народох, розвиване свјдомосци о повязаносци, сотруднићту и заеднићким животу рижних народох и народносцох; розвиване свјдомосци о јазу и јазичнеј

толеранції; ширене духовних горизонтів і розвиване критичного думання і творчих способностей; розвиване тирвацого интересованя за язык и кнїжвносц; воспитоване школярох за живот, роботу и медзилюдски одношеня у духу гуманизма, солидарносци и толеранції.

Задатки настави руского языка то:

- поступне и систематичне упознаване руского литературного языка у розличних видох його усного и писаного хаснованя;
- пестоване култури усного и писаного висловйованя;
- оспособйоване школярох же би ше успишно служели з руским языком у рижних комуникацийних ситуацийох (у улоги приповедача, слухача, собешедніка и читателя);
- уводзене школярох до самостойного читаня и анализованя текста;
- розвиване интересованя и тирвацих навикнуцох на читане кнїжвоних ділох;
- пестоване уметніцкогo сензибилитету и любви гу уметносци;
- оспособйоване школярох за самостойне хасноване библиотекох и жридлох информацийох;
- усвойоване основних теорийних поняцох зоз подруча языка и кнїжвносци, уводзене до розуменя кнїжвного діла, порушоване школярох на самостойне творене.

Оперативни задатки:

- меноване, прегляд, подзелене, розумене функций файтох словох и виреченьох;
- подзелене знука файти словох, критерийом подзеленя, функция;
- подзелене виреченьох, критерийом, функция;
- правописни правила засновани на синтаксичних одношеньох;
- замерковйоване техніки формованя подобох;
- одкриване основного чувства и других емоцийох у лирскей писні;
- обачоване структури мотивох у писні;
- усвойоване кнїжвно-теорийних и других поняцох котри наведзени.

ЗМИСТИ ПРОГРАМА

ЯЗИК

Синтакса

Просте и преширене виречене (повторйоване з пятей класи). Модални слова и допoлнююци толкованя.

Зложене виречене. Зависне и независне одношене у зложеним виреченю.

Независно-зложени виреченя: составни, заключни, процївни, виключни, роздзельни; сербски углїв у независно-зложених виреченьох.

Зависно-зложени виреченя: субектово, атрибутово, обектово; додатково виреченя: местово, часово, причиново, пошлїдково, намирни, условни, допусни, способово, поровнююци виреченя; сербски углїв у зависно-зложених виреченьох. Инверзия.

Основни значеня припадкох. Номинатив; ґенитив без применовнїкох и з применовнїками; датив без применовнїкох и з применовнїками; акузатив без применовнїкох и з применовнїками; инструментал, локатив. Конструкції (при шицких припадкох) характеристични за народни язык. Сербски углїв у хаснованю припадкох.

Правопис

Превейоване, повторйоване и вежбане змистох зоз предходних класох.

Смуга, смужка, точка зоз запяту, заградзене, наводнїки, апостроф

Интерпункция у зложеним виреченю.

Робота зоз правописом и правописним словнїком.

КНЇЖВНОСЦ

Школска лектура

Иво Андрич, Приповедка о кметови Симанови

Андри Гуздер Билянски, Ноци дубонь на небе

Агнета Бучко, Кед розквітли кайси

Степан Гостиняк, Виступ кловна

Штефан Гудак, Приказане

Владимир Кирда Болхорвес, Врацане до завичаю

Михал Ковач, Не будзце птицу вечар

Ирина Г. Ковачевич, Уж зме не дзеци

Гавриїл Костельник, Идилски венец; Агафия, старого попа дзивка

Мирон Колошнїяї, Нам вше тельо зродзи

Владимир Кочиш, Иштванова драга; Чи щешлїви видумани особи скрити у тирваню

Андриї Лаврик, Флаута

Гавриїл Надь, Преходза ми ровно думки; Летнї вечар у полю

Борис Олїйник, Мац шала сон

Дюра Папгаргаї, Ту, такой при шерцу; Бимбора, бимбора

Йован С. Попович, Покондирена тиква

Михал Рамач, Врацим ше на Селище

Ромска народна писня, Колїсанка

Руска народна приповедка, Чаловка Петро

Руска народна приповедка, Чия работа чешша

Звонко Сабо, Косидба

Силвестер Саламон, Сторочни дубе при драги

Елена Солонар, Желєни гори

Любомир Сопка, Рядошлїд часу; Против непознатого терора

Юлиан Тамаш, Хусточка; О ровнїни

Любка Фалц, Осаменосц

Микола Шанта, Красни дзень

Домашня лектура

Мирослав Антич, Била канджурка

Марк Твен, Том Соер

П.Ф.Распе, Перипетїї Барона Минхаузена

Антологїя поезїї за дзеци, Хмара на верху тополї

Зборнїк, Руски народни писнї

Обробок лектури

Гумористичне и сатиричне описоване дїйсносци.

Тема діла, фабула, мотиви, зжати змист.

Кніжовне діло як попатрунок на швет и живот.

Психологічна и соціологічна характеристика подобох.

Подобности и розлики медзи епским и лирским ділом.

Анализа поетичних сликох, поетского языка и индивидуального стила у лирской писні.

Поетична слика втворена з метафору, алегорію, символом.

Функция монологу и диалогу у композиції драмской дії. Единство часу, места и дії (роботи) у драмским ділу. Файти драмской творчосци.

Оспособоване школярох за самостойни приступ кніжовному ділу: вигледоване одредзених вредносцох зоз становиска задатого проблему и доказоване свойого становиска з прикладами на текст.

Читане

Розвиване флексибилней швидкосци читаня у себе у зависносци од природы текста. Диягоналне читане з цильом находзена одредзених информацийох и легкого знаходзена у учебнікох, енциклопедийох, фаховей литературы и других публикацийох и текстох кратіе практичной природы - упутства за хасноване апаратох и рижних средствох за каждодньове хасноване, драгових информацийох, рецептох и под. (функционална писменосц).

Поняца

Усвоюю ше шлідуюци понятия: Зложено виччене (подзелене и файти); основни значеня припадкох (на уровню препознаваня). Ирония, сатира, гумор, дньовнік, поетски язык, лирска слика, метафора, алегория, символ, любовна писня, сонет, идила, елегія. Попатрунок на швет.

КУЛТУРА ВИСЛОВІЙОВАНЯ

Усне висловіюване

Приповедане о правдивих и задуманих подійох зоз описами и диалогами (тематска унапряменосц, динамичносц и примераносц диалога гу характеру подоби и контексту). Анализа вибраних текстох у котрих переважно бешеда подоби же би ше цо лепше похопели елементи и функция диалогу.

Описоване:

- зложеного роботного поступка,
- вонкашнього и нукашнього простору з наглашованьом виразних характеристикох простору,
- портретоване (подоба з кніжовного діла на основі фабули, диалогах и коментара писателя),
- кніжовно-уметніцки опис и технічни опис,
- наукови и административни стил у комуникації и сообщованю.

Информоване и елементи репортажи. Интервью.

Приповедане з пременку рядошліду, интервенції у композиції.

Розпрыване о прочитаней кніжки, теат. представи, филму, РТВ емисії, концерту, спорт. змаганю - з одредзованьом тезох за розправу.

Розпрыване на самостойно з боку школярох вибрану тему - полемика, аргументация, едностраносц, всестраносц.

Дискусия на актуалну тему у школи, фамилии, дружтве - по вибору школярох.

Комуникация: Праве и пренешене значене словох. Символи. Пременка значеня и порученя виражена зоз иронию и интонацию.

Схопносц зваряня:

Обачоване и препознаване прикметох и одношеньох (доброта, любов, скромносц, товариштво, брига, зависц, лукавство). Препознаване и виражоване пригварки, нагваряня, прешвечованя, подозривосци.

Виразоване прикметох, їх ниянсох и розликох (щиросц, лукавосц, сцержезлівосц, твардоглавосц, упартосц, витирвалосц, ленівосц, вредносц, роботносц).

Анализа текстох розличних стилох.

Писане висловіюване

Описоване природного зявеня (по плану).

Портретоване подоби з кніжовного діла (на основі фабули, характеристичної з боку писателя, писательского коментара, свойого дожица и розуменя).

Розпрыване о актуалних дружтвених проблемох на основі текстох з новинох и других медийох - по вибору школярох дзе ше напредок одредзи опонентох.

Приказ, критика.

Синтаксично-семантични вежби, лексични вежби.

Писане дньовніка, приватне и урядово писмо.

Писане молби, жалби, телеграми, винчованки, плакати, протесту, подзекованя.

Стандарди и культура електронской комуникації.

Пополньоване рижних формуларох (анкети, тести, питалніки, поштански, банковни и подобни образци, формулари и подобне).

Осем домашні писани задатки и їх анализа на годзинох.

Штири писмени задатки (една година за писане, два за виправок).

СПОСОБ ВИТВОРІЙОВАНЯ ПРОГРАМА

Зоз седму класу ше заокружує здобуване основних знаньох о елементах языка зоз синтаксу односно зложеним вичченьом. З тим ше конститує конечне спознане о языку як систему. У синтакси зложеного вичченя обединени предходни знаня о функционованю словох и доводза ше до уровня же виччене то тот обдумана целосц котра основна едінка спорозуміюваня и же аж у синтакси зложеного вичченя постава очиглядни подполни круг у котрим функциониє язык як систем. Потераз школяр здобул не лем основну писменосц на мацеринским языку але требал здобуц и основни спознаня о языку як систему на таки способ же прешол цалу вертикалу граматичних знаньох од фонетики по синтаксу на уровню препознаваня по програмских целосцох. Програм пре потреби преглядносци структуовани по програмских целосцох - граматика, правопис, школска и домашня лектура и культура усного и писменого висловіюваня - але ше подрозуміе же ше языку приступа як интегральному и целосному систему и множеству знаньох. Програм затримал добри елементи концепованя по концентричних кругох як и добри елементи концепованя по вертикали та их обединени тримає за тв. спирални систем або структуру програма. Програм каждей, та и седмей класи, составени на принципу спиралі. Седма класа, гоч кельо нам ше видзи же основна школа то континуитет осем класох, то заш лем перша гарадича отвераня новей спиралі. Преробени програм седмей класи предвидзує лем преширене концентричного круга ученя синтакси дзе ше уча и утвердзую елементи синтакси, од простого вичченя по зложене, без дефиницийох але утемелено у реалних знаньох школярох як препознаване елементах. Конститує ше спознане о вичченю як найменшей едінки комуникації. Обачую ше состояни елементи преширеного вичченя на котри треба обрациц окрему увагу праве прето же тоті елементи постаню або буду прерастац до зависних вичченьох у зложеним вичченю. У реалней наставней пракси скорейших рокох у програму у истей класи була и морфология на уровню препознаваня и менованя файтох словох и порядне приходзело до заменьованя поняцох напр. меновніка и субьекта, дієслова и предиката. З тима вименками препознаване файтох словох зохабене у питей класи, шеста класа у целосци охабена учено морфології, а седма класа обединює шицки предходни здобути знаня у синтакси зложеного вичченя.

Вибор кніжовних ділох направени по принципу функцийох, цо значи же треба же би одвитовал погледованьом за здобуване поняцох и кніжовного искусства, же би бул у систему вредносцох розумлівих и инспирующих за одредзени возраст, як и же би

одвигавал на першештвену а то значи естетичну функцију књижног дјела. Шлици наслови књижовних дјелох виберани спрам наведзених функциоа а зоз репрезентативних антологийоа књижовносци за дзеци и одроснутих. Зоз становиска можливого дожица књижовного дјела, змисти вибраних дјелох упутноу на потримовку розуменю лиричного, на потримовку сензибилитету школяра, на розумене емоционалней страни школярового розумена швета. Источасно ше зоз вибором змистох жада вимкнуц скорей присутней страдалносци у вельким числѣ текстох, те. жада ше змоцниц лепша слика швета без насилництва, страдалництва и непрерывного зменьованя рижних нещесцох. У цалосци, вибор књижовних текстом вецей обрацени на красши и цеплейши бок швета и живота.

Культура усного и писменого висловйованя на уж узвичаеним уровню розумена и комуникативней функциї языка, а подрозумюе ше работа наставника з хаснованьом таких методох котри звекшую комуникативни компетенциї школяра. У околносцох кед ше руски язык находза у позициї меншинского языка числово малочисленей заедници, окружени зоз засиценим медийским и комуникативним простором других языкох, а першештвеню сербского языка, настава руского языка максимално обрацена на комуникативни компетенциї школяра на руским языку. З тим ше жада, першештвеню, преийг культури усного и писаного висловйованя змоцниц компетенциї школяра у каждодньовой комуникациї зоз окруженьом на руским языку.

РУМУНСКИ ЈЕЗИК

(4 часа неделно, 144 часа годишње)

LIMBA ROMÂNĂ

Scopul activității instructive

În clasa a VII-a elevii trebuie să însușească în continuare limba română literară, noțiunile de gramatică și teorie literară și să-și dezvolte capacitatea de exprimare în scris și oral. În această clasă scopul activității instructive este:

- ridicarea nivelului de cunoștințe și capacități, crearea interesului pentru lectură;
- înțelegerea mesajului oral și scris;
- însușirea corectă a exprimării scrise și orale;
- dezvoltarea și îmbogățirea vocabularului cu expresii și cuvinte noi;
- înțelegerea contextului global al unui mesaj dialogat;
- semnalarea înțelegerii mesajului în comunicarea cotidiană;
- deducerea sensului unor cuvinte necunoscute într-un mesaj;
- dezvoltarea interesului față de creațiile literare în limba română;
- receptarea, inițierea și participarea la un act de comunicare oral și scris în limba română literară;
- dezvoltarea creativității prin activitățile de atelier și activitățile individuale.

Sarcini operative

La sfârșitul clasei a VII-a elevii trebuie:

- să-și îmbogățească vocabularul cu cuvinte și expresii noi;
- să înțeleagă semnificația unui mesaj;
- să însușească sistematic diferite forme de exprimare orală și în scris;
- să însușească valorile stilistice ale unor cuvinte dintr-un text literar;
- să sesizeze modalitățile de organizare a secvențelor textuale ale unui mesaj oral;
- să însușească raportul dintre propoziții în frază;
- să deducă sensul cuvintelor necunoscute dintr-un mesaj ascultat;
- să însușească citirea expresivă, citirea pe roluri și dramatizarea textelor literare;
- să-și exprime clar și precis gândurile, ideile și sentimentele;
- să folosească și aplice corect izvoarele de informație (reviste, manuale, dicționare, enciclopedii, alte medii);
- să utilizeze corect limba română literară în diferite situații.

LITERATURA

Lectură școlară

1. Vasile Alecsandri, **Miezul iernii**
2. Anton Pann, **Povestea vorbii**
3. Tudor Arghezi, **Cuvânt**
4. Mircea Cărtărescu, **Florin scrie un roman (fragment)**
5. George Călinescu, **În tren (fragment)**
6. Geo Bogza, **Munții Apuseni**
7. Mircea Eliade, **Jurnalul unui adolescent**
8. Constantin Chiriță, **Cireșarii (fragment)**
9. Octavian Goga, **Noi**
10. Gheorghe Brăescu, **Un scos din pepeni**
11. Alecu Russo, **Piatra corbului**
12. Ion Pillat, **Mărțișor**
13. **Povestea drumului** - mit african
14. **Literatura română din Voivodina**
15. Jovan Sterija Popović, **Tigva fandosită**
16. I. Al. Brătescu-Voinești, **Privighetoarea**
17. I. L. Caragiale, **Un pedagog de școală nouă**
18. I. Creangă, **Ion Roată și Vodă Cuza**
19. **Mănăstirea Argeșului**
20. **Zidirea cetății Skadar**
21. George Coșbuc, **Colindătorii**
22. Mihai Eminescu, **Floare albastră**
23. Jules Verne, **Castelul din Carpați**
24. J.K. Rowling, **Harry Potter**
25. R.F. Raspe, **Peripețiile uimitoare ale Baronului Munchausen**
26. Lucian Blaga, **9 mai 1895**

Lectură

Ioan Slavici, **Moara cu noroc**
Barbu Ștefănescu Delavrancea, **Schițe și nuvele**
Ion Creangă, **Amintiri din copilărie**

Selecție din literatura română contemporană

Antoine de Saint-Exupéry, **Micul prinț**

Analiza textului

Stabilirea contactului direct cu operele literare și descoperirea mijloacelor de limbă și stil cu ajutorul cărora sunt realizate imaginile artistice.

Aprecierea expresiilor idiomatice, sensului propriu și figurat al cuvântului.
Formarea unor opinii personale despre opera analizată.
Identificarea noțiunilor de teorie literară.
Pregătirea elevilor pentru analiza independentă a textului literar: cercetarea valorilor determinate, argumentarea impresiilor, observarea și concluzia datelor.
Redarea textelor epice: observarea cauzei consecutive a legăturii motivelor poetice și funcția lor, desfășurarea lentă sau dinamică a acțiunii și compoziția. Introducerea în analiza completă a operei literare: personajele (dialogul, monologul, trăsături de caracter, procedee), tematica (compoziția tematicii, tema principală, teme secundare), ideea și descrierea (starea psihologică, situații dramatice, atmosfera, peisajul).
Abordarea poeziilor lirice: analiza motivelor (relațiile reciproce și contopirea în imagini poetice).
Imaginile poetice, elementele de limbaj și stilul poetic.
Abordarea operelor dramatice: îndrumarea elevilor în analiza elementelor esențiale (dialog, monolog, acțiune dramatică, personaje).
Asemănările și deosebirile dintre operele lirice și epice.
Noțiuni literare
Actualizarea noțiunilor literare din anii precedenți.
Specii literare: Pastelul. Legenda. Balada. Schița. Povestirea. Nuvela. Comedia. Romanul.
Antiteza. Metafora.
Piciorul metric. Versul liber.
Folclorul literar.

LIMBA

Repetarea și consolidarea materiei din clasa precedentă.
Noțiuni de fonetică (actualizare).
Vocabularul limbii române. Sinonimele (actualizare). Neologismele. Inovații lexicale. Importanța neologismelor și inovațiilor lexicale.
Procedeele inteme de îmbogățire a vocabularului. Compunerea.
Părțile de vorbire flexibile (actualizare).
Pronumele (actualizare). Pronumele și adjectivul interogativ-relativ. Acordul pronumelui relativ care în genitiv precedat de articol genitival.
Pronumele și adjectivul nehotărât.
Verbul. Diatezele, modurile și timpurile (actualizare). Verbele auxiliare (actualizare). Locuțiunea verbală.
Părțile de vorbire neflexibile, cu accentul pe **conjuncții și locuțiunile conjuncționale**.
Sintaxa propoziției
Subiectul. Subiectul inclus. Subiectul subînțeles. Propoziții defective de subiect.
Predicatul. Predicatul verbal. Predicatul nominal. Verbe copulative. Nume predicativ. Acordul predicatului cu subiectul.
Părțile secundare ale propoziției. Atributul adjectival, substantival, pronominal (actualizare), atributul verbal și adverbial. Apozitia. Exerciții aplicative referitoare la atribut.
Complementul (actualizare). Complementele circumstanțiale de cauză și de scop. Ordinea cuvintelor în propoziție.
Sintaxa frazei
Propoziția principală și propoziția secundară. Propoziția regentă. Coordonarea (prin juxtapunere și cu ajutorul conjuncțiilor). Propoziții coordonate copulative, adversative, disjunctive și conclusive. Subordonarea. Propoziții subordonate atributive, complete directe.
Vorbirea directă și vorbirea indirectă.
Noțiuni de ortografie
Scrierea corectă a substantivelor, pronumelor și numeralelor (actualizare).
Punctuația în frază.

CULTURA EXPRIMĂRII

Exprimarea orală
Exprimarea în mod original, într-o formă accesibilă, a propriilor idei și opinii.
Stabilirea principalelor modalități de înțelegere și interpretare a unor texte scrise în diverse situații de comunicare.
Înțelegerea textului literar și comentarea lui ca mijloc de dezvoltare a exprimării orale.
Exerciții de însușire și definire a noțiunilor și cuvintelor - prin activități în atelier.
Observarea mijloacelor de limbă și stil în fragmentele din textele cu caracter descriptiv (în versuri și proză).
Determinarea sensului unor cuvinte și explicarea orală a semnificației acestora în diferite contexte.
Stabilirea legăturilor corecte dintre elementele unei unități gramaticale (propoziție sau frază), precum și folosirea corectă a categoriilor gramaticale specifice părților de vorbire.
Exerciții de rostire corectă a cuvintelor cu probleme de accentuare.
Transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă, a textului narativ în text dramatic.
Transformarea monologului în dialog, exersarea dialogului (adaptarea tematicii, dinamismului, caracterului).
Dezbateri pe marginea unor cărți citite, prezentații teatrale, film, emisiuni RTV, tablouri, sculptură; determinarea temei, ideii, particularităților personajelor.
Analiza fragmentelor narative selectate în care predomină vorbirea personajelor.
Elementele de reportaj.
Exprimarea în scris
Dictări libere și de control.
Exprimarea în scris a unui punct de vedere personal. Comentarea textelor literare citite, rezumatul, caracterizarea personajelor, transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă
Scrierea argumentată a impresiilor provocate de textele literare și interpretarea unor aspecte din operă.
Interpretarea liberă ale unor aspecte structurale ale unei opere literare.
Stabilirea valorilor estetice și stilistice în toate tipurile de texte și de situații de comunicare.
Îmbinarea diferitelor forme de expunere (povestire, descriere și dialog) în compunerile elevilor pe teme libere și teme date.
Modalitățile de exprimare a ideilor, atitudinilor și opiniilor față de anumite situații de comunicare.
Exerciții de înțelegere și explicare a noțiunilor de teorie literară.
Exerciții pentru dezvoltarea creativității elevilor.
Scrierea corectă a frazelor în text folosind corect regulile ortografice și semnele de punctuație.
Aprecierea și evaluarea cărților citite, a emisiunilor, filmelor, CD-urilor audiate și vizionate. Jurnalul.
Șase teme pentru acasă și analiza lor la oră.
Patru lucrări scrise (o oră pentru scriere și o oră pentru corectare).

MODUL DE REALIZARE A PROGRAMEI

Programa pentru **Limba română ca limbă maternă** pentru clasa a **VII-a** se realizează prin metode tradiționale prezentate în forma unei succesiuni de etape clar delimitate.
În domeniul literaturii se propun următoarele activități: stabilirea contactului direct cu operele literare și descoperirea mijloacelor de limbă

și stil cu ajutorul cărora sunt realizate imaginile artistice. Identificarea noțiunilor de teorie literară. Redarea textelor epice. Abordarea poeziilor lirice. Abordarea operelor dramatice. Asemănările și deosebirile dintre operele lirice și epice.

În domeniul limbii se pune accent pe evaluarea posibilităților de exprimare prin expresii și cuvinte noi în vocabularul activ al elevilor și sesizarea sensului inovațiilor lexicale în funcție de context. Trebuie să identifice sensul unui cuvânt necunoscut, să aplice regulile de ortografie în scris, să sesizeze abaterile de la normele gramaticale într-un mesaj oral și scris, să cunoască părțile de vorbire flexibile și neflexibile și părțile de propoziție. Mesajul pe care elevul îl va comunica în limba română trebuie să fie bazat pe structurile lingvistice în spiritul limbii române, determinate de gândirea în această limbă.

Cultura exprimării orale și în scris are o importanță deosebită deoarece reprezintă baza unei comunicări calitative. Din acest motiv în cursul activității trebuie insistat asupra îmbogățirii fondului lexical, exprimarea în mod original a propriilor idei și opinii. Stabilirea principalelor modalități de înțelegere și interpretare a unor texte scrise în diverse situații de comunicare - prin activități în ateliere. Observarea mijloacelor de limbă și stil în fragmentele din textele cu caracter descriptiv. Stabilirea legăturilor corecte dintre elementele unei unități gramaticale, precum și folosirea corectă a categoriilor gramaticale specifice părților de vorbire și părților de propoziție și frază. Aprecierea și evaluarea cărților citite, a emisiunilor, filmelor, CD-urilor audiate și vizionate. Elevii trebuie să manifeste interes pentru creațiile literare în limba română, să utilizeze corect și eficient limba română în diferite situații de comunicare.

СЛОВАЧКИ ЈЕЗИК

(4 часа недељно, 144 часа годишње)

SLOVENSKÝ JAZYK

Cieľ a úlohy

Cieľom vyučovania slovenského jazyka a literatúry je, aby žiaci zvládli a poznali materinský jazyk jednak kvôli posilneniu svojho jazykového vedomia, jednak aby sa prostredníctvom jazyka dostali aj k prameňom slovenskej literatúry a celkovej slovenskej kultúry a vedy.

Pri vyučovaní slovenského jazyka sa v našich podmienkach musí prihliadať nielen na vzťah spisovnej podoby slovenského jazyka a našich nárečí, ale tiež na vzťah slovenský jazyk a srbský jazyk, ktorý používame na mimoetnické dorozumievanie.

Úlohy vyučovania slovenského jazyka sú:

- viest žiakov k poznávaniu jazyka ako štruktúrovaného a uceleného systému;
- rozvíjať komunikačné schopnosti žiakov, aby získali kvalitnú jazykovú kompetenciu;
- pestovať u žiakov lásku k materinskému jazyku a vedomie jazykovej príslušnosti k istému etniku, pocit jazykovej príbuznosti a spolupatričnosti s inými etnikami;
- prostredníctvom jazyka viesť žiakov k poznávaniu histórie a kultúry vlastného národa a k získavaniu iných poznatkov;
- prehľbovať estetické čítanie žiakov;
- rozvíjať etické čítanie žiakov;
- naučiť žiakov uplatňovať získané vedomosti v praxi.

Čiastkové úlohy

- naučiť žiakov vhodne, výstižne a správne sa vyjadrovať v konkrétnych spoločenských komunikačných situáciách, a to ústne aj písomne
- ústne aj písomne tvoriť základné slohové útvary informačné, rozprávacie, opisné a výkladovo-úvahové
- skvalitniť rečovú kultúru žiakov a pravopisnú správnosť ich písomných prejavov, vypestovať zručnosť a návyk v používaní výkladových a synonymických slovníkov, jazykových príručiek a rozličných encyklopédií
- skvalitniť výrazné čítanie a čítanie s porozumením a upevniť kladný vzťah žiakov k literatúre
- estetickým a výchovným pôsobením literatúry formovať charakter žiakov, rozširovať vedomosti a poznatky žiakov o živote, ľuďoch, prírode a spoločnosti.

NÁPLŇ UČEBNÝCH OSNOV

JAZYK

Slovenčina a jej miesto medzi slovanskými jazykmi. Pôvod slovenčiny.

Slovanské jazyky. Srbský aslovenský jazyk. Slovenčina vSrbsku.

Lexikológia

Tvorenie slov. Slovná zásoba slovenského jazyka. Spôsoby obohacovania slovnej zásoby. Rozširovanie vedomostí o slovách podľa zloženia: ustálené spojenia, združené pomenovania, frazeologické jednotky. Prenášanie a rozširovanie významu slov. Prevezaté slová.

Morfológia

Opakovanie učiva o slovných druhoch. Slovesá. Prítomnikové a neurčitkové slovesné tvary - tvorenie a význam.

Základné významy slovesných časov a spôsobov. Štylistické využitie slovesných časov a spôsobov.

Predložky (systematizácia učiva). Predložky v slovenskom a srbskom jazyku s dôrazom na rozdiely v používaní predložiek rovnako znejúcich v oboch jazykoch.

Syntax

Opakovanie učiva o vete a vetných členoch. Vetný základ. Syntagma. Prísudzovanie, priraďovanie a určovanie. Základné druhy priraďovacieho a podradovacieho súvetia; určovanie vedľajšej vety v podradovacom súvetí.

Pravopis

Systematizácia pravopisných poučiek opísaní y/ý ai/i. Práca s *Pravidlami slovenského pravopisu*, *Slovníkom cudzích slov*, *Krátkym slovníkom slovenského jazyka*, *Synonymickým slovníkom slovenčiny* (na hodinách).

KULTÚRA VYJADROVANIA - SLOH

Ústne vyjadrovanie

Rozprávanie s prvkami opisu. Rozbor vybraných textov.

Dynamický opis (opis pracovnej činnosti, postupu). Jeho hlavné znaky a porovnanie so statickým opisom.

Charakteristika osoby (vnútorná a vonkajšia).

Cieľený rozhovor (interview). Simulovanie rolového dialógu (nadviazanie kontaktu, oslovenie, formulácia a spôsob kladenia otázok, usmerňovanie rozhovoru, poďakovanie). Diskusia o aktuálnych problémoch v škole a v prostredí. Pokus o vyjadrenie vlastného názoru. Výber jazykových prostriedkov. Používanie primeraných slov a frazeologizmov v súvislosti so spracovanou témou. Nárečové slová a slangové slová. Používanie historického prezenta.

Poukazovanie na časté štylistické nedostatky rozborom konkrétnych textov a na možnosti, ako sa tomu vyhnúť.

Písomné vyjadrovanie

Korektorské (opravné) značky (rozborom a ukážkou konkrétneho textu).

Praktické písomnosti: tlačivá, dotazníky, poštová poukážka, zápisnica, potvrdenie a pod.

Rozbor slohových prác zaslaných na súťaž, do novín a pod.

Nácvičné a kontrolné diktáty.

Osem domácich slohových prác (rozsahovo nevelkých) a ich rozbor na hodine.

Štyri školské slohové práce (písanie na jednej a rozbor s opravou na dvoch hodinách).

Školské čítanie

Poézia

Andrej Sládkovič: Detvan (úryvok)

Ján Botta: Smt' Jánošíkova (úryvok)

Janko Kráľ: Zakliata panna vo Váhu a divný Janko

Samo Chalupka: Výber z diela

Martin Rázus: Matka

Ivan Krasko: Otcova roľa

Milan Rúfus: Príhody

Pavel Mučaji: Dva sonety o jednom stretnutí

Miroslav Nastasijević: Láska

Desanka Maksimovićová: Výber z diela

Jozef Urban: Voda, čo ma drží nad vodou

Próza

Božena Slančíková Timrava: Ťapákovci (úryvok)

Ján Čajak: Suchoty (úryvok)

Jozef Gregor Tajovský: Prvé hodinky

Martin Kukučín: Adam Krť (úryvok)

Milan Ferko: Veľkomoravské záhady (úryvok)

Klára Jarunková: Potopa

Juraj Tušiak: Obrat Samka Zlocha

Ľudo Zúbek: Jar Adely Ostrolúckej (úryvok)

Jack London: Z lásky k človeku

Ján Čajak ml.: Zypa Čupák (úryvok)

Andrej Čipkár: V Calacalí sa deti nemusia báť učiteľov (cestopis z knihy Banánový kvet, deti a svet)

Zo súčasnej slovenskej a slovenskej vojvodinskej literatúry pre deti a mládež (dievčenská a chlapčenská próza)

Náučná literatúra - encyklopédie, heslá z Encyklopédie slovenských spisovateľov

Dráma

VHV: Zem

Súčasná slovenská divadelná a rozhlasová hra

Domáce čítanie

Ľudo Ondrejov: Zbojnická mladosť

VHV: Zem

Výber zo súčasnej slovenskej tvorby

Výber z prózy vojvodinských Slovákov

Miroslav Antić: Plavé kučery

Vejú vetry, povievajú

Literárna teória

Poézia

- lyrické dielo,
- básnická skladba,
- balada,
- texty populárnej piesne.

Próza

- epické dielo,
- poviedka,
- poviedky a romány zo života detí,
- dievčenský román,
- chlapčenská próza,
- životopisný román,
- cestopis.

Náučná literatúra

- encyklopédie slávnych osobností.

Dráma

- divadelná hra pre deti,
- filmová a rozhlasová hra pre deti.

Literárnovedné pojmy

Poviedka, román, rozprávač - autor, autorská reč, čitateľ - divák, poslucháč, rým, verš, strofa, metafora, personifikácia, prirovnanie, epiteton.

POKYNY PRE REALIZÁCIU PROGRAMU

JAZYK

Gramatika

Vyučovanie gramatiky a pravopisu v 7. ročníku má za cieľ umožniť žiakom komunikáciu v ústnej alebo písomnej podobe, používajúc spisovný slovenský jazyk. Žiak má poznať základné pravidlá z oblasti gramatiky, ako sú: pravopisné pravidlá písania *i, í, y, ý* po mäkkých, tvrdých a obojakých spoluhláskach, vo vybraných slovách, rozlišovanie základu slova, predpony a prípony; tvorenie slov predponami a príponami; predpony *s-, z-, zo-, nad-, od-, ob-, roz-* a ich spisovná výslovnosť a pravopis. Systematizovať učivo z predošlých ročníkov. Učivo o slovesách treba rozšíriť a spracovať učivo o slovesných tvaroch. Odporúča sa zopakovať a upevniť klasifikáciu viet (podľa zloženia, podľa obsahu, podľa členitosti). Nacvičovať treba vetné sklady (syntagmy) ako významové a gramatické celky, vetné členy a členenie vetných členov na holé, rozvité a viacnásobné. Osobitne treba spracovať druhy priraďovacieho a podraďovacieho súvetia a čiarky v súvetí. Na preverku vedomostí písať kontrolné práce. Tieto práce sa píšu v škole, a to po prebratí daného učiva, na ktoré je práca zameraná.

Pravopis

Pravopis treba vždy nacvičovať s odôvodneným paralelne so spracovaním učiva z jazyka používajúc literárne texty z učebníc, ako východiskové texty pre analýzu pravopisných javov. Treba prihliadať na písanie *i, í, y, ý* po tvrdých, mäkkých a obojakých spoluhláskach, na písanie koncoviek pri slovesných časoch, pri jednotlivých pádoch podstatných mien, pri množnom nominatíve prídavných mien a čísloviek. Žakov treba nacvičovať písať správne interpunkčné znamienka. Diktáty odporúčame: nácvičné: s dopĺňaním, s upozomením, zrakový, sluchový; kontrolný diktát a autodiktát. Odporúča sa so žiakmi diktáty nacvičovať s odôvodňovaním pravopisných javov a len potom písať kontrolné diktáty. Diktáty sa píšu podľa potreby. Nemusi ísť o súhlasné texty. Môžu to byť slová, slovné spojenia, samostatné vety. Kontrolné diktáty sa píšu po prebratí daného učiva, na ktoré je diktát zameraný.

LITERATÚRA

Odporúča sa na druhej hodine spracovania textu ponúknuť žiakom diferencované úlohy (podľa stupňov zložitosti). Okrem uvedených textov môžeme ponúkať žiakom texty podľa vlastného výberu z čítanky, detských a mládežníckych časopisov, novin, encyklopédií a iných foriem literatúry, ktorá im je vekovo primeraná. Poskytnúť im základy literárneho vzdelania, utvárať ich estetické názory a vkus, viesť ich k tomu, aby rozumeli a obľúbili si hodnoty pravej literárnej tvorby a aby mohli rozlišovať hodnoty (ozajstné) literatúry od tendenčných a propagačných. V tomto veku sa odporúča odpozerať najmenej dve divadelné predstavenia pre deti a film pre deti, ako aj televízne vysielanie pre deti. Podľa možnosti žiakom treba dať počúvať aj detské rozhlasové hry a umelecké prednesy básní. S cieľom podnecovania kreativity u detí treba vypracovať spoločne s deťmi aspoň jedno divadelné predstavenie na úrovni triedy (odporúča sa samostatné vypracovanie scény a kostýmov). U žiakov treba pestovať záujem o čítanie kníh, odporúčať im literatúru vhodnú pre ich vek a formovať čitateľskú kultúru u detí.

Literárne diela: 4 knihy podľa výberu učiteľa a žiakov. Žiakov treba zaučať analyzovať literárne dielo: názov, autora, miesto a čas deja, hlavná postava a jej vlastnosti, vedľajšie postavy, odkaz, téma, idea diela. Treba ich zvykať podávať stručnú reprodukciu.

Literárnoteoretické pojmy (poézia a próza): Plánované literárnoteoretické pojmy v tomto veku deťom treba podávať informatívne a nacvičovať do tej miery, aby ich v danom texte lišili.

KULTÚRA VYJADROVANIA

Ústne vyjadrovanie

U žiakov v tomto veku treba pestovať spisovnú podobu slovenského jazyka v ústnom a v písomnom prejave s dôrazom na plynulosť prejavu, jasnosť, správnu dikciu a melódiu viet. Viesť ich k tomu, aby dokázali samostatne skomponovať príležitostný príhovor (prednes pripraveného i nepripraveného rečníckeho útvaru) a jeho tón prispôbili poslucháčom a príležitosti a osvojili si pravidlá verejného vystupovania. Od žiakov sa očakáva výrazný prednes básne ako aj krátka reprodukcia jednoduchých textov z čítanky, detskej tlače, reprodukcia obsahu filmu, divadelnej hry, rozhlasových alebo televíznych vysielaní pre deti tohto veku - podľa osnovy. Jazykové didaktické hry treba používať vo funkcii zveľaďovania slovných zásob a skvalitňovania ústnej a písomnej komunikácie žiakov. Treba dbať na spisovnú výslovnosť, slovnú zásobu prehľbovať vysvetlením významu nových slov a slovných spojení, ako aj s významom slov v srbskom jazyku. Lišiť monológ od dialógu.

Dramatizácia

V oblasti dramatizácie textu je predvídané striedavé reprodukovanie textu so zreteľom na intonáciu vety, uvádzanie pohybu v priestore. V dramatických dielach (v dramatickom žánri) majú pochopiť a zvládnuť pomer textu a prednesu, hodnotia kompozíciu, dej, postavy, charakter, dialógy, monológy, konflikt. Vedia rozoznať drámu od rozhlasovej hry.

Formy spoločenského styku

S cieľom pestovať výchovný aspekt vzdelávania v škole treba dať dôraz na základné etické normy, ktoré sú ujaté v našom spoločenskom systéme. Žiakom treba pravidelne tlmočiť ujaté frázy a slovné spojenia a pestovať u nich spoločensky prijateľnú formu komunikácie a kódex správania.

Čítanie

V prvom rade treba v tomto veku žiakov učiť správne, s porozumením čítať. Žiak má vedieť plynule čítať prozaický text. Tempo čítania musí byť podobné hovorovej reči. Musí mať schopnosť rozlišovať v textoch dôležité veci od menej dôležitých. Má vedieť reprodukovat' prečítaný text vlastnými slovami. Musí mať schopnosť vytvoriť si vlastný názor a postoj k prečítanému dielu, k postavám a situáciám a hodnotiť ho na základe vlastných a čitateľských skúseností. Pri zreprodukovaní básne alebo prózy uplatňuje doteraz určené teoretické vedomosti. Má spoznať a chápať kompozičnú ucelenosť diela. Pri čítaní nových textov musí spoznať doteraz učené literárnoteoretické poznatky. Žiaci si upevňujú dosiaľ osvojené čitateľské zručnosti na náročnejších umeleckých textoch.

Písomné vyjadrovanie

Aj v tomto veku sa dbá na dodržiavanie všetkých znakov písania s čiastočným formovaním vlastného čitateľného rukopisu u žiakov s prihliadnutím na pravopis. Od žiakov treba žiadať dodržiavanie formy pri písaní (úvod, hlavná časť, záver). Školské slohové práce sa môžu robiť podľa danej osnovy, ale aj po rozbere a spoločnej analýze, ako má práca vyzerať a čo má obsahovať. Žiak vie samostatne zostavovať stručnú dejovú osnovu z prečítaných diel, pritom používa básnické výrazy a prostriedky. Musí byť schopný pokračovať, doplniť, poprípade pozmeniť, zúžiť alebo rozšíriť počutý text. Z pomocných kníh a učebníc ako aj z iných zdrojov zhromaždiť materiály na danú tému (odpoveď, riešenie úloh v skupine ap.). Odporúča sa analýza 8 domácich slohových prác na hodine a štyroch školských slohových prác - písanie na jednej hodine a oprava a rozbor na dvoch hodinách (so zreteľom na pravopis). Také práce si vyžadujú jednu alebo dve hodiny prípravy: ústnu a písomnú. V referáte má vedieť vyjadrovať svoje city, myšlienky, ktoré v ňom vyvolala prečítaná kniha. Samostatne hovoriť o zvláštnostiach epických diel, o kompozícii dramatických diel a v referáte o lyrických žánroch používať čím viac citátov. Tiež dokáže samostatne vysvetliť odlišnosti alebo podobnosti medzi literárnymi textami

ХРВАТСКИ ЈЕЗИК

(4 часа недељно, 144 годишње)

HRVATSKI JEZIK

Cilj i zadatci:

- osposobljavanje učenika za uporabu hrvatskoga standardnoga jezika u svim tekstovnim vrstama, funkcionalnim stilovima i sredstvima priopćavanja

- stjecanje ljubavi za hrvatski jezik i književnost te spoznaje o biti i posebnim značajkama hrvatskoga jezika kao sredstva priopćavanja i umjetničkog izražavanja

- stjecanje svijesti o potrebi upoznavanja, učenja i njegovanja hrvatskoga jezika

- razvijanje jezične i književne sposobnosti

- razvijanje osjetljivost za književnu riječ i njezine vrijednosti

- razvijanje kulture čitanja književnih i neknjiževnih tekstova

- razvijanje kulture slušanja i gledanja

- usvajanje znanja o hrvatskom jeziku kao sredstvu komunikacije

Operativni zadaci:

Učenici trebaju:

- biti osposobljeni za samostalno čitanje, razumijevanje i tumačenje književnih tekstova

- biti osposobljeni za jezično izražavanje i stvaranje

- spoznati povijest hrvatskoga jezika od prvih pisanih spomenika i njegovu ulogu u razvoju i njegovu ulogu u održanju nacionalne samobitnosti

- razvijati svijet o pripadnosti hrvatskoj nacionalnoj zajednici

- usvojiti naviku aktivnog slušanja i razvijati opću kulturu govorenja

- steći sposobnost pisanja svih vrsta tekstova na temelju pravopisnih normi

- steći sposobnost samostalnog čitanja, tumačenja i vrednovanja književnih djela

- razvijati umijeće svrhovite uporabe Interneta u nastavi hrvatskoga jezika

SADRŽAJI PROGRAMA

JEZIK

TEME:

1. Povijest hrvatskoga književnoga jezika
Ključni pojmovi: prvi tiskani rječnik i prva tiskana slovnica (gramatika).
2. Riječi istoga i sličnoga značenja
Ključni pojmovi: istoznačnice, bliskoznačnice.
3. Riječi suprotnoga značenja
Ključni pojmovi: suprotnice (antonimi).
4. Riječi jednakoga oblika, a različitoga značenja
Ključni pojmovi: istozvučnice, istopisnice, istoobličnice.
5. Razlikovanje riječi s glasovima č, ć, dž i đ.
Ključni pojmovi: pravilan izgovor i pisanje riječi s tim glasovima; svijest o vezi navedenih glasova u izvedenicama prema osnovnom k, t, c.
6. Riječi u kojima se smjenjuju glasovi ije/e/e/i
Ključni pojmovi: dvoglasnik ie, staroslavenski glas jat, kratki i dugi jat.
7. Veliko početno slovo u imenima društava, organizacija, udruga, pokreta i javnih skupova
Ključni pojmovi: veliko početno slovo u imenima društava, organizacija, udruga, pokreta i javnih skupova.
8. Imenički dodatci: atribut i apozicija
Ključni pojmovi: atribut: pridjevni atribut i imenički atribut, atributni skup, apozicija, apozicijski skup.
9. Objekt
Ključni pojmovi: objekt, izravni objekt i neizravni objekt.
10. Priložne oznake
Ključni pojmovi: priložne oznake, priložna oznaka (mjesta, vremena, načina, uzroka, namjere).
11. Složena rečenica
Ključni pojmovi: nizanje, povezivanje i uvrštavanje rečenica, veznički skupovi.
12. Nezavisno složena rečenica
Ključni pojmovi: vezničke i nevezničke rečenice, surečenice.
13. Vrste nezavisno složenih rečenica
Ključni pojmovi: nezavisno složena rečenica: sastavna, rastavna i suprotna rečenica, isključna i zaključna rečenica.
14. Zavisno složena rečenica
Ključni pojmovi: zavisno složena rečenica, glavna i zavisna surečenica, inverzija, umetnuta rečenica.
15. Izricanje predikata rečenicom
Ključni pojmovi: predikatna rečenica.
16. Izricanje subjekta rečenicom
Ključni pojmovi: subjektna rečenica.
17. Izricanje objekta rečenicom
Ključni pojmovi: objektna rečenica.
18. Izricanje atributa rečenicom
Ključni pojmovi: atributna rečenica.
19. Izricanje priložnih oznaka rečenicom
Ključni pojmovi: priložna rečenica.

JEZIČNO IZRAŽAVANJE

TEME:

1. Obavijest
Ključni pojmovi: obavijest.
2. Nejezična sredstva komunikacije
Ključni pojmovi: nejezična sredstva komunikacije, komunikacija, mimika, gesta (kretanja).
3. Izražavanje obavijesti vrijednostima govorenoga jezika
Ključni pojmovi: izražavanje obavijesti vrijednostima govorenoga jezika.
4. Pisanje priče (kompozicija teksta)
Ključni pojmovi: kompozicija teksta, opis i dijalog u priči.
5. Vijest
Ključni pojmovi: vijest, novinarski stil.
6. Izvešće
Ključni pojmovi: izvješćivanje, izvješće.
7. Izražajno čitanje u različitim medijima (radio, televizija, kazalište)
Ključni pojmovi: uloga rečeničnih znakova i stanke u izražajnom čitanju.
8. Čitanje dijalektalnih tekstova
Ključni pojmovi: razlikovanje književnoga teksta na narječju i na književnome jeziku.
9. Stvaralačko pisanje
Ključni pojmovi: stvaralačko pisanje.
10. Opis zatvorenoga prostora
Ključni pojmovi: zatvoreni prostor, opis zatvorenoga prostora u književnomjetničkomu tekstu.
Tijekom školske godine predviđene su četiri školske zadaće s ispravicama.

KNJIŽEVNOST

TEME

1. Odnosi među likovima
Ključni pojmovi: glavni lik, sporedni lik, vanjske osobine lika.
2. Uzroci postupaka lika
Ključni pojmovi: glavni lik, sporedni lik, uzroci postupaka lika, motivacija
3. Lik u zrcalu književnoga teksta
Ključni pojmovi: lik u proznom djelu - portret, književni portret vanjskih i unutrašnjih osobina lika.
4. Osjećaji i misli lika
Ključni pojmovi: glavni lik, sporedni lik, karakterizacija, psihološka karakterizacija lika.
5. Kronološki (vremenski) slijed
Ključni pojmovi: radnja, kompozicija, kronologija, fabula.
6. Retrospekcija
Ključni pojmovi: fabula, kronološki slijed događaja, kompozicija, retrospekcija (osvrtnje unatrag).
7. Glavna misao kojom je djelo prožeto

Ključni pojmovi: motiv, glavna misao u tekstu, ideja.

8. Lirska pjesma

Ključni pojmovi: lirska krajobrazna pjesma, lirska rodoljubna pjesma, balada, pjesnička slika, motivi kao nositelji pjesničkih slika i misli.

9. Pjesničko izražajno sredstvo (simbol)

Ključni pojmovi: simbol.

10. Pjesničko izražajno sredstvo - metafora

Ključni pojmovi: metafora kao stilsko sredstvo, skraćena usporedba.

11. Biografija, romansirana biografija, autobiografija

Ključni pojmovi: prozne vrste, biografija, romansirana biografija, autobiografija.

12. Dramska situacija

Ključni pojmovi: elementi dramske situacije: likovi, prostor i vrijeme.

MEDIJSKA KULTURA

TEME:

1. Scenografija, kostimografija i maska

Ključni pojmovi: filmska izražajna sredstva, scenografija, kostimografija, scenograf, kostimograf, maska (krinka).

2. Igrani film

Ključni pojmovi: Igrani film, vrste igranog filma:

drama, kriminalistički, znanstvenofantastični, horor.

3. TV serija, sapunica, reklamni spot

Ključni pojmovi: TV serija, epizoda, sapunica, idol, spot, reklama.

4. Tematske raznolikosti

Ključni pojmovi: Strip, tematska podjela stripa.

5. Knjižnica

Ključni pojmovi: knjižna građa, učenički fond, referentna zbirka.

IZBORNI SADRŽAJI:

1. Najstariji hrvatski rječnici (Jakov Mikalja, Juraj Habelić, Ivan Belostenec)

2. Stare hrvatske tiskane knjige (Lekcionar Bernardina Splićanina)

3. Antonimi, djelomična i višestruka antonimija

4. Oblični i leksički homonimi, homonimija, homonimski parovi, homografi

5. Pisanje velikoga početnoga slova u primjerima s kojima se učenici rjeđe susreću

6. Apozicije koje se ne slažu s imenicom u rodu i broju

7. Prijedložni objekt

8. Priložna oznaka mjesta u značenju mjesta radnje, cilja radnje i tijeka radnje

9. Priložne oznake količine, sredstva, društva

10. Višestruko složena rečenica

11. Značenjsko razlikovanje priložnih rečenica

12. Zvuk, boja i osvjetljenje u filmu

13. Konkretni i apstraktni motivi, dinamički i statički motivi

14. Alegorija

15. Oda

16. Sonet

17. Romanca

18. Refleksivna pjesma

19. Uokvirena fabula

20. Narodni običaji moga kraja

21. Jezik i književnost bunjevačkih Hrvata

Popis lektire: (izabrati 9 djela, obavezna prva tri)

1. Božidar Prosenjak: Divji konj

2. Hrvoje Hitrec: Smogovci

3. Vladimir Nator: Pripovijetke

4. Dobriša Cesarić: Pjesme

5. Damir Miloš: Bijeli klaun

6. Zoran Pongračić: Gumi-gumi

7. Branka Primorac: Maturalac

8. Dubravko Jelačić-Bužimski: Sportski život Letećeg Martina

9. Charles Dickens: Oliver Twist

10. Ićan Ramljak: Povratnik ili San bez uzglavlja

11. August Šenoa: Čuvaj se serjske ruke

12. Dinko Šimunović: Duga

13. Pero Zlatar: Otključani globus

14. Zvonko Todorovski: Prozor zelenog bljeska ili Mirakul od mora

15. Branka Kalauz: Čuj, Pigi, zaljubila sam se

16. Jadranka Klepac: Miris knjige

17. Bernard Jan: Potraži me ispod duge

18. Daniel Defoe: Robinson Crusoe

19. Pavao Pavličić: Dobri duh Zagreba

20. Vjekoslav Majer: Dnevnik malog Perice

21. Sue Townsend: Tajni dnevnik Adriana Molea ili Novi jadi Adriana Molea

22. Vjenceslav Novak: Iz velegradskog podzemlja

23. Scott O'Dell: Otok plavih dupina ili Caru carevo

24. Izbor iz zavičajne književnosti

Popis filmova:

U prvome su planu igrani filmovi

1. Što je film: Igrani film

2. Što je film: Gluma u filmu

3. Filmovi Ch. Chaplina

4. K. Golik: Tko pjeva, zlo ne misli

5. S. Daldry: Billy Elliot (ili neki drugi suvremeni film po izboru koji je dobio dobre kritike ili značajne nagrade)

6. TV-serija Smogovci (ili neka druga aktualna i kvalitetna serija po izboru)

NAČINI OSTVARIVANJA PROGRAMA

Језик је један од најопсежнијих предмета, а уједно и основно средство споразумјевања па је стога врло битно овладавање овим предметом како би се што успјешније овладало свим наставним предметима.

Предмет се остварује у наставним подручјима: хрватском језику, књижевности и језичном изражавању.

Садржаји и задаци свих наставних подручја међусобно се прожимају и допуњају према начелу унутарпредметног повезивања, а према начелу међупредметног повезивања повезују се с осталим наставним предметима.

Хрватски језик

У наставном подручју хрватски језик poučavaju се садржаји рјечника, граматике, правописа и правоговора. Ученици се осposobljavaju за самосталну uporabu гласовнога и писаног система хрватскога језика. Учећи граматiku ученици развијају способност апстрактног мишљења и логичког закључивања. Увјежбавајући правилно писање, развијају осјећај за точност и уредност.

Књижевност

У наставном подручју књижевност развијају се литерарне и језичне способности. Ученици судјелују у школским интерпретацијама репрезентативних књижевних текстова различитих врста и тема. Развијају осјетљивост за књижевну ријеч, за њезине вриједности у животу човјека и за трајне људске вриједности. За самосталан рад код куће препоручује се развијање ученикова стваралаштва у језичном изражавању.

Ученици се осposobljavaju за самостално читање књижевне лектире, за просудбу и вједновање прочитаних дјела. У настави се треба користити различитим методама рада, примјериче: методом читања, методом разговора, методом писања, методом самосталног рада на тексту или inserta, методом обраде теме из различитих перспектива, методом писања саставака на основу заданих појмова...

Језично изражавање

Темелјна је задача језичног изражавања развијати ученикову комуникацијску способност у свим функционалним стилovima, ученикове језичне способности у говору и писању те његово језично стваралаштво. Настава језичног изражавања upућује ученика на квалитетну комуникацију, у којој ће поштовати правила културног разговора, те му омогућује спознају да је слобода говора основно људско право сваке особе. Ученике треба осposobити у подручјима говорења, слушања, читања и писања. Настава изражавања углавном се обрађује у склопу садржаја наставе језика и књижевности. Тако се остварује кoreлација унутар свих наставних подручја унутар предмет

У изведби наставаник ради различите методе и облике рада, као што су: анализа кључних појмова, чинквине (сазимање), компаративна таблица, метода писања "за себе", олуја мозга, poučavanje у корацима, читање са задатком билежења цитата, писање двоstrukог дневника, рад у skupinama на исправљању језичних погрешака, семантичка мапа (grozd), "Т" таблица, реципрочна учење, обилазак галерије, стваралачка дискусија, вриједносна ос и др.

Корелација

Предложене теме повезују се с наставом страних језика, повјести, географије, природе, ликовне и глaзбене културе, вјеронаука.

СТРАНИ ЈЕЗИК

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

(седма година учења)

Заједнички део програма

Циљ наставе страног језика јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да овладају комуникативним вештинама и развију способности и методе учења страног језика.

Задаци наставе страног језика у основном образовању стога јесу:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе страног језика сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе страног језика буду у пуној мери реализовани
- развијање сазнајних и интелектуалних способности ученика, његових хуманистичких, моралних и естетских ставова,
- стицање позитивног односа према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу, уз уважавање различитости и навикавање на отвореност у комуникацији,
- стицање свести и сазнања о функционисању страног и матерњег језика.
- ученик треба да усвоји основна знања из страног језика која ће му омогућити да се у једноставној усменој и писаној комуникацији споразумева са људима из других земаља,
- ученик треба да усвоји норме вербалне и невербалне комуникације у складу са специфичностима језика који учи, као и да настави, на вишем нивоу образовања и самостално, учење истог или другог страног језика.

Кроз наставу страних језика ученик богати себе упознајући другог, стице свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницима других језика.

Стандарди

Разумевање говора

Ученик разуме и реагује на усмени текст у вези са темама¹, ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом.

Разумевање писаног текста

Ученик чита са разумевањем писане и илустроване текстове у вези са темама, ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом.

Усмено изражавање

Ученик самостално усмено изражава ситуације и комуникативне функције у вези са темама предвиђеним наставним програмом.

Писано изражавање

Ученик се у писаној форми изражава у вези са темама и ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом, поштујући правила писаног кода.

Интеракција

Ученик остварује комуникацију и са саговорником размењује информације у вези са темама, ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом, поштујући социокултурне норме интеракције.

Медијација

У комуникативним контекстима, који укључују говорнике учениковог првог језика (Л1) и циљног језика (Л2), преноси и преводи кратке поруке (у усменој и писаној форми) у складу са потребама комуникације.

Знања о језику²

Ученик препознаје принципе граматичке и социolingвистичке компетенције уочавајући значај развијања личних стратегија учења страног језика.

¹ Теме предвиђене наставним програмом обухватају и оне теме које су обрађене током претходних година учења страног језика.

² Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби

у датој комуникативној ситуацији.

Оперативни задаци по језичким вештинама

Оперативни задаци по језичким вештинама се постепено проширују и усложњавају. Истовремено се континуирано примењују и оперативни задаци из претходних разреда.

Разумевање говора

Ученик треба да:

- разуме краће дијалоге (до 15 реплика / питања и одговора), приче, друге врсте текстова и песме о темама предвиђеним наставним програмом, које чује уживо, или са аудио-визуелних записа
- разуме општи садржај и издвоји кључне информације из краћих аутентичних текстова из свакодневног живота после 1-2 слушања (обавештења са разгласа на станици, аеродрому, у супермаркету или у школи)
- разуме и реагује на одговарајући начин на усмене поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу (позив на групну активност, заповест, упутство, догађај из непосредне прошлости, планови за блиску будућност, свакодневне активности, жеље и избори, итд.)
- разуме краће рекламе, радио и ТВ емисије о темама предвиђеним наставним програмом.

Разумевање писаног текста

Ученик треба да:

- разуме краће текстове (до 200 речи), који садрже већи проценат познатих језичких елемената, интернационализма, структуралних и лексичких, а чији садржај је у складу са развојним и сазнајним карактеристикама, искуством и интересовањима ученика
- разуме и адекватно интерпретира садржај илустрованих текстова (стрипове, ТВ програм, биоскопски програм, ред вожње, информације на јавним местима итд.) користећи језичке елементе предвиђене наставним програмом
- проналази и издваја предвидљиве информације у текстовима из свакодневног окружења (писма, краћи новински чланци, упутства о употреби, огласи, плакати, каталози)
- може да изведе закључак о могућем значењу непознатих речи ослањајући се на општи смисао текста са темом из свакодневног живота
- разуме краће текстове у вези са градивом других предмета, ослањајући се на општи смисао текста и претходно стечена знања.

Усмено изражавање

Ученик треба да:

- усклађује интонацију, ритам и висину гласа са сопственом комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације
- поред информација о себи и свом окружењу описује или извештава у неколико реченица о догађајима и активностима (познату радњу или ситуацију) у садашњости, прошлости и будућности, користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре)
- препричава и интерпретира у неколико реченица садржај писаних, илустрованих и усмених текстова на теме предвиђене наставним програмом као и на теме из других наставних предмета користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре)
- у неколико реченица изражава своја осећања, мишљење и ставове аргументујући их (допадање, недопадање, противљење, итд.), користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре)
- једноставним речима описује лица, догађаје, ситуације и предмете из окружења и упоређује их са другима из области свог интересовања као и из одређених садржаја других наставних предмета.

Интеракција

Ученик треба да:

- у стварним и симулираним говорним ситуацијама са саговорницима размењује исказе у вези с контекстом учионице, као и о свим осталим темама предвиђеним наставним програмом (укључујући и размену мишљења и ставова према стварима, појавама из домена њиховог интересовања, свакодневног живота и живота младих, користећи познате морфосинтаксичке структуре и лексику)
- учествује у комуникацији и поштује социкултурне норме комуникације (тражи реч, не прекида саговорника, пажљиво слуша друге, итд.)
- да одговори на ограничен број непосредних питања која се надовезују уз могућност да му се понове и пружи помоћ при формулисању одговора.

Писмено изражавање

Ученик треба да:

- пише реченице и краће текстове (до 100 речи) чију кохерентност и кохезију постиже користећи познате језичке елементе у вези са познатим писаним текстом или визуелним подстицајем
- записује кључне информације и препричава оно што је видео, доживео, чуо или прочитао
- користи писани код за изражавање сопствених потреба и интересовања (шаље личне поруке, честитке, користи електронску пошту, пише лична писма и сл.)
- у кратким формалним писмима (обавештење професорима, суседима, тренеру) примењује облике обраћања, молбе, поздрава и захваљивања
- записује планове, задатке и друге захтеве који му се усмено саопштавају.

Медијација

У ситуацији када посредује између особа (вршњака и одраслих) које не могу да се споразумеју, ученик треба да:

- усмено преноси суштину поруке са матерњег на циљни језик и са циљног на матерњи
- писмено преноси једноставне поруке и објашњења
- препричава садржај краћег текста, аудио или визуелног записа и краће интеракције
- започиње краћи разговор о познатим темама, одржава континуитет и завршава га.

Доживљај и разумевање књижевног текста

- може да изрази утиске и осећања о кратком прилагођеном књижевном тексту (песма, скраћена верзија приче, музичка песма), користећи вербална и невербална средства изражавања (цртежи, моделирање, глума)
- препознаје у тексту елементе културе земаља чији језик учи.

Знања о језику и стратегије учења³

Ученик треба да:

- препознаје и користи граматичке садржаје предвиђене наставним програмом (на пример: препознаје и користи глаголске облике који изражавају садашњост, прошлост и будућност, употребљава прилоге и придеве)
- поштује основна правила смисленог повезивања реченица у шире целине (на пример: познаје и употребљава везнике за координацију)
- користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости)
- разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима
- уочава сличности и разлике између матерњег и страног језика и страног језика који учи
- разуме значај употребе интернационализма
- примењује компензационе стратегије и то тако што:
  1. усмерава пажњу, пре свега, на оно што разуме;

2. покушава да одгонетне значење на основу контекста и проверава питајући неког ко добро зна (друга, наставника, итд)
3. обраћа пажњу на речи / изразе који се више пута понављају, као и на наслове и поднасловe у писаним текстовима
4. обраћа пажњу на разне невербалне елементе (гестови, мимика, итд. у усменим текстовима; илустрације и други визуелни елементи у писменим текстовима)
5. размишља да ли одређена реч коју не разуме личи на неку која постоји у матерњем језику
6. тражи значење у речнику
7. покушава да употреби познату реч приближног значења уместо непознате (нпр. **аутомобил** уместо **возило**)
8. покушава да замени или допуни исказ или део исказа адекватним гестом / мимиком
9. уз помоћ наставника континуирано ради на усвајању и примени општих стратегија учења (генерализација, индукција, дедукција, инференција и позитивни трансфер).

³ Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

Теме и ситуације по доменима употребе језика

Приватно	Јавно	Образовно
<ul style="list-style-type: none"> - заједничке активности и интересовања у школи и ван ње (изласци, договори, преузимање одговорности у договореној ситуацији) - договор и узајамно поштовање међу члановима породице као и према другим особама - изражавање обавезе, забране, недостатака - вршњачка комуникација и људска права (толеранција - интеркултурна, интернетичка и интеррасна) 	<ul style="list-style-type: none"> - развијање позитивног односа према животној средини и другим живим бићима (описивање времена, прогноза, загађивање/заштита човекове околине) - традиција и обичаји у културама земаља чији се језик учи (карневал...) - оброци (савети о хигијени у кухињи, развијање свести о правилној исхрани) - стамбена насеља - како станујемо (предности живота у селу и у граду) - споменици и знаменитости у великим градовима (у земаљама чији се језик учи) - знаменити људи и њихова дела (у земаљама чији се језик учи) 	<ul style="list-style-type: none"> - тематске целине и повезаност садржаја са другим предметима - сналажење у раду с компјутером - употреба информација из медија и јачање медијске писмености - образовни систем у другим земаљама

КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

1. Представљање себе и других
2. Поздрављање
3. Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама)
4. Разумевање и давање једноставних упутстава и команди
5. Постављање и одговарање на питања
6. Молбе и изрази захвалности
7. Примање и давање позива за учешће у игри/групној активности
8. Изражавање допадања/недопадања
9. Изражавање физичких сензација и потреба
10. Именовање активности (у вези са темама)
11. Исказивање просторних односа и величина (*Идем, долазим из..., Лево, десно, горе, доле...*)
12. Давање и тражење информација о себи и другима
13. Тражење и давање обавештења
14. Описивање лица и предмета
15. Изрицање забране и реаговање на забрану
16. Изражавање припадања и поседовања

17. Тражење и давање обавештења о времену на часовнику
18. Скретање пажње
19. Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања
20. Исказивање извињења и оправдања

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Сви граматички садржаји уводе се са што мање граматичких објашњења осим уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се евалуира и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту, без инсистирања на експлицитном познавању граматичких правила.

Енглески језик

Ученици треба да разумеју и користе:

1. Именице - рецептивно и продуктивно
  - а) Бројиве и небројиве именице: *rain, water, money, time, food,*
  - б) Сложенице: *make-up, tracksuit, sweatshirt*
  - в) Именице изведене од глагола, најчешћи суфикси: *-ation, -ment, -y*
  - Бројиве и небројиве именице уз детерминаторе *some, any, no, a lot of*
  - Именице уз постмодификаторе: *the man in / the woman with*
  - Именице као директни и индиректни објекат: *He gave John the book. He gave the book to John.*
2. Члан
  - а) Разлика у употреби одређеног и неодређеног члана
  - у ширем контексту: *My brother is a football player and he is the captain of the school football team.*
  - првопоменути, други пут поменут *He lives in a big house. The house is new.*
  - познат из контекста *This is a nice house - the garden is big.*
  - у именичкој фрази са именицом коју прати постмодификатор *The man in a blue sweatshirt.*
  - б) Нулти члан:
    - у изразима: *in hospital, in bed, at home, at school, by plane, by taxi, have breakfast, after lunch*
3. Придеви - рецептивно и продуктивно
  - а) Придеви са наставцима *-ed* и *-ing* (*interesting - interested*).
  - б) Описни придеви, придеви за исказивање става, мишљења и емоција
  - в) Суфикси за грађење придева од именица и глагола (*danger - dangerous, beauty - beautiful, west - western, comfort - comfortable, health - healthy, expense - expensive*)
  - г) Најчешћи негативни префикси (*known - unknown, happy - unhappy*)
  - д) Придеви као делови предиката, најчешће колокације: *good at, bad at, interested in*
  - ђ) Неправилно поређење *little, far - I get less money now. Is it much farther/further to go?*
4. Заменице - рецептивно и продуктивно
  - а) Неодређене заменице *somebody, something, somewhere, everybody, everything, everywhere, nobody, nothing, nowhere, anybody, anything, anywhere*
  - б) *one, ones, another, another one,*
  - в) Односне заменице: за лица *- who, whom, whose, that, what* за ствари *- which, whose, that, what* (*The man who is here is our teacher. Take the cup which is on the table.*)
5. Детерминатори *some, any, no, much, many, a lot of, a little /little, a few/few, a bit*
6. Предлози - рецептивно и продуктивно:
  - а) Различита значења најчешћих предлога у контрасту: *from, in, of, to at, on, in*
  - б) правац кретања: *into, off, on, through, along, past, over, left, right, around, down,*
  - в) позиција у простору: *between, inside, in the middle of, next to, outside, around*
7. Глаголи:
  - а) разлика између The Present Simple Tense и The Present Continuous Tense.
  - б) разлика између The Simple Past Tense и The Past Continuous Tense, употреба времена у прошлом наративу
  - в) Употреба *used to* - за прошлу навику, поступак *I used to play tennis when I was younger.*
  - г) разлика између The Present Perfect и The Simple Past Tense
  - д) Начини изражавања будућности (The Future Simple, BE GOING TO, The Present Continuous Tense)
  - ђ) Модални глаголи
    - *can, can't, could*
    - *have to, don't have to, had to*
    - *should, shouldn't*
    - *will* - понуда - *I'll do that for you.*
    - *would* - значење жеље - *Would you like to go to the cinema tonight?*
    - *needn't* - значење необавезности - *You needn't do it right now.*
    - *must* - значење обавезе - *Must you go home now?*
  - е) Предвиђање и спекулације (*It can happen ... it will happen ... it could happen*)
  - ж) Први и други кондиционал
  - з) Изражавање допадања и недопадања (*like, hate, love, mind, prefer, I'd rather, I'd like, I can't stand*)
  - и) Пасив само the Present Simple и the Past Simple Tense
English is spoken here. He was elected president.
  - ј) Индиректни говор: наредбе, молбе и савети
  - к) Препозиционални глаголи *get together, get on, get into, get down;* фразални глаголи *put on, put off, dress up, take off*
  - л) Изрази и конструкције: *good to do, looks interesting, sounds OK, let /make somebody do something*
8. Прилози и прилошке одредбе (и рецептивно и продуктивно)
  - а) за време: *yesterday, last week/year, ago, tomorrow.*
  - б) за место и правац кретања: *beside, by, upstairs/ downstairs; to.*
  - в) за начин (*well*).
  - г) за учесталост, са посебним нагласком на позицију ове врсте прилога у реченици: *every day, often, once, twice, three times, sometimes, often, usually.*
  - д) Поређење прилога (рецептивно): *I play basketball more often than football.*
  - Неправилно поређење прилога: *well/badly; little/much; far He can speak French better than German. I can work best in the morning.*

You must eat more. I'm dead tired. I can't walk any farther/further.

ђ) Место прилога у реченици. *She goes to school by bus. Last night he played the piano at the school concert.*

9. Бројеви

Прости бројеви 10000, редни бројеви до 100.

10. Упитне реченице (и рецептивно и продуктивно):

а) *How + придев; How much -how many*

б) Грађење питања са препозиционим глаголима (*Who is she looking at? Who are you waiting for?*)

в) Question tags: *...isn't he? ...haven't we?*

11. Везници

а) *because, so, so that, too, for example, like, while, although, either ... or, neither ... nor, both ... and, not only ... but also*

б) Везници и везнички изрази у прошлом наративу: *one day, suddenly, in the end, then, after, before, during, later, when*

в) Конективи *actually, luckily, however, also, as well*

Италијански језик

Ученици треба да разумеју и користе:

1. Именице - властите и заједничке, одговарајући род, број, са детерминативом: *Signora/Signor Rossi, Maria, Anna, Federica, Giovanni, Riccardo, Belgrado, l'Italia, la Serbia, il Tirreno, l'Adriatico, le Alpi, gli Appennini; i miei genitori, mia madre, il loro padre, il nostro paese, i vostri figli, questo studente, questa ragazza, quell'amico, quella casa.*

Деривација именица и прављење сложених именица. Понављање градива из предходних година учења.

Алтернација именица (основни суфикси за аугментатив, пејоратив, деминутив и хипокористике *-ino, -one, -accio, -etto, -ello, -uccio, -otto*).

Лажна агтерација (*focaccia, fioretto, montone...*)

2. Одређени члан испред датума: *Oggi è il 31 gennaio*; испред имена дана: *La domenica non studio.*

Употреба члана уз властита имена, географске појмове, имена градова и држава, презимена.

Употреба члана уз присвојни придев и хипокористике и уз лична имена (*La mia cara sorellina; Dov'è la Lisa?*).

3. Изражавање тачног времена: *Che ore sono? Sono le tre e mezzo. A che ora inizia lo spettacolo? Alle venti. I negozi sono aperti dalle 9 alle 20.*

4. Партитивни члан: *Ho comprato un'etto di prosciutto. Voglio delle mele. Non mangio pane.*

5. Заменице за директни и индиректни објекат: *Marco e Ana sono tuoi amici? Non, non li conosco. Il libro? Scusi, lo porto domani. E tu Marco, hai scritto a tua sorella? No, non le ho scritto, non ho avuto tempo.*

Заменице за директни и индиректни објекат, у пару, слагање са императивом, инфинитивом и *ecco*: *Che bel libro! Me lo compri? Sì, te lo compro per il compleanno. Devo comprarti anche l'orologio, arrivi sempre in ritardo! Dove ho messo il biglietto per il cinema? Me l'ha portato Maria ieri sera. Eccolo, l'ho messo in tasca. Gerundio presente + ненаглашене личне заменице, рефлексивне заменице и речце *ci, ne*.*

6. Релативне заменице, *che* и *dove*: *Ho incontrato il professore di matematica che mi ha detto di portare i compiti domani. Siamo andati a casa in montagna dove abbiamo passato le vacanze l'anno scorso. Релативна заменица *cui*. E' il ragazzo di cui ti ho parlato. E' l'amica con cui vado al cinema spesso.*

Придеве - одговарајући род, број, место, поређење: *un ragazzo grande, una ragazza grande, le persone simpatiche, un piore rosso, Giovanna è più alta della sua sorella, noi siamo meno veloci di voi. Giorgio è il più grande chiacchierone di noi tutti. Алтернација придева. Најчешћи фразеолошки изрази са придевима (*sano come un pesce, lento come una lumaca, matto da legare, ubriaco fradicio...*). Компарација придева, компаратив изједначавања *Marco è alto come Paolo*, компаратив увећавања *Marco è più alto di Pietro*, компаратив умањивања *Marco è meno bravo di Anna*.*

7. Присвојне придеве и заменице: *Dove sono le tue scarpe? Ecco le mie!* Употреба члана уз присвојне придеве: *Mia madre parla l'italiano. La mia sorellina non va ancora a scuola. Il loro fratello fa la sesta.*

8. Бројеви: основне преко 1000, редне до 20: *E' un libro di cento pagine! Abito al settimo piano. Faccio la sesta.*

9. Питања: *Puoi venire a casa mia domani? Conosci la mia cugina? Che cosa aspettate? Dove andate? A che ora tomate a casa? E quando torni? Abiti qui? C'è qui il tuo indirizzo? Perché? Chi torna domani?*

10. Негацију: *Io non mangio frutta. Tu non lo vedi domani.*

11. Заповедни начин, за сва лица: *Fa' presto! Non tomare tardi! Non andate via senza di me. Prego Signora, entri! Mi dia un etto di prosciutto e tre tosette, per favore!* Императив са ненаглашеним личним заменицама: *Guardalo! Portami il libro!*

12. Модалне глаголе: *dovere, potere, volere* и *sapere*, са модалном вредношћу, у свим временима. *Devi partire subito. Sai nuotare?* Употреба помоћних глагола са модалним глаголима у сложеним временима: *Ho dovuto comprare l'aspirina. Sono dovuto andare a letto tardi.* Слагање ненаглашених заменица са партиципом: *Hai il nuovo quadreno? Ho dovuto comprarlo per le ore di matematica.*

13. Кондиционал глагола *potere, volere, dovere*: *Vorrei un gelato alla frutta, per piacere. Potresti portarmi domani il tuo quaderno di matematica? Dovresti tornare a casa in tempo.*

14. Глаголска времена:

- Presente Indicativo фреквентних глагола, рачунајући и повратне;

- Congiuntivo Presente фреквентних глагола, везана за медијацију: *Penso che Maria non capisca bene. Penso che non possa venire alle sei.*

- Passato prossimo и Imperfetto - грађење и контрастирање употребе: *Dormivo quando è tomato Marco. L'ho conosciuto al mare, tanti anni fa, quando avevo appena cinque anni!*

- Futuro: *Ragazzi, domani andremo tutti insieme a teatro. Giulia tornerà fra quattro mesi.*

- Gerundio presente. Грађење и употреба у временским и начинским реченицама *Ho incontrato Marco tomando a casa. Maria andava a scuola mangiando il gelato.*

- Фразеолошки изрази са глаголима (*fumare come un turco, ridere come un matto, bere come una spugna...*).

- Хипотетички период: Реална погодбена реченица *Se fa bel tempo vado in gita. Se farà bel tempo andrò in gita* Иреална хипотетичка реченица са имперфектом: *Se faceva bel tempo andavo al mare.*

15. Предлоге и сажете чланове: *Vivo a Kragujevac, in Serbia; in luglio andiamo in vacanza a Belgrado; ieri siamo andati allo Zoo; ritorni dalla scuola a quest'ora? E' in macchina, arriva a casa fra poco. Non faremo tardi al cinema, lo spettacolo inizia alle otto, ci aspetteranno a casa di Marco, ci andiamo tutti a piedi.*

16. Прилоге за време, место, начин, количину: *prima, dopo, oggi, domani, sempre, qui, lì, là, davanti, dietro, bene, male, poco, molto, tanto, troppo, più, meno.* Положај прилога у односу на глагол. Положај прилога *mai, sempre, ancora, già* уз *passato prossimo*.

17. Речце: Прилошке вредности речца *ci* и *ne*: *Cu vado subito. Lui ci crede. Ci scherziamo tutti. Ne parlo spesso. Non ne penso nulla. Ne sono tomata ieru.*

18. Везнике *e, o, ma, se.*

Немачки језик

Ученици треба да разумеју и користе:

1. Именице - у номинативу, акузативу, дативу и генитиву (за изражавање посесивних односа: *das Haus meiner Eltern*).

Множина именица на *-en, -e, -, -er, -s, -ø* (са прегласом - умлаутом и без њега): *Freundinnen, Schuhe, Kinder, -Kinos, -Schüler.*

Суплетивну множину: *die Schneefälle, die Sportarten.*

а. властите именице, посебно имена људи и географски називи немачког говорног подручја: *Martin, Klaus, Jürgen, Maraike, Elke, Saskia etc.; Europa, Österreich, der Rhein, die Alpen.*

- б. заједничке именице мушког, женског и средњег рода: *der Schüler, die Lehrerin, das Kind*
- в. бројиве и небројиве именице: *die Rose, der Kakao*
2. Члан: одређени, неодређени и нулти
- а) Одређени члан:
- разлика између неодређеног и одређеног члана у ширем контексту (неодређено и непознато : одређено и познато): *Klaus hat eine neue Jacke. Die Jacke ist gelb.*
  - контраховани (сажети) члан:
  - уз глаголе кретања: *ins Bett gehen, zur Schule gehen, ans Meer fahren, ins Gebirge fahren*
  - уз годишња доба: *im Sommer*
  - уз стране света: *im Norden*
  - уз доба дана: *am Vormittag*
  - уз датуме: *am 6. März*
  - уз географске појмове (називи планина, мора, река, језера, држава које су мушког или женског рода или у множини) *Der Koranonik, am Mittelmeer, die Save, Frankfurt am Main, in die Schweiz, aus den USA ...*
- б) Неодређени члан у изразима: *einen Spaziergang machen, eine Frage stellen*
- г) Нулти члан:
- уз називе спорта: *Fußball spielen, Gymnastik treiben*
  - уз називе музичких инструмената: *Klavier spielen*
  - у изразима: *zu Fuß gehen, zu Hause sein, nach Hause gehen*
  - уз географске појмове *nach Italien, in Berlin*
  - уз називе занимања и националности после глагола *sein* и *werden*: *Er ist Lehrer, Italiener, Sie wird bladt Krankenschwester.*
3. Показне, присвојне, упитне и најфреквентније неодређене детерминативе у номинативу, генитиву, дативу и акузативу: *diese Stadt, mein Ball, welches Haus, einige Schüler, manche Lehrer.*
4. Придеве у слабој, јакој и мешовитој промени (*ein hübsches Kind, das hübsche Kind, hübsche Kinder*)
- Придеве у компаративу и суперлативу:
- правилне поредбене облике: *billig, billiger, der (die, das) billigste*
  - неправилне поредбене облике (*gut/besser/der (die, das) beste; lang/länger/der, die, das längste*).
- а. Изведене придеве са наставцима *-bar, -lich* и *-ig*: *lesbar, sommerlich, windig* (рецептивно).
- б. Придеве који изражавају националну припадност и то најфреквентније (*Serbisch, Österreichisch*)
- в. Придеве изведене од имена града (*Belgrader, Hamburger*).
5. Личне заменице у номинативу, акузативу и дативу: *ich, mir, mich*.
- Присвојне заменице: *meiner, deiner*
6. Фреквентне предлоге:
- а) за означавање положаја у простору: *auf dem Tisch, unter dem Stuhl, zwischen den Bänken, hinter der Schule, vor dem Theater, dem Kino gegenüber.*
- б) за правац кретања: *zum Arzt, nach Deutschland, in die Stadt*
- в) за време: *vor dem Essen, nach der Schule, während der Stunde*
- д) за порекло: *aus der Schweiz*
- ђ) за средство: *mit dem Taxi*
- е) за намену: *für Kinder*
- ф) за узрок: *wegen des Regens, auf Grund meiner Zeugnisse*
7. Глаголе (потврдне, упитне и одричне облике) у следећим временима:
- а) презент слабих и јаких глагола; презент најфреквентнијих глагола са наглашеним и ненаглашеним префиксима
- б) претерит слабих и најфреквентнијих јаких глагола
- в) перфект слабих и најфреквентнијих јаких глагола; перфект најфреквентнијих глагола са наглашеним и ненаглашеним префиксима
- г) футур
- д) конјунктив претерита за постављање учтивих питања и изражавање жеље (без граматичких објашњења): *Ich hätte gern einen Apfelstrudel. Ich würde dich gern mal am Sonntag besuchen.*
- најфреквентнији глаголи са предложном допуном
  - повратни глаголи: *sich waschen, sich die Hände waschen*
8. Прилоге и прилошке одредбе (и рецептивно и продуктивно)
- а) за време: *gestern, vor einer Woche, letztes Jahr, morgen.*
- б) за место и правац кретања: *da hinten, geradeaus, nach links.*
- в) за начин: *zufällig.*
- г) за учесталост: *oft, einmal, jeden Tag, zweimal im Monat, üblich.*
9. Бројеве
- Просте бројеве преко 1000. Редне бројеве до 100. Године.
10. Упитне реченице:
- а. које захтевају одговоре *Ja/Nein*;
- б. са упитним речима на *и*: *wer, was, wann, wo, warum, womit, wie oft, wie viel.*
11. Везнике за напоредне реченице (рецептивно и продуктивно): *und, aber, oder, denn.*
- Везнике за зависно-сложене реченице; релативне заменице и прилоге (рецептивно и продуктивно): *weil, ob, dass, weil, wenn, als*
12. Редослед елемената у потврдним, одричним, упитним и сложеним реченицама: *Ich fahre morgen nach Berlin. Ich fahre nicht nach Berlin. Fährst du auch nach Berlin? Wer fährt nach Berlin? Ich weiß nicht, ob ich nach Berlin fahre.*
- Руски језик**
- Ученици треба да разумеју и користе:
- 1) Изговор и бележење акценатованих и редукованих самогласника *о* и *а*. Изговор и бележење сугласничких група - асимилација сугласника по звучности. Појам фонетске речи.
- Основни типови интонационих онструкција у оквиру сложене реченице.
- 2) Слагање субјекта (именица, заменица) и именског предиката: *Я уверена (уверен) в том, что... Я согласна (согласен). Это новое пальто.*
- 3) Основни појмови о значењу и употреби глаголског вида и система глаголских времена: *Анна(Вова) читает... вчера читала Вера (вчера читал Дима)... завтра будет читать Мила (Толя)...я прочитала (прочитал)...мы (вы, они) прочитали... я прочитаю...ты прочитаешь.*
- 4) Употреба садашњег и прошлог времена глагола *хотеть, бежать, бегать, ехать, ездить, идти, ходить, лететь, летать, плыть, плавать.*
- 5) Исказивање заповести: *Читай (читайте) вслух! Давайте повторим! Сядьте! Смотри не опоздай! По газонам не ходить!*
- 6) Исказивање негације: *Ученик пишет не карандашом, а ручкой. Нет, она не придет. Никого(ничего) не вижу. Ни о ком(чем) не думаю.*
- 7) Исказивање начина вршења радње: *хорошо учиться, писать по-русски.; рассказать своими словами, написать без ошибок.*

- 8) Исказивање временских односа: *сейчас, теперь, всегда, никогда; в среду, в сентябре, в 2008 году.*
 9) Исказивање места и правца: *сидеть дома, идти домой; в чем, во что; за чем, за что; быть у врача, прийти от врача; идти по городу (по улице).*
 10) Употреба глагола кретања *идти, ходить* у пренесеним значењима: *снег идет; часы идут; костюм тебе идет; идет!*

Француски језик

Ученици треба да разумеју и користе:⁴

1. Средства за наглашавање реченичних делова *c'est ... qui* и *c'est... que*: *C'est Pierre qui va le faire; c'est toi que j'aime.*

2. Средства која указују на лице:

- а) наглашене личне заменице после предлога: *On peut aller chez moi; Je peux m'asseoir à côté de vous? Je n'ai jamais été chez eux;*
 б) наглашене личне заменице после позитивног императива: *Regarde-moi! Ouvre-lui! Téléphonnez-leur!*

3. Актуализаторе именице:

а) вредности одређеног члан - генерализација: *Les enfants aiment les jeux de société;* спецификација: *Le frère de Mia aime jouer au Scrabble;*

б) изостављање члана: натписи (*Pâtisserie*), врсте производа (*Chocolat, Savon de Marseille*), спискови (*lait, beurre, baguette, jambon, fromage blanc*); испред именици у позицији атрибута: *Elle est médecin; Il est boulanger;*

в) демонстративе (заменице): *celui-ci/là; celle-ci/là* (као одговор на питање *Lequel? / Laquelle?*); *Cette moto? C'est celle de mon grand frère;*

г) посесиве (заменице): *le mien/la mienne; le tien/la tienne; le sien/la sienne;*

д) квантификаторе *un peu de / beaucoup de; pas assez de / assez de / trop de.*

4. Модалитете реченице:

а) негацију (инфинитива): *Ne pas ouvrir les fenêtres; Ne pas se pencher;*

б) интерогацију : упитну морфему *n'est-ce pas?* инверзију (рецептивно): *Avez-vous compris? Voulez-vous essayer?*

5. Парцијално директно и индиректно питање: *Quand est-ce qu'on part? Il demande quand on part; Où sont mes affaires? Elle demande où sont ses affaires.* (Симултаност радњи).

6. Средства за исказивање просторних односа:

а) прилошки и други изрази: *par terre, au milieu, au centre, dehors, dedans;*

б) прилошке заменице *en* и *у*: *Tu vas à Nice? Non, j'en viens. Tu vas souvent à la campagne? J'y vais chaque été.*

7. Квалификацију:

а) место придева *petit, grand, jeune, vieux, gros, gentil, beau, joli, long, bon, mauvais;*

б) промена значења неких придева у зависности од места: *Un grand homme / un homme grand; un brave homme / un homme brave.*

8. Средства за исказивање временских односа:

а) предлози *dans, depuis* и израз *il y a*: *Je pars dans deux jours; On est ici depuis lundi; Nous sommes arrivés il y a trois jours;*

б) исказивање симултаности и будућности у прошлости: *Ce jour-là il est venu me dire qu'il partait; il m'a dit qu'il allait déménager; il a promis qu'il nous écrirait.*

9. Глаголске начине и времена:

- индикатив (утврђивање градива из шестог разреда): презент, сложени перфект, имперфект, футур први индикатива, као и перифрастичне конструкције: блиски футур, прогресивни презент, блиска прошлост;

- *il faut que, je veux que, j'aimerais que* праћени презентом субјунктива глагола прве групе (*Il faut que tu racontes ça à ton frère*), као и рецептивно: *Il faut que tu fasses/ que tu ailles/ que tu sois/ que tu lises/ que tu saches/ que tu écrives;*

- презент кондиционала : *Si mes parents me laissaient partir, je viendrais avec toi!*

- императив (рецептивно): *aie un peu de patience, n'ayez pas peur;*

- рецептивно (ради разумевања прича и бајки): облици простог перфекта (треће лице једине и треће лице множине).

10. Средства за исказивање погодбе: *Si tu as le temps, viens à la maison; On ira voir le match si tu finis tes devoirs.*

⁴ Напомена: Дате категорије, углавном преузете из семантичких граматика концепираних за ученике француског као страног језика, намењене су ауторима уџбеника и наставницима и није потребно да их ученици знају; саветује се, стога, што мања употреба лингвистичких термина у наставним материјалима и у процесу наставе. Објашњења треба давати у што једноставнијој, по могућности схематизованој форми.

Шпански језик

1. Именице - рецептивно и продуктивно

а. Властите именице, имена људи и географски називи хиспанског говорног подручја *Miguel, María, Pedro, Elena, Juan, etc.; España, América Hispánica/Latina, etc.*

б. Заједничке именице с променом у члану и другим детерминативима - (*el libro, este libro, mi libro, los libros, estos libros, mis libros*)

2. Придеви - рецептивно и продуктивно

а. Поређење придева: *comparativo* и *superlativo relativo*: *más bonito que, el más bonito*

б. Придеви са апокопом: *un gran actor, un buen amigo*

3. Личне заменице - рецептивно и продуктивно

а. у функцији субјекта: *yo, tú, él, ella, nosotros, vosotros, ellos, ellas, Usted, Ustedes*

б. у функцији објекта, ненаглашене: *me, te, le, la, lo, nos, os, les, las, los*

в. у функцији објекта, наглашене: *a mí, a ti, a él, a ella, a nosotros, a vosotros, a Usted, a Ustedes*

г. заменице: *se* (повратни глаголи и глаголи са "лексичком се"): *lavarse; tratarse de...*

4. Предлози - рецептивно и продуктивно

de, a, sin, con, conmigo, contigo, sobre/encima de, bajo/debajo de, cerca de, lejos de, etc.

5. Глаголи:

а. Садашње време правилних глагола *-ar, -er, -ir* и најфреквентнијих глагола са променом у основи: *decir, traer, poner, etc. Presente del indicativo* - и рецептивно и продуктивно у свим глаголским лицима

б. *Estar + gerundio* - и рецептивно и продуктивно у свим глаголским лицима (- *¿Qué estás haciendo? - Estoy leyendo el periódico.*)

в. *Imperativo* и *presente del subjuntivo* горе наведених глагола (у негираним императивним конструкцијама и у формалном стилу обраћања: *habla/hable/hablado/hablen/no hables/no hablen/no habléis*) - и рецептивно и продуктивно

г. Прошла времена (индикатив и субјунктив у доле наведеним конструкцијама): *Pretérito perfecto simple (pretérito indefinido); Pretérito imperfecto; Pretérito perfecto compuesto, Pretérito pluscuamperfecto*: - фреквентни правилни глаголи и одређени број најфреквентнијих неправилних глагола у свим глаголским лицима (*hablar, comer, beber, pensar, trabajar, escribir, leer, vivir, jugar, viajar, estudiar// ser, estar, tener, ir, traer, decir, venir, etc...*) - и рецептивно и продуктивно

El fin de semana pasado visité a mis abuelos.

Lo siento, se me olvidó la tarea en casa.

Cuando era pequeña, me gustaba jugar con las muñecas.

¿Has terminado la tarea?

Me dijo que lo había hecho.

д. Модални глаголи (у горе наведеним глаголским временима)- и рецептивно и продуктивно као комплетне фразе, у

конструкцијама са инфинитивом и са именским додацима: *poder, querer, saber, tener que, gustar*

Me gusta este libro.

¿Puedo salir?

Quiero viajar a México.

Tengo que estudiar mucho.

ђ. Безличне конструкције са субјунктивом - рецептивно и продуктивно

Es importante que estudies lenguas extranjeras.

Es necesario que duermas bien.

е. Личне конструкције са презентом субјунктива - рецептивно и продуктивно

Te recomiendo que viajes a España.

ж. Футур (и рецептивно и продуктивно) само правилних глагола и најфреквентнијих глагола са редукцијом основе

Este verano viajaré a España.

Te lo diré mañana.

з. Основни глаголски изрази - рецептивно и продуктивно

tener que + infinitivo/, deber + infinitivo, hay que + infinitivo, hay+ imenica (hay mucha gente aquí)

и. Основни глаголски изрази за увођење зависних реченица у процесу медијације: *Pienso que, Dice que, ...*

Pienso que le gusta esta película.

Dice que te va a prestar el libro.

ј. Основни принципи слагања времена (превенствено рецептивно):

Me dijo que vendría.

Me dijo que lo había hecho.

к. Кондиционалне реченице (превенствено рецептивно):

Si tengo mucho dinero, viajaré a España.

Si tuviera mucho dinero, viajaría a España.

Si hubiera tenido mucho dinero, habría viajado a España.

6. Прилози - рецептивно и продуктивно

а. Формирање прилога помоћу суфикса - *mente* (из основног речника).

б. Прилози за време: *ahora, siempre, a menudo, con frecuencia, nunca, a veces, de vez en cuando, etc...*

в. Прилози за количину: *mucho, poco, bastante, suficiente(mente).*

г. Прилози за начин: *bien, mal, así, de tal manera, rápido, despacio, voluntariamente.*

д. Прилози и предлошки изрази за место и правац кретања: *aquí, allí, en la calle, en casa, a casa, a clase, etc.*

7. Бројеви: основни до10000

8. Упитне реченице - рецептивно и продуктивно

а. са упитном речи (*¿Quién?, ¿Cuándo?, ¿Cómo?, ¿Dónde?, etc.*),

б. које захтевају одговора да/не (*sí/no*)

9. Негација - рецептивно и продуктивно

No trabaja hoy.

No quiero ir al cine esta tarde.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Комуникативна настава за циљ има језик као средство комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;

- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;

- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;

- битно је значење језичке поруке;

- наставник и даље ученицима скреће пажњу и упућује их на значај граматичке прецизности исказа;

- знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;

- са циљем да унапреди квалитет и количину језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, децхи часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;

- наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;

- поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;

- наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја;

- ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;

- уџбеници постају извори активности и морају бити праћени употребом аутентичних материјала;

- учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;

- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;

- за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто;

Технике (активности)

Током часа се препоручује динамично смењивање техника / активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

1. Слушање и реаговање на команде наставника или са траке (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.)

2. Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.)

3. Мануалне активности (израда панона, презентација, зидних новина, постера за учионицу или родитеље и сл.)

4. Вежбе слушања (према путствима наставника или са траке повезати појмове у вежбанки, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.)

5. Игре примерене узрасту

6. Певање у групи

7. Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...)

8. Решавање «текућих проблема» у разреду, тј. договори и мини-пројекти

9. Цртање по диктату, израда сликовног речника

10. "Превођење" исказа у гест и геста у исказ

11. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или пак именовање наслова
12. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације)

13. Разумевање писаног језика:

- уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...)

a. препознавање везе између група слова и гласова

b. одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор

c. извршавање прочитаних упутстава и наредби

14. Увођење дечије књижевности и транспонување у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.

15. Писмено изражавање:

- повезивање гласова и групе слова

- замењивање речи цртежом или сликом

- проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење "уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично)

- повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама

- попуњавање формулара (пријава за курс, претплату на дечији часопис или сл., налепнице за кофер)

- писање честитки и разгледница

- писање краћих текстова

Елементи који се оцењују не треба да се разликују од уобичајених активности на часу. Исто тако оцењивање треба схватити као саставни део процеса наставе и учења, а не као изоловану активност која подиже ниво стреса код ученика. Оцењивањем и евалуацијом треба да се обезбеди напредовање ученика у складу са оперативним задацима и квалитет и ефикасност наставе. Оцењивање се спроводи са акцентом на провери постигнућа и савладаности ради јачања мотивације, а не на учињеним грешкама.

Елементи за проверу и оцењивање:

- разумевање говора;

- разумевање краћег писаног текста;

- усмено изражавање;

- писмено изражавање;

- усвојеност лексичких садржаја;

- усвојеност граматичких структура;

- правопис;

- залагање на часу;

- израда домаћих задатака и пројеката (појединачних, у пару и групи).

Начини провере морају бити познати ученицима, односно у складу са техникама, типологијом вежби и врстама активности које се примењују на редовним часовима.

Предвиђена су два писмена задатка, по један у сваком полугодишту.

Граматички садржаји у седмом разреду

У претходним разредима основне школе ученици су усвајали страни језик. Учење је на том узрасту било претежно интуитивно: одговарајућим наставним активностима ученици су довођени у ситуацију да слушају страни језик у оквиру одређених, њима блиских и разумљивих ситуација, а затим да научене исказе комбинују да би се усмено и писмено изразили у сличним контекстима.

У петом разреду ученици су почели да уочавају прва језичка правила која су им олакшавала почетно описмењавање на страном језику.

Од петог разреда, паралелно са усвајањем, почиње и учење страног језика; реч је о свесном процесу који посматрањем релевантних језичких (и нејезичких) феномена и размишљањем о њима омогућује уочавање одређених законитости и њихову концептуализацију.

Граматички садржаји предвиђени у шестом и седмом разреду дати су, дакле, са двоструким циљем: да би ученици могли да унапреде своју комуникативну компетенцију, али и да би стекли основна знања о језику као сложеном систему. Савладавање граматичких садржаја, стога, није само себи циљ, те се ауторима уџбеника и наставницима предлаже да:

1. охрабрују ученике да посматрањем сами покушавају да открију граматичка правила;

2. откривена граматичка правила прикажу на схематизован начин;

3. у примерима и вежбањима користе што је могуће више познату лексику;

4. примере и вежбања контекстуализују;

5. додатна објашњења - само најнеопходнија - заснују на анализи најчешћих граматичких грешака својих ученика;

6. указују ученицима на неразумевање или неспоразум као могуће последице граматичке непрецизности / нетачности.

Будући да се на овом узрасту граматичка знања проширују (способност ученика да разумеју страни језик и да се изразе њиме многоме превазилази њихова експлицитна граматичка знања), њихово вредновање требало би предвидети пре свега у оквиру формативне евалуације, то јест кроз кратке усмене / писмене вежбе којима се проверава способност ученика да примене одређено откривено граматичко правило; исправак је за ученике прилика да га боље разумеју и запамте. У сумативној евалуацији (на крају полугођа и школске године), то јест у писменим задацима и приликом провере способности усменог изражавања, не би требало давати граматичка вежбања, већ би граматичку тачност наставник требало да вреднује као један од више елемената којим се оцењују различите рецептивне и продуктивне језичке вештине. Елементи и скала вредновања, усаглашени на нивоу школе, требало би да буду познати и јасни ученицима.

ЛИКОВНА КУЛТУРА

(1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе ликовне културе јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и уметничку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да подстиче и развија учениково стваралачко мишљење и деловање у складу са демократским опредељењем друштва и карактером овог наставног предмета.

Задаци

Задаци образовно-васпитног рада у настави ликовне културе састоје се у стварању разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе ликовне културе сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе предмета ликовна култура буду у пуној мери реализовани развијању ученикове способности за:

- коришћење свих ликовних елемената

- ликовни стваралачки рад

- коришћење различитих материјала и медијума

- усвајање естетских критеријума за креативно мишљење

- доживљавање ликовних уметничких дела у оквиру културне баштине за препознавање савремених кретања у уметности свог и другог народа

- визуелну перцепцију и аперцепцију

- критичко мишљење

- огледење животног радног простора
- активно стваралачко деловање у културном и уметничком животу средине
- активно естетско унапређење своје околине и очување природе и баштине завичаја и домовине
- неговање укупних људских достигнућа
- будућа занимања, професионалну оријентацију
- еманципацију личности ученика
- културу рада.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- проширују искуства у ликовном изражавању и развију ликовно-естетски сензибилитет за: арабеску, пропорције, композицију и простор, обједињавање покрета игре и звука и фотографију
- упознају основне елементе ликовне организације и припреме се за самостално и колективно преобликовање одређеног простора
- се оспособе да повезују ликовни рад са литерарним и сценским изразом, звуком и покретом
- упознају вредности споменика културе и своју културну баштину.

СТРУКТУРА:

1. Садржаји програма
2. Креативност
3. Медијуми

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

АРАБЕСКА (1+3)

Арабеска.

Перцепција - аперцепција.

Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали.

Арабеска - вежбање, естетска анализа, итд.

ПРОПОРЦИЈЕ (1+3)

Пропорције.

Перцепција - аперцепција.

Цртање; природни угљени штапићи, оловке с меким графитним улошком, папири, итд.

Пропорције - вежбање и естетска анализа.

КОМПОЗИЦИЈА И ПРОСТОР (17+2+1)

Равнотежа облика и масе у простору.

Перцепција - аперцепција.

Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали.

Равнотежа боје у простору.

Перцепција - аперцепција.

Цртање, сликање; одговарајућа средства и материјали.

Компоновање величина у простору.

Перцепција - аперцепција.

Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали.

Компоновање више ритмичких целина различитог значања у простору.

Перцепција - аперцепција.

Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали.

Понављање и степеновање облика у простору.

Перцепција.

Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали.

Контраст, светлина, површина и облика у одређеном простору.

Перцепција - аперцепција.

Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали.

Сродност ликовних вредности у одређеном простору.

Перцепција - аперцепција.

Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали.

Композиција и простор - вежбање.

Композиција и простор - естетска анализа.

ОБЈЕДИЊАВАЊЕ ПОКРЕТА, ИГРЕ И ЗВУКА (2+4)

Обједињавање покрета, игре и звука.

Постављање на сцену једноставне приче; припреме; скице, планови, идеје за детаље; одређивање главних и споредних личности, светлосни и звучни ефекти, декор, маске, костими, реализација. Ритам дешавања (успорен, убрзан, наизменичан) у интервалима одређеног трајања.

Груписање и преплитање различитих врста опажаја.

Комбиновани -одговарајућа средства и материјали.

Обједињавање покрета, игре и звука, естетска анализа.

ФОТОГРАФИЈА (2)

Фотографија.

Перцепција.

Одговарајућа средства и материјали.

ОРИЈЕНТАЦИОНИ ИЗБОР ЛИКОВНИХ ДЕЛА И СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

I ЦЕЛИНА: АРАБЕСКА

- Михраб маузолеја у Сангди Рукаци;
- Капител у џамији у Алхамбри;
- Михраб из Мејдан-џамије у Кашану, 1226. године;
- Станица метроа у Паризу, око 1900, Хектор Гимар.

II ЦЕЛИНА: ПРОПОРЦИЈЕ

- Партеон, детаљ, 448-438. године пре нове ере;
- Св. Донат, Задар, IX век;
- Сахрана грофа Оргаса, Доменико Теотокопулос Ел Греко (1541-1614);
- Катедра св. Трипуна, Котор, 1166. година;
- Крштење Христово, Теодор Крачун (прва половина XVIII века - 1781);
- Врата пакла, 1880-1917, Огист Роден (1840-1917);

- Ефеб из Маратонског залива, IV век пре нове ере, Праксител;
  - Ахил (Дорифор), бронзана копија према статуи из 445. године, Поликлет;
  - Света Ана, Богородица и дете, Леонардо да Винчи (1452-1519).
- III ЦЕЛИНА: КОМПОЗИЦИЈА И ПРОСТОР
- Хиле Бабе, Гране Халс (1580/81-1661);
  - Веридба св. Катарине, око 1628, Питер Паул Рубенс (1577-1640);
  - Менине, Дијего Родригез де Силва Веласкез (1599-1660);
  - Баханалије, Тицијан (1487-1576);
  - Бар у Фоли-Бержеру, Едуар Мане (1832-1883);
  - Брод с робљем, 1839, Вилијем Тернер (1773-1851);
  - Дobar дан, господине Курбе, 1854, Гистав Курбе (1819-1877);
  - Орачи, 1923-25, Рихард Јакопич (1869-1943);
  - Дама у црном, 1907, Јосип Рачић (1885-1908);
  - Тетка Лујка у врту, 1911, Мирослав Краљевић (1885-1913);
  - Слика у атељеу, 1913, Иван Радовић (1894-1973);
  - Новац краља Алфреда, IX век;
  - Олтар у цркви Сан Амброђо у Милану, око 835. године;
  - Чешаљ од слоноваче;
  - Св. Јован Јеванђелист, око 1147. године;
  - Ахил испраћа Брисејису, Помпеји, око 75. године;
  - Наслон Тутанкамоновог престола, XIV век пре нове ере;
  - Бронзани ибрик, VII век;
  - Краљ помиче краљицу, 1944, Маркс Ернест (1891-1976);
  - Распеће Христово, Студеница, 1209. година;
  - Одрицање Петрово, Христ пред Пилатом, 1300. године црква св. Апостола у Пећи;
  - Катедрала у Вормсу;
  - Нотр-Дам-ле-Гранд у Поатјеу, XII век;
  - Катедрала у Буржу, детаљ;
  - Св. Наум у Охриду;
  - Богородица канцелара Ролена, Јан ван Ајк (1390-1441);
  - Путовање мудраца у Витлејем, 1459-1463. Бенцо Гоголи (1420-1497);
  - Екстаза св. Терезе, око 1647, Лоренцо Бернини (1598-1680);
  - Композиција у црвеном, жутом, плавом, 1920, Пит Мондријан (1872-1944);
  - Композиција А-XX, 1924, Ласло Мохолч Нађ (1895-1946);
  - Црвени и црни квадрат, 1914-15, Казимир Маљевић (1878-1935).
- IV ЦЕЛИНА: ОБЈЕДИЊАВАЊЕ ПОКРЕТА, ИГРЕ И ЗВУКА
- Кратер, борови доносе поклоне Пандори и игра Сатира;
  - Комичан призор, релјеф Напуљ;
  - Балет Конфете, детаљ;
  - Балет L'air d'esprit, детаљ;
  - Фонтана испред аудиторијума у Портленду, Орегон;
  - Два кловна.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену научног у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Концепција програма посебну важност придаје наставнику који методске поступке и облике рада конципира усаглашавајући образовно-васпитне задатке (гликовне проблеме) са побуђеним интересовањем ученика да ове задатке прихвате на нивоу самоиницијативе, односно у складу са властитом израженом потребом. Различитим примереним методама у раду с ученицима треба тумачити садржаје програма како би ученици поступно и спонтано усвајали нова сазнања. У том смислу улога наставника наглашена је у фази избора и дидактичке припреме мотивационог садржаја, а избор теме зависи од суштине ликовног задатка, односно конкретног садржаја којим се ученик мотивише у правцу одређеног ликовног проблема. Проблемски захтеви овог програма имају карактер наставног садржаја, а теме су у служби реализације предвиђених задатака. Стога је наставнику дата могућност да у складу са индивидуалним способностима буде слободан у избору дидактичке припреме. Осим *садржаја* и *креативности*, у структури програма предвиђени су и *медијуми*, резервисани за максималну слободу и коришћење свих могућности потенцијалне креативности наставника. У том контексту примерена је различита и непоновљива методичка припрема. Садржаји програма за седми разред настављају континуирано решавање ликовних проблема у складу са психофизичким карактеристикама (индивидуалним способностима), уважавањем личних склоности ученика и неговањем *законитости дејег ликовног стварања*. Програмом се такође наставља тежња да се захвате сви садржаји којима ће се постићи образовни карактер овог предмета.

Наставник треба да нуди адекватни методички приступ. При томе не треба занемарити ни могућности учења по моделу из природе и путем уметничке рецепције као методе у коме нас природа и уметничко дело уводе у облик откривања (опажањем) у циљу опште и ликовне културе. Имајући у виду образовни карактер садржаја предмета, неопходно је на сваком часу сваку тематску јединицу илустровати адекватним ликовно-уметничким делом. Уметничка дела ученике уводе у тајне различитости јер разумевање различитости култура, као и вечитих промена у природи, условљава адекватан однос према властитом уметничком наслеђу, што је основни разлог за увођење целине арабеска. У оквиру ове целине, неопходно је обратити пажњу на средњовековну уметност (исламска) као и на појам орнаменти (етнографско наслеђе). У том погледу, треба имати у виду да је пожељно понављати знање, али не на исти начин, већ у различитим облицима, другачијим речима, у другачијем контексту, другачијем жанру и другачијем симболичком медијуму од почетне верзије (речју, сликом, графички, шематски). У природи наставног предмета ликовна култура могуће је овај вид понављања знања често примењивати јер се садржаји прожимају. Таква структурална веза образовно-васпитно условљава разумевање структуре природе и света. Целином *арабеска* циљ је да се овом узрасту деце назначи утицај других култура (Сирије, Египта, Ирана и осталих исламских култура). На почетку се треба надовезати на орнаменте и указати на сличности, али и разлике, арабеске и орнаментна. По моделу из природе (цвет, грана, корење) ученике треба навести да откривају ликовни проблем и разумеју појам арабеске. Арабеску не треба схватити као уско културно-уметничко наслеђе, него као могућност за креативност и мотивисаност како ученика, тако и наставника. У реализацији овог садржаја треба успоставити корелацију са историјом и музичком културом.

Целином *пропорција* (размера, сразмера) ученицима треба у корелацији са математиком, физиком и биологијом указати да су односи величина и облика услов за квалитетно ликовно мишљење имајући у виду законитости у природи. Садржаји као основ имају теорију обликовања, а информативност се стиче у практичном, делимично и теоријском, раду анализом уметничких дела и ученичких радова. Селекцијом садржаја на принципу егземпларности морају се узети они сегменти модела који најадекватније представљају ликовни проблем. Наставник наводи ученика да врши селекцију (одваја битно од небитног) како би остварио могућност адекватног размислања у правцу решавања задатка. Треба, међутим, имати у виду да уметничко дело није у функцији илустрације мотива, него је оно пример решења проблема. Ученику је ликовно-уметничко дело могућност сагледавања тековина и поимања постојећих остварења и могућност ослањања на светско и своје уметничко наслеђе. У тумачењу ове целине неопходно примерима из уметничког наслеђа указати на карактеристична решења (Поликлет и др.). Поред тога, дело из уметничког наслеђа је могућност сагледавања корелације, којом ученици имају и могућност интердисциплинарног приступа. Конкретна демонстрација уметничког дела има за циљ да подстиче визуелни доживљај, објашњава и разлаже ликовни проблем. Различитим приступом ученику се нуди разнолико виђење и доживљај. Поред тога, дело нуди референтан ниво ликовног мишљења омогућујући корелацију са садржајима других наставних предмета и утиче на мотивацију ученика. Од наставника се очекује да на истом часу тумачи дела из уметничког наслеђа и појмове теорије обликовања како би успешно на једном часу уводио ученике у реализацију процеса практичног рада. Стога треба начинити кратак осврт на уметничко наслеђе за седми разред:

- барок - стилске одлике архитектуре, вајарства и сликарства;
- опште одлике барока у Војводини;
- европска уметност XII и XIII века;
- одлике француског сликарства и правци: неокласицизам, романтизам, реализам, импресионизам и постимпресионизам.

Треба указати на значај целине *композиција и простор*, како би ученици у складу са узрасним могућностима проучили овај појам као организацију и однос разних елемената у одређеном простору. Примерено је успоставити корелацију са музичком културом, математиком и физиком. У том контексту, важно је ученицима илустровати проблем целине најтипичнијим делима уметничког наслеђа у којима је изведен различит и карактеристичан третман композиције. С обзиром да се елементи компоњују у простору, неопходно је да се композиција повеже на знања из целине *пропорције*, и да се ученицима предочи потпојам простор. Примерено је тумачење простора у византијском и ренесансном сликарству, али и на примерима сликарства модерне уметности треба указати на већу спонтаност и субјективност и индивидуално поимање композиције и простора. Такође је важно да се ученицима нуде иницијативе за новим материјалима и медијумима у савременој уметности како би разумели савремене уметничке појаве.

У целини композиција и простор, могући су и садржаји проширених медијума који имају подстицајни карактер за ученике и могућност за нова креативна методичка искуства за наставника. Уз минималне захвате у природном рељефу ученици се могу мотивисати за реализацију часа у природи (ленд арт). Такође треба имати у виду развијање еколошке свести и остваривање васпитног циља предмета. Овим садржајем, као везе између човека и земље, треба инсистирати на важности опажања природе.

Целина *обједињавање покрета, игре и звука* представља повезаност између древних цивилизација и савремене уметности у којој се бришу границе уметничких подручја и наглашавају савремени видови уметничког изражавања и нове концепције. Наставник треба да у складу са могућностима оствари атмосферу у којој уз помоћ савремених средстава дигиталне технологије, осмишљава садржаје у којима се уметничке дисциплине допуњују. Изражајна средства музичке културе, књижевности, ликовних уметности могу да побуде машту и радозналост код ученика и тако доведу до естетског доживљаја, при чему се међусобно допуњују не доминирајући једна у односу на другу. У складу са могућностима наставника могућа је реализација перформанса. У оквиру ове целине, перформансом треба указати на могућу представу са мултимедијалним обележјем, која има подстицајни карактер. Треба наглашавати да је савремена уметност у знаку експериментисања у новим вишедисциплинарним облицима, са нагласком на покрету, акцији. Иако је технологија фотографије увелико усавршена, неопходно је начинити кратак осврт на основе ове дисциплине и њене заступљености у свакодневном животу. Практични задаци су у складу са доступним средствима у реализацији лакших задатака.

Програмски садржаји подстичу визуелну радозналост, отвореност за нова сазнања на основама претходних. искустава. Истраживањем непосредне околине и уметничког дела, стваралачком прерадом информација, подстичу се сазнајни процеси. Садржаји дају могућности перманентне отворености за оригинално решавање проблема, коришћењем савремених ликовно-техничких средстава и савремених медијума. Њима се подстиче развој свих нивоа дивергентног мишљења у области ликовне културе. У циљу процеса апстраховања, издвајања битних и суштинских обележја објекта (феномена) важно је озбиљно појмовно и термиолошко одређење. Треба, такође, придавати велику важност селективности, којом се инсистира на смислу неке вредности. Методом разговора треба наводити ученика да разуме зашто нешто треба да зна. Код ученика треба инсистирати на питању зашто се учи и који је смисао наставе ликовне културе. Треба, такође, тежити откривању суштине путем селекције и апстраховања. Циљ је одвајање битног од небитног како би се рационално користило време школског часа, које углавном није довољно за велике захтеве, стога припрема (писмена, визуелна) наставника мора бити јасна и извесна како би се остварио постављени циљ. У оквиру постојећих наставних садржаја, а у вези са савременом технологијом у контексту визуелних информација у ликовној култури, треба инсистирати код деце на стицању утисака блискости са садржајима који се ослањају на њихова спонтана претходна знања, која се затим трансформишу у будућа знања. Од деце се не очекује да само буду пасивни посматрачи визуелних информација, већ се ликовном културом и њеном образовно-васпитном функцијом развијају и моторичке способности, естетско мишљење, критичка свест. Перманентан задатак треба да буде афирмација детета као актера ствараоца у складу са његовим склоностима.

Планирање садржаја:

Смисао планирања садржаја програма предмета ликовне културе је да се утврде задаци на сваком часу који би најпотпуније развијали све ликовне способности ученика, нарочито способности које подстичу стварање, као и оне које омогућују стварање. Стога, градиво треба планирати тако да се постигне:

- виши ниво опажања;
- оспособљеност примања;
- одговарајући ниво разумевања;
- способност поступања.

Врсте плана:

- годишњи план,
- оперативни план рада (полугодишњи, месечни).

Годишњи план рада треба да садржи преглед ликовних целина и број часова предвиђених за одређене садржаје.

Оперативни полугодишњи план рада треба да буде детаљно разрађен и да садржи следеће рубрике: месец; основни циљ и задатак (васпитни и образовни) наставни садржај; облик рада; корелацију са другим предметима; средства и медијуме и примедбе у које се убележавају промене. Планирање наставе је неопходно како би наставници адекватно разматрали наставни програм и имали увид у могуће напредовање и подизање квалитета наставничке праксе. У погледу планирања треба имати у виду примерено припремање. Припрема подразумева основне вредности предвиђеног садржаја. Припремањем наставник осмишљава време од једног часа како би лакше и сигурније тумачио садржаје. Припремање наставника је неопходно (писмена, визуелна припрема) како би реализација часа била јасна и извесна.

Остваривање садржаја

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних

(кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Садржаје програма ликовне културе треба остварити:

1. примањем (учењем), тако што ће ученицима бити омогућено да стичу знања из области ликовне културе, савладавају технолошке поступке ликовног рада у оквиру одређених средстава савремених материјала и медијума и да упознају законитости и елементе ликовног језика;

2. давањем (стварањем) путем подстицања ученика да се изражавају у оквиру ликовних активности и остварују резултате (увек на вишем нивоу култивисања и јачања ликовне осетљивости).

За наставу ликовне културе, на основу садржаја и методичких облика усмерености образовно-васпитног процеса у правцу богаћења дечијег естетског искуства, одређени циљеви и задаци произашли су из ликовне уметности теорије стваралаштва и развојне психологије.

Овако кондицираним програмом наглашена је усмереност образовно-васпитног процеса у свим његовим временским сегментима-поједини часови, циклуси часова, проблемски кругови оперативних задатака и целине програма узрасних захтева - ка јачању ликовних способности ученика, затим ка богаћењу ликовног језика, а такође ка формирању позитивних навика и богаћењу властите сфере естетског искуства. Теме треба проналазити у повезивању са другим областима и то методом разговора са ученицима. У структури садржаја наставног рада које се односе на практичне ликовне активности ученика подразумева се ослањање на шири избор ликовних средстава и медијума, односно савремених материјала и медијума (проширени медијуми), ликовно-поетских садржаја и искустава. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа савременог тренутка. Овакав приступ доприноси непосредности доживљаја ликовног чина и послешивању имагинативних и креативних могућности ученика те је од три елемента у структури програма, креативност, која у ствари значи способност да се нађу нова решења за један проблем или нови начини уметничког израза.

Структуру програма чине:

1. *наставни садржаји* који се односе на савладавање ликовног језика и упознавања садржаја ликовне културе, познавање дела ликовних уметности и елемената ликовне писмености;

2. *креативност* - представља способност да се нађу нова решења за један проблем или нови начини уметничког израза и остварење производа новог за индивидуу (не нужно новог и за друге), за коју је претпоставка за подстицање, мотивациони садржаји практичних ликовних активности ученика који обухватају:

- домен ученичких доживљаја

- домен корелације са другим васпитно-образовним подручјима.

3. *медијуми и средства* - коришћење ликовних дисциплина и употреба одређених материјала у обликовању, проширени медијуми.

У структури садржаја наставног рада које се односе на практичне ликовне активности ученика подразумева се ослањање на шири избор савремених ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа савременог тренутка. Овакав приступ доприноси непосредности доживљаја ликовног чина и послешивању имагинативних и креативних могућности ученика, као и методички квалитет у погледу опредељења комисије за измену и допуно програма ликовне културе у основној школи смањењем оптерећености ученика наглашавањем савремених медијума у ликовној и визуелној уметности у складу са савременим кретањима уметности.

ДОДАТНИ РАД

За додатни рад од V до VIII разреда се опредељују даровити ученици и посебних интересовања за области из предмета ликовна култура, односно за продубљивање и проширивање знања и развијање стваралачког мишљења. То су ученици чија се даровитост изразитије испољава већ у I, II и III разреду. Такве ученике прате и подстичу наставници разредне наставе и педагошко-психолошка служба школе све до V разреда када се први пут организује додатни рад. Важно је да се додатни рад изводи током целе године, све док траје реализација утврђеног програма. Иако се повремено, из објективних разлога, не организује ова настава, важно је да се рад са даровитом децом не прекида. У том случају треба да се подстичу на самостални рад у другим формама (појачаном индивидуализацијом рада у редовној настави, давањем посебних задатака и ангажовањем у слободним активностима).

Додатни рад је заснован на интересовањима ученика за проширивање и продубљивање умења и вештина, непосредније активира ученике и оспособљава их за самообразовање, развија њихову машту, подстиче их на стваралачки рад и упућује на самосталност у трагању различитих извора сазнања. Под руководством наставника, ученици у додатном раду самостално бирају одговарајуће медијуме, средства за рад и непосредније излажу свој критичан став према вредностима. Ангажоване ученике стога треба стимулисати (похвале, награде, стипендије за даље школовање) и постепено их уводити у области професионалне оријентације ка широком пољу ликовних делатности. Програмом рада обухваћени су сегменти оријентационих садржаја програма (зависно од могућих интересовања). Битно је да садржаји буду у складу са интересовањима ученика.

Наставник у сарадњи са учеником (евентуално родитељима и школским педагогом-психологом) саставља програм додатног рада. У реализацији програма наставник води разговор, проналази и примењује најпогодније облике и методе рада, пре свега оне које мотивишу ученике. Ученици се самостално опредељују за рад и неопходно је проценити мотиве који су утицали на њихову одлуку. Наставник треба да прати конкурсе, смотре, такмичења, обавештава и мотивише у правцу одређеног ликовног проблема и афирмише дечије стваралаштво. Поддржава их у раду инсистирајући на формирању збирке радова (мапе) и у сарадњи са родитељима у време наставе води дневник и прати развој детета. Очувањем тежње даровитих ученика ка креативном изражавању, заједно са овладавањем материјалом (развој техничке спретности и сензибилитета), доприноси даљем ликовном образовању.

У том циљу предложене су области које ће се реализовати у додатној настави.

УМЕТНИЧКО НАСЛЕЂЕ

Барок - стилске одлике архитектуре, вајарства и сликарства. Опште одлике барока у Југославији. Европска уметност XII и XIII века. Одлике француског сликарства и правци: неокласицизам, романтизам, реализам, импресионизам и постимпресионизам.

ФИЛМ

Теорија филма

Специјалност филмског језика и начина филмског изражавања; начин снимања - кадар, гро-план, углови снимања, кретање камере; монтажа; технички проблеми филма; технологија развијања филма; идејна страна филма; кратка историја филма; практични задаци - лакши задаци у реализацији.

Практичан рад

Анимирање колаж-техником, анимирање помоћу цртежа, израда краћих документарних филмова.

АРХИТЕКТУРА

Теорија, потреба за обликовањем простора; намена зграда, материјали и технике градње, најосновнији облици у архитектури - стилови у архитектури; савремена архитектура и урбанизам у реализацији архитектонских идеја, упознавање са техничким цртањем - перспектива.

ОБЛИКОВАЊЕ И ЗАШТИТА СРЕДИНЕ

Човек радом мења природу ради задовољавања својих потреба. Коришћење енергије и обликовање материјала доводи до отпадака гасовите, течне и чврсте природе које загађују човекову средину. Ергономија, као наука о прилагођавању човека који ради

и његовог рада, има за циљ, путем пројектовања инжењеринга и технологије, узајамно прилагођавање човека и његовог рада. Разумевање законитости у екологији, у погледу биолошке равнотеже перманентан је циљ образовања деце. У складу са овим поимањем односно разумевањем природе један је од циљева ликовне културе да се ученици оспособе за стваралачко преношење визуелноликовних искустава у природно-друштвена научна подручја и тако развију интересовање за заштиту природе и смисао за унапређивање културе живљења.

ВАЈАЊЕ

Теоријске поруке

Волумен и простор су општа оријентација у вајарским областима, односно функција пластике у архитектури, екстеријеру и ентеријеру. Садржаји и идеје у вајарским делима су незамењив дидактички материјал као пример решења ликовног проблема.

Практичан рад (могућности избора према варијантима).

Меки материјал - глина, гипс, припрема и израда конструкција и моделовање пуне пластике глином или гипсаном кашом.

Наношење глине или гипса.

Гипсана каша са успореним везивањем.

Финална обрада и сушење радова. Израда једноставних алата за рад.

Опремање и чување извајаних радова.

Печење глинених предмета. Коришћење примерених тврдих материјала који се обрађују поступком одузимања.

Дрво и вајарски радови од дрвета, пуна пластика у дрвету, рељеф употреба разноврсних длета, ножева, струга и алата за глачање.

Избор дрвета и његова обрада.

Кување дрвета, сечење, стругање, глачање, лакирање и патинирање. Опремање и конзервирање вајарских радова.

Вајање у металу, ковачка обрада метала, вајање метала, обрада металних листића и лимпа.

Сечење метала, спајање (закивањем, лепљењем и варењем), бушење, извлачење и полирање.

Заштита од корозије и патинирање. Опремање вајарских радова.

Вајање у везаном гипсу, тврдој глини или одговарајућем камену.

Израда свих облика пластике који дозвољава крт материјал (глина, гипс, камен). Коришћење длета, секача, ножа и чекића, брушење, глачање и патинирање. Опрема и чување вајарских радова.

ПЛАСТИЧНЕ МАСЕ

Одливци (гипс, пластика, метал) и умножавање вајарских радова. Припрема калупа, прављење масе за одливке и скидање калупа.

Обликовање у пешчаном калупу и обликовање у калупу за пластику. Финална обрада одливака, патинирање и опремање одливака.

КЕРАМИКА

Увод у керамику, својства керамичке глине. Историја керамике, керамички производи, технологија керамике.

Стицање првог искуства у раду са глином.

Мешање, пњечење, додавање и одузимање масе глине.

Пластичне форме. Испупчење и удубљење форме, пуни и празни простор у разним функцијама (опека са шупљинама и слично).

Елементарно упознавање рељефа и разлика између рељефа и пуне пластике у простору.

Обрада површина, упознавање црта и утискивањем других облика или рељефним додацима.

Израда декоративних и функционалних предмета.

Процес сушења и контрола сушења, слагање - пуњење пећи предметима, надгледање печења, хлађење и пражњење пећи.

Сликање печених предмета. Печење и контролосање печења и сликање глазираних предмета.

Осликавање керамичких плочица емајлом и глазуrom.

Израда калупа и ливење керамичких предмета (брошеви, медаљони, пепељаре и вазе за икебану).

ПРИМЕЊЕНА ГРАФИКА

Основи примењене графике.

Коришћење репродуктивне графике у индустрији.

Графика у једној боји - нацрт за етикету.

Графика у две боје - нацрт за плакат.

Графика у више боја - нацрт за насловну страну књиге (скица у колажу).

Графика и графички слог (коришћење графике летрасет-слова).

Графика - скица за поштанску марку.

Графика и амбалажа (кутије - нацрт и финални рад).

Плакат - извођење високом штампом.

Плакат - нацрт - скица колажом.

ТАПИСЕРИЈА

Историја таписерије: таписерија у средњем веку.

Таписерија у 18. и 19. веку.

Савремена таписерија.

Изражајна средства таписерије.

Техника таписерија.

Материјали за ткање; начин ткања:

Боје (биљне и минералне) и начини бојења.

Практични рад-израда неколико мањих таписерија у разним техникама.

СЛОБОДНЕ АКТИВНОСТИ

Цртање, сликање, вајање, примењена графика; сценографија; костим керамика; таписерија; зидно сликарство, визуелне комуникације; пантомима, перформанс, историја уметности и теоријско изучавање културног наслеђа народа и народности; праћење савременог ликовног живота (изложбе и друге ликовне манифестације).

Формирање и чување збирки (индивидуалних или заједничких колекција): цртежа, слика, графика, фигура (оригинала или репродукција), вредних ствари (делови ношње, старе пегле, стари сатови итд), интересантних облика из природе (корење, камен итд), уметничких фотографија (црно-белих и у боји).

У току школске године чланови ликовне секције учествују у естетском уређивању школе и њене околине и у припремању и опреми изложби и разних других манифестација у васпитно-образовној организацији у оквиру културне и јавне делатности. Улога наставника је веома значајна у подстицању, окупљању и ангажовању ученика.

МУЗИЧКА КУЛТУРА

(1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе музичке културе јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и уметничку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да

- упознавају музичке културе кроз обраду тема повезаних са музиком различитих епоха
- развију музикалност и креативност
- негују смисао за заједничко и индивидуално музицирање у свим облицима васпитно-образовног рада са ученицима.

Задачи наставе музичке културе јесу:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе музичке културе сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе музичке културе буду у пуној мери реализовани
- стицање знања о музици различитих епоха
- развијање способности извођења музике (певање/свирање)
- развијање навике слушања музике, подстицање доживљаја и оспособљавање за разумевање музике
- подстицање креативности у свим музичким активностима (извођење, слушање, истраживање и стварање музике)
- даље упознавање основа музичке писмености и изражајних средстава музичке уметности;
- стварање одељенских ансамбала.

Оперативни задаци

Оперативни задаци су:

- певање и свирање, по слуху и из нотног текста; песме и теме из познатих композиција
- упознавање музике праисторије, античке епохе, средњег века, ренесансе, барока и класицизма кроз сагледавање друштвене функције музике, видова музицирања, карактеристичних жанрова, облика и инструмената епохе, као и најистакнутијих стваралачких личности
- утврђивање појмова из основа музичке писмености
- обрада мелодијског мола, обрада акорада на главним ступњевима, појам каденце
- обрада мешовитих тактова (7/8, 5/8 - на примерима народних песама)
- утврђивање и обрада појмова мелодија, ритам, метар, темпо, динамика, хармонија, полифонија, хомофонија, фактура.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Упознавање музике различитих епоха и извођење музике

Праисторија

Обрада следећих тема: порекло и улога музике у првобитном друштву; изражајна средства музике - примери мелодија и ритмова; настанак првих инструмената (ударалјки, дувачких, жичаних).

Певање и свирање примера у комбинацији са покретом. Обрада појма импровизација.

Античка епоха

Музика првих цивилизација - Месопотамија, Египат, Индија и Кина (појмови класног раслојавања и професионалне музике, функција музике у друштву). Упознавање пентатонике кроз извођење примера и упознавање специфичног инструментарија.

Античка Грчка - музика и мит, инструменти и видови музицирања (дителирамб и грчка трагедија, хорско певање, концертна надметања).

Средњи век

Музика и хришћанство. Музичка основа хришћанске музике. Појава осмогласника и грегоријанског корала. Њихова даља музичка надоградња и развој црквених музичких облика у уметничке. Видови извођења вокалне музике: солистичко, хорско, антифоно и респонзоријално певање, канон. Појава оргуља у Европи. Инструменти у световном музицирању: дувачки, жичани, ударалјке. Улога плеса.

Облици црквеног певања код православних народа: литургија и њени делови, врсте црквених песама: химна, тропар, стихира, ирмос. Развој средњовековне музике на Западу: рађање вишегласја. Миса.

Извођење примера.

Ренесанса

Световна и духовна музика. Појмови хомофоније и полифоније. Облици: мадригал, шансон, миса, мотет.

Барок

Развој инструмената (породица виолина, породице дрвених и лимених дувачких инструмената, инструменти с диркама). Рођење опере. Клаудио Монтеверди. Облици вокално-инструменталне музике (ораторијум, кантата, пасија). Инструментална музика: солистичко, камерно и оркестарско музицирање. Облици: свита, концерт, fuga. Антонио Вивалди, Јохан Себастијан Бах и Георг Фридрих Хендл.

Слушање и извођење једноставних музичких примера. Примери двогласног извођења.

Класицизам

Појам сонате и симфоније. Жанрови класичне музике: опера, црквени жанрови, симфонијска, концертантна, камерна (посебно гудачки квартет), солистичка музика. Клавир. Јозеф Хајдн, Волфганг Амадеус Моцарт и Лудвиг ван Бетовен.

Слушање и извођење једноставних музичких примера.

Музика на тлу Србије

Праисторијска налазишта и антички споменици на тлу Србије. Народна музика и обичаји. Развој црквене музике од XII до XVIII века (утицаји византијске музике и стварање српске црквене музике, духовни центри у турском периоду, развој музике после Велике сеобе).

Основе музичке писмености

- Обнављање и обрада нових појмова из музичке писмености: мелодијски мол, акорди на главним ступњевима (на примеру Цедуре), каденца, мешовити тактови.

Стварање музике

- Подстицање музичке креативности кроз импровизацију на доступним инструментима.
- Стварање дечјих композиција.

ДОДАТНИ РАД

ХОР И ОРКЕСТАР

Свака основна школа је обавезна да организује рад хорова, и то: хор млађих разреда и хор старијих разреда. У свакој школи у којој постоје услови треба да се оснује школски оркестар. Часови хора и оркестра се изводе континуирано од почетка до краја школске године. Часови хора и оркестра као континуирана настава улазе у фонд часова наставника музичке културе:

Часови рада са хором и оркестром (који су индентични са трајањем школског часа - 45 минута) уносе се у распоред школе и део су радне обавезе ученика које одабере наставник

Хор

Репертоар школских хорова обухвата одговарајућа дела домаћих и страних аутора разних епоха.

У току школске године потребно је са хором извести најмање десет композиција.

Оркестар

Школским оркестром се сматра инструментални ансамбл са најмање десет инструменталиста који изводе композиције у најмање три деонице. Оркестри могу бити састављени од инструмената који припадају истој породици (блок флауте, мандолине, тамбуре, хармонике, Орфов инструментаријум итд.) или мешовитог састава према расположивим инструментима. Репертоар школског оркестра чине дела домаћих и страних композитора разних епоха, у оригиналном облику или прилагођена за постојећи школски састав.

У току године оркестар треба да изведе најмање осам дела, од којих нека заједно са хором.

У свим школама у којима раде наставник или наставници који владају неким инструментима организује се додатна настава за даровите и заинтересоване ученика у свирању на појединим инструментима.

Задачи инструменталне наставе су:

- да код ученика развија музичке способности и жељу за активним музицирањем и суделовањем у школским ансамблима
- да упоредо са инструменталном наставом ученицима даје и потребна теоријска знања
- да и овом наставом подстиче код ученика њихове креативне способности и смисао за колективно музицирање.

Настава се одвија у групи до четири ученика, односно од пет до девет ученика када се ради о блок флаутама, тамбурама, мандолинама или Орфовом инструментаријуму. Зависно од могућности и интересовања ученика, у додатној настави се формирају мали музички састави.

Програмом и садржајима додатне наставе обухватити одговарајуће уџбенике, приручнике и збирке за поједине инструменте, као и дела (у оригиналном облику или прилагођена саставима ученика дотичне школе) домаћих и страних композитора из разних епоха, доступна извођачким могућностима ученика.

Ученици приказују своја индивидуална и групна достигнућа из додатне музичке наставе на школским и другим приредбама и такмичењима.

За додатну наставу се одређује 1 час недељно. Додатна настава је део радне обавезе наставника и изабраних ученика. Ученици који похађају музичку школу нису у обавези да се укључе у додатну наставу.

ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА

У свакој основној школи има музички обдарене деце, чије се интересовање и љубав за музику не могу задовољити само оним што им пружа настава у разреду. За такву децу која не похађају музичку или балетску школу може се организовати додатна настава и тако се могу укључити у разне групе или школски оркестар.

Могу се основати групе певача вокалних солиста и солиста инструменталиста са којима се увежбавају соло песме, мали комади, дуети, терцети, квартети, мали камерни инструментални састави, секција љубитеља слушања музике - који ће слушати разна музичка извођења у школи или ван ње (концерте, радио и телевизијске емисије, музичке филмове и сл.). Осим секција вокалних солиста, инструменталних солиста и љубитеља слушања музике могуће је организовати секцију младих композитора са којима се ради индивидуално на развоју музичке креативности. Могуће је, такође, основати секцију младих етномузиколога који ће прикупљати мало познате или готово заборављене песме средине у којој живе. Број и врста музичких секција које је могуће основати у основној школи у односу на способности и интересовања ученика одређени су само афинитетом наставника и његовим ентузијазмом.

Рад формираних секција одвија се континуирано током целе школске године.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

У програму музичке културе за седми разред истакнуто место има стицање знања о музици кроз различите епохе. Циљ није увођење садржаја наставе историје музике, већ обрада тема значајних за разумевање улоге музике у друштву, упознавање музичких изражајних средстава, инструмената, жанрова и облика, као и истакнутих стваралаца и извођача. Ови циљеви се остварују кроз слушање музичких дела и активно музицирање (певање и свирање). Основе музичке писмености и музичко-теоријски појмови у оваквом приступу планирани су у функцији бољег разумевања музике и музичког дела.

Основни принцип у остваривању циља и задатака треба да буде активно учешће ученика на часу. При томе на једном часу треба обухватити различита подручја предвиђена за тај разред и комбиновати разне методе у настави. Час посвећен само једном подручју и извођен само једном методом не може бити ни користан ни занимљив за ученике, што води ка осиромашивању садржаја и смисла предмета.

Настава музичке културе остварује се кроз:

- стицање знања о музици
- певање, свирање и стицање основа музичке писмености;
- слушање музике
- дечје музичко стваралаштво.

Групним и појединачним певањем или свирањем развија се интересовање ученика да активно учествују у музичком животу своје средине.

Препоруке за остваривање програма у седмом разреду

Стицање знања

За усвајање и утврђивање знања из наставног предмета музичка култура у седмом разреду треба користити следеће наставне методе: дијалогску, демонстрацију и монолошку. Код обраде тема обавезно користити очигледна средства и увек их повезивати са слушним примерима и извођачком праксом.

Слушање музике

- усмеравање пажње ученика на аналитичко слушање музике стимулацијом активног праћења примера
- разликовање звучних боја музичких инструмената, упознавање њихових карактеристика (основне групе, грађа, техничко-извођачке могућности).
- подстицање различитих видова изражавања ученика у вези са слушањем музике и музичким доживљајем (ово се не сме сводити на пасивизацију улоге наставника и померање акцената са активног слушања на друге активности, обично ликовне или литерарне, за које наставник нема праву компетенцију тумачења и оцењивања)
- упознавање музичких дела, стваралаца и извођача.

Основе музичке писмености

- обнављање предзнака
- обнављање простих парних и непарних тактова са четвртинском и осминском јединицом бројања и ала бреве такта
- обрада мешовитих тактова (на примерима народних песама)
- обнављање ознака за динамику (p, mp, pp, f, mf, ff, crescendo, decrescendo) и темпо (adagio, andante, moderato, allegro, vivo, presto)
- понављање до сада научених лествица, појма тоналитет, упознавање акорда на главним ступњевима Це-дура, објашњење и увежбавање каденце, уважбавање мелодијског мола.

Певање песама по слуху и из нотног текста

- неопходни су редовно указивање на значај правилне хигијене гласа, стална брига о положају тела при певању, вежбе за певачко дисање, вежбе артикулације, распевавање уз инструменталну пратњу и без ње, певање каденце
- учење песме почиње увођењем у тематику, затим следи наставничково тумачење литерарног текста са наглашавањем васпитних елемената
- код учења песама по слуху прво се демонстрира оригинални вид песме (у темпу, са динамиком), а затим ради једноставна анализа песме због разумевања форме (заједничко уочавање понављања и контраста)
- код учења песама из нотног текста, прво се ради анализа записа песме (уочавају се: кључ, предзнаци, такт уз пробу тактирања, динамичке и артикулационе ознаке, дужине и имена тонова), затим се нотни текст ишчитава парлато (са понављањима док се текст не утврди), уради се вежба распевавања и прелази на певање док наставник свира мелодију
- осмишљавање почетне интонације песме најбоље је дати кроз инструментални увод
- песма се учи по деловима и фразама уз инструменталну пратњу која се у почетку своди на мелодију (аранжмане додати тек пошто је песма научена)
- теже ритмичке фигуре и мелодијски скокови се обрађују кроз понављања
- током учења непрекидно се инсистира на изражајном и доживљеном певању.

Свирање

- свирање на инструменатима Орфвоог инструментаријума
- свирање на фрулици, мелодици, тамбури,, гитари и другим доступним инструментима
- свирање примера из литературе.

Музичко стваралаштво

- импровизација мелодије на задати текст
- инструментална импровизација;
- коришћење плеса и импровизација покрета уз музику.

Дидактичко-методичка упутства

Препоручени садржаји овог наставног предмета ученицима треба да пруже знања и информације како би разумели, пратили, разликовали, доживљавали и што боље проценивали музичке вредности.

За успешну реализацију наставе музичке културе неопходно је остварити основни предуслов: кабинет са наставним и очигледним средствима. Наставна средства су: клавир, комплет Орфвоог инструментарија за све ученике, табла са линијским системима, квалитетни уређај за слушање музике, а пожељни су и компјутер, уређај за емитовање DVD-а са пратећом опремом. Очигледна средства укључују: слике појединачних инструмената, гудачког и симфонијског оркестра, слике страних и домаћих композитора и извођача, квалитетне снимке примера.

Садржаји музичке културе треба да пруже ученицима довољно знања и обавештености која ће им омогућити да разликују стварне вредности и квалитете у свету музике која их окружује у свакодневном животу од оних садржаја које не развијају њихов укус и не доприносе њиховом естетском васпитању.

Усвајање знања ученика зависи од организације часа, који мора бити добро планиран, осмишљен и занимљив. Ученик треба да буде активан на часу, а час музичке културе треба да буде доживљај за ученике. Разним облицима рада, техникама и очигледним средствима ученицима се преносе знања и комбинују разне методе у настави. Наставник је равноправни учесник у свим активностима.

Домаће писмене задатке или писане тестове, контролне задатке, реферате не треба задавати ни у једном разреду.

Наставу треба увек повезивати са другим предметима, музичким животом друштвене средине и учествовати на такмичењима и музичким приредбама.

Извођење музике

Песма коју ученик учи по слуху или из нотног текста има највише удела у развоју његовог слуха и музичких способности уопште. Певањем песама ученик стиче нова сазнања и развија музички укус. Кроз извођење музике ученик треба да савлада појмове из основа музичке писмености. Настава има задатак да код ученика развија љубав према музичкој уметности и смисао за лепо, да помогне у свестраном развоју личности ученика, да ученика оплемени и да му улепша живот.

При избору песама наставник треба да пође од психофизичког развоја ученика, од њима блиских садржаја, ширећи при том њихова интересовања и обогаћујући дотадашња знања новим садржајима. Такође, потребно је да оцени гласовне могућности разреда пре одабира песама за певање.

Детаљном анализом потребно је обрадити текст и утврдити о чему песма говори, као и у којој је лествици написана. За упознавање народне песме важно је разумети њено етничко и географско порекло, улогу песме у народним обичајима или свакодневном животу. Једна од карактеристика народних песама је и завршетак који одудара од онога што је ученик сазнао кроз основе музичке писмености - завршетак на другом ступњу. На ову карактеристику треба скренути пажњу, а она ће уједно бити и оријентир за препознавање народне песме.

Наставник бира од предложених песама, али мора водити рачуна да у његовом раду буду заступљене уметничке, народне, пригодне песме савремених дечјих композитора, као и композиције са фестивала дечјег музичког стваралаштва које су стварала деца. Ради актуелизације програма, наставник, такође, може научити ученике да певају и понеку песму која се не налази међу предложеним композицијама ако то одговара циљу и задацима предмета и ако одговара критеријуму васпитне и уметничке вредности.

Посебну пажњу треба посветити изражајности интерпретације - динамици, фразирању, доброј дикцији.

Свирање

У сваком одељењу постоји један број ученика који има веће или мање потешкоће у певању. Таквим ученицима треба дати могућност афирмације кроз свирање на дечјим музичким инструментима да би учествовали у групном музицирању.

У раду користити ритмичке и мелодијске инструменте. Пошто су ученици описмењени, свирање на мелодијским инструментима биће олакшано јер се могу користити нотни примери појединих песама које су солмизационо обрађене.

Потребно је развијати дечје предиспозиције за музичко обликовање и омогућити им да доживе радост свирања, чиме се богати личност у осетљивом периоду емоционалног сазревања.

Слушање музике

Слушање музике је активни психички процес који обухвата емоционално доживљавање и мисаону активност. Улога наставника у организовању правилног приступа слушању музике је од пресудне важности за естетски однос према музици и за тумачење музичког дела. Слушање музике се у седмом разреду ставља у функцију стицања знања о музици и део је обраде задатих тема.

Пре слушања треба обновити знања из области музичких изражајних средстава која се стављају у функцију изабраног примера. Треба избегавати утврђене методске поступке већ трагати за новим приступом у складу са делом које се обрађује. Личност

ствараоца се представља најуопштеније, са основним хронолошким подацима, с мером одабраним анегдотама и уз настојање да се ученикова знања из различитих области повежу и ставе у функцију разумевања слушаног дела.

Елементи музичког облика могу се усвајати графичким представљањем, али се мора инсистирати на звучној представи сваког облика као основи разумевања. Музички облици се усвајају у оквиру историјског контекста у којем су се појавили. Могуће је и пожељно користити паралеле са савременим стваралаштвом.

Музичко стваралаштво

Дечје музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности које се стичу у свим музичким активностима, а као резултат креативног односа према музици. Оно има велику васпитну и образовну вредност: подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење, продубљује интересовања и доприноси трајнијем усвајању и памћењу музичких репродуктивних и стваралачких активности и знања.

Ове активности треба вредновати према стваралачком ангажовању ученика, а не према квалитету насталог дела јер су и најскромније музичке импровизације педагошки оправдане.

Праћење и вредновање ученика

Да би се остварио процес праћења напредовања и степена постигнућа ученика у настави музичке културе, неопходно је да наставник претходно упозна и идентификује музичке способности сваког ученика.

Оцењивање ученика у настави мора се спроводити организовано. Оно треба да обухвати и прати посебан развој сваког ученика, његов рад, залагање, интересовање, став, умешност, креативност и слично. Наставник треба да прати развој личности у целини и да објективно процењује колико је ученик савладао програмске захтеве.

Смисао оцењивања у настави музичке културе не треба да буде искључиво везан за оцену музичких способности, мада њих треба истаћи, већ и у функцији награде за залагање, интересовање, љубав према музици. Оцену треба користити као средство мотивације: она треба да ученике мотивише на музичке активности и на бављење музиком у складу с њиховим стварним способностима и потребама.

Домаћи писмени задаци или писани текстови, контролни задаци и слично не задају се за овај предмет ни у једном разреду. Целокупно наставно градиво остварује се само у школи.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА ПЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ

Химне

Државна химна
Химна светом Сави
Школска химна

Народна музика

Наджњева се момче и девојче
Све тичице зајевале
Седи мома на пенџеру
Ти једина
Трескавица коло
Шано душо

Духовне песме

Божићу, наша радости
Исајија Србин - Алилуја
Помози нам драги Боже
К. Станковић - Многаја љета
Тропар за Божић
Тропар светом Сави
С. Мокрањац - одломак из литургије, Буди имја

Староградске песме

Ајде Като, ајде злато
Небо је тако ведро
Што се боре мисли моје
Ој, јесенске дуге ноћи
У тем Сомбору

Песме из балканских ратова и Првог светског рата

Капетан Коча путује
Креће се лађа француска
Тамо далеко

Канони

М. Преторијус - Живела музика
М. Преторијус - Освану дан
Ј. Хајдн - Интервали
Песме које су компоновала деца
Одабир песама награђен на Фестивалу дечјег музичког стваралаштва.

Песме националних мањина

Зека (мађарска)
Мала птица (албанска)
Родиле су трњине (русинска)
Тодоро, Тодорке (бугарска)
Црвена јабука (словачка)
Чобанчић (румунска)
Ђелем, ђелем (ромска)

Забавна и филмска музика

Избор савремених популарних песама.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА РАД ХОРА

Песме домаћих аутора

К. Бабић - Балада о два акрепа
И. Бајић - Српски звуци
З. Вауда - Мрави
З. Вауда - Пахуљице
С. Гајић - Тужна муха
Д. Деспић - Киша
Д. Деспић - Огласи
Д. Деспић - Смејалица
В. Ђорђевић - Веће врана

В. Илић - Воденица
 Д. Јенко - Боже правде
 Д. Јенко - песме из Ћида
 Ј. Каплан - Жуна
 П. Коњовић - Враголан
 Ј. Маринковић - Љубимче пролећа
 М. Милојевић - Ветар
 М. Милојевић - Младост
 М. Милојевић - Муха и комарац
 С. Мокрањац - II руковет
 С. Мокрањац - Хруковет
 С. Мокрањац - XI руковет
 С. Мокрањац - На ранигу
 С. Мокрањац - Пазар живине
 С. Мокрањац - Славска
 С. Мокрањац - Тебе појем
 С. Мокрањац - Химна Вуку
 Б. Симић - Пошла ми мома на вода
 Т. Скаловски - Македонска хумореска
 М. Тајчевић - Додолске песме
 М. Тајчевић - I свита из Србије
 Шистек-Бабић - Ој, Србијо
Страни композитори
 Аутор непознат - Ла виолета
 Ј. Брамс - Успаванка
 К. М. Вебер - Јека
 Г. Гусејнли - Моји пилићи
 Г. Димитров - Ана мрзелана
 З. Кодаљ - Каталинка
 З. Кодаљ - Хидло Веген
 О. ди Ласо - Ехо
 Л. Маренцио - Ад уна фреска рива
 В. А. Моцарт - Успаванка
 Д. Ђовани - Ки ла гаљарда
 С. Обретенов - Гајдар
 Палестрина - Бенедиктус
 Палестрина - Вигилате
 Б. Сметана - Долетеле ласте
 Ф. Супе - Проба за концерт
 Ф. Шопен - Желја
 Ф. Шуберт - Пастрмка
Канони
 Аутор непознат - Дона nobis пацем
 Л. Керубини - На часу певања
 В. А. Моцарт - Ноћ је мирна
 Ј. Г. Ферари - Кукавица
 В. Илић - Сине музика
 Ј. Хајдн - Мир је свуда

Певање, свирање и основе музичке писмености

Са педагошког аспекта веома значајно место има певање песама којима се развијају музичке способности, а ученици оспособљавају за емоционално доживљавање музике. При учењу и усвајању песама у вокалном извођењу треба настојати да се што више активирају дечје музичке диспозиције и способности: слух, осећај ритма, музичко памћење.

Паралелно са радом на развијању способности ученика за певање по нотном тексту треба развијати способности за аудитивну анализу музике, али тако да сваки метрички, ритмички или мелодијски проблем прво доживи певањем песме по слуху, па тек онда обрадом са нотног текста.

Песме које се уче по нотама ученици треба, према својим могућностима, да свирају и на неким дечјим мелодијским инструментима. На тај начин активирају се и она деца са недовољно развијеним вокалним способностима или интересовањима за овакве начине музичког изражавања. Кад год је могуће певање ученика треба повезивати са инструменталном пратњом наставника или појединих ученика. На тај начин се развијају способности ученика за схватање органске везаности и прожимање вокалне и инструменталне музике.

Пожељно је да песме или теме које певају или слушају ученици науче и да свирају на неком мелодијском инструменту.

ИСТОРИЈА

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе историје јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и научну писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и развијање историјске свести и хуманистичко образовање ученика. Настава историје треба да допринесе разумевању историјског простора и времена, историјских догађаја, појава и процеса, као и развијању националног и европског идентитета и духа толеранције код ученика.

Задаци наставе историје су:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе историје сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе историје буду у пуној мери реализовани

- да ученици разумеју историјске догађаје, појаве и процесе, улогу истакнутих личности у развоју људског друштва и да познају националну и општу историју (политичку, економску, друштвену, културну...).

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- усвоје појам нови век и стекну знања о основним одликама тог историјског периода
- стекну знања о историји најзначајнијих европских држава у новом веку
- стекну знања о положају српског народа под турском, хабзбуршком и млетачком влашћу
- стекну знања о настанку и развоју модерних српских држава до међународног признања независности 1878. године
- упознају културна и научно-технолошка достигнућа Европе и света у новом веку
- упознају културна и научно-технолошка достигнућа Срба у новом веку
- стекну знања о знаменитим личностима новог века
- развијају истраживачку радозналост и критички однос према историјским изворима.
- стекну знања о развоју грађанских слобода и права током новог века

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УСПОН ЕВРОПЕ

(Европа од краја XV до краја XVIII века)

Основне одлике новог века (појам "нови век", хронолошки и просторни оквири).

Велика географска открића (научно-технолошка открића као предуслов - унапређивање бродоградње, усавршавање компаса, астролаба, дурбина и часовника; путовања Бартоломеа Дијаза, Васка да Гаме, Кристифора Колумба и Фернанда Магелана; индијанске цивилизације и колонизација Новог света).

Градови у новом веку (улога и значај великих европских градова у периоду од краја XV до краја XVIII века - Фиренце, Венеције, Ђенове, Париза, Лондона, Антверпена, Амстердама; мануфактура као нови начин производње, почеци грађанске класе, свакодневни живот у граду).

Хуманизам и ренесанса (књижевност, уметност и политичка мисао - Данте Алигијери, Франческо Петрарка, Ђовани Бокачо, Еразмо Ротердамски, Николо Макијавели, Микеланђело Буонароти, Леонардо да Винчи, Рафаело Санти, Тицијан Веничело, Албрехт Дирер...).

Реформација и противреформација (узроци, улога Мартина Лутера, протестантизам, католичка реакција - улога језуита; верски сукоби и ратови).

Апсолутистичке монархије (појам апсолутистичке монархије, сталешко друштво, примери Француске, Енглеске, Пруске, Аустрије, Русије, Шпаније).

СРПСКИ НАРОД ПОД СТРАНОМ ВЛАШЋУ ОД XVI ДО XVIII ВЕКА

Турска освајања, држава и друштво од XVI до XVIII века (Сулејман Величанствени - врхунац османске моћи, Турска као апсолутистичка монархија, друштво - муслимани и хришћани; тимарски систем, култура).

Положај Срба у Турском царству (друштвене категорије - раја и власи, исламизација, хајдуци, свакодневни живот).

Српска православна црква (Пећка - српска патријаршија: верска, културна, национална и политичка установа).

Срби у ратовима Аустрије и Млетачке републике против Турског царства (Дуги - Сисачки, Кандијски, Велики бечки, ратови 1716-1718. и 1737-1739. године, Кочина крајина).

Сеобе Срба (Лика, Кордун, Хрватска, Славонија, Далмација, Банат, Бачка, Срем).

Срби под хабзбуршком и млетачком влашћу (статус и привилегије, Војна крајина, Карловачка митрополија, покатоличавање и унијаћење, ускоци, Дубровник између Млетачке републике и Турског царства, културни и привредни значај Дубровачке републике).

Почеци грађанске класе код Срба (школске реформе Марије Терезије и Јосифа II, настанак нове образоване елите - трговци, официри, свештеници, чиновници, учитељи, правници; Доситеј Обрадовић, Карловачка гимназија).

ДОБА РЕВОЛУЦИЈА

(Европа и свет од краја XVIII века до седамдесетих година XIX века)

Индустријска револуција (појам револуције; парна машина, текстилна индустрија, рударство, тешка индустрија, железница; друштво - јачање грађанске и појава радничке класе).

Политичке револуције (социјална, верска и национална обележја; примери низоземске, енглеске и америчке револуције; појмови уставности и поделе власти).

Француска револуција (повод и узроци, утицај просветитељских идеја Волтера, Монтескјеа и Русоа; личности Луја XVI и Марије Антоанете; вође - Лафајет, Мирабо, Дантон, Робеспјер; укидање феудализма; декларација о правима човека и грађанина, устав, идеје уставне монархије, републике, либерализма, демократије; терор, револуционарни ратови, национализам, романтизам).

Наполеоново доба (личност, војна и политичка каријера Наполеона Бонапарте; *Наполеонов кодекс*, Бечки конгрес).

Револуције 1848/49. године (повод и узроци, јачање идеја национализма, либерализма, демократије, социјализма; примери - Француска, Хабзбуршка монархија, италијанске и немачке земље).

Уједињење Италије и Немачке (улога Пијемонта у уједињењу Италије, истакнуте личности - Камило Кавур, Ђузепе Мацини и Ђузепе Гарибалди; ратови за уједињење Италије; улога Пруске и њеног канцелара Ота фон Бизмарка у уједињењу Немачке, ратови за уједињење, проглашење Другог немачког царства).

Грађански рат у САД (територијално ширење - излазак на Пацифик, индустријски успон, грађанска демократија, индијанско питање, положај робова, личност Абрахама Линколна, сукоб Севера и Југа и грађански рат).

Велике силе, Источно питање и балкански народи (појам велике силе, појам Источно питање; политика Русије, Хабзбуршке монархије, Велике Британије и Француске према Турској и балканским народима; Кримски рат, улога балканских народа - Српска револуција, Грчка револуција, национални покрети Румуна, Бугара, Албанаца; Велика источна криза и Берлински конгрес).

НОВОВЕКОВНЕ СРПСКЕ ДРЖАВЕ СРБИЈА И ЦРНА ГОРА

(до међународног признања 1878. године)

Српска револуција 1804-1835 (обележја - национална, социјална и културна; фазе - ратни период 1804-1815. и мирнодопски период 1815-1835; повод и узроци; вође: војд Карађорђе Петровић и кнез Милош Обреновић; културни и просветни реформатори Доситеј Обрадовић и Вук Караџић).

Први српски устанак (Збор у Орашцу, битке на Иванковцу, Мишару, Делиграду, Чегру; заједничко ратовање Срба и Руса, Букурешки мир и пропаст устанка; организација устаничке државе, личности - Прота Матеја Ненадовић, Младен Миловановић, Божићар Грујовић, Стеван Синђелић, Хајдук Вељко Петровић...).

Други српски устанак (неуспех Хаџи Проданове буне, ток Другог устанка - сабор у Такову, битке на Љубићу, Палежу, Дубљу; споразум кнеза Милоша са Марашли Али-пашом).

Прва владавина Милоша и Михаила Обреновића (територија и становништво, борба за аутономију, Хатишерифи из 1829, 1830. и 1833. године, Сретењски устав, укидање феудализма 1835, Турски устав; оснивање Гимназије и штампарије 1833, покретање Новина српских 1834, позоришта 1835, Лицеја 1838; унутрашња и спољна политика кнеза Милоша; личности - кнегиња Љубица, Димитрије Давидовић, Тома Вучић Перишић, Аврам Петровијевић...).

Уставобранитељски режим 1842-1858 (развој државних установа, Грађански законик 1844, Начертаније, Друштво српске словесности; личности кнеза Александра Карађорђевића, кнегиње Персиде, Илије Гарашанина, Мише Анастасијевића, Јована Хаџића...).

Друга владавина Милоша и Михаила Обреновића (Светоандрејска скупштина, унутрашња и спољна политика; национална политика кнеза Михаила и Илије Гарашанина и стварање Првог балканског савеза; либерална опозиција, Уједињена омладина српска, добијање градова; Београд као престоница, успон грађанске класе; културна и просветна политика - оснивање Велике

школе, Српског ученог друштва, Народног позоришта; свакодневни живот; личности кнеза Михаила, кнегиње Јулије, Јеврема Грујића, Владимира Јовановића).

Србија на путу ка независности 1868-1878 (Друго намесништво, Устав из 1869. године, унутрашња и спољна политика, српски национални покрет и романтизам, ослободилачки ратови 1876-1878, Србија на Берлинском конгресу, територијално проширење и независност, личности кнеза Милана Обреновића, Јована Ристића, генерала Черњајева).

Црна Гора у доба владичанства (територија и становништво, друштвене категорије - племена и братства; теократски облик владавине, Цетињска митрополија, унутрашња и спољна политика Петра I и Петра II; личности владика Петра I и Петра II).

Кнежевина Црна Гора (појам световне државе; Законик Данила I, унутрашња и спољна политика књаза Данила и књаза Николе; национална политика, савез са Србијом и учешће у ослободилачким ратовима 1876-1878; Црна Гора на Берлинском конгресу - територијално проширење и независност, Цетиње - престони град Петровића Његоша; личности књаза Данила и књаза Николе Петровића Његоша).

СРПСКИ НАРОД ПОД СТРАНОМ ВЛАШЋУ ОД КРАЈА XVIII ВЕКА ДО СЕДАМДЕСЕТИХ ГОДИНА XIX ВЕКА

Срби под хабзбуршком влашћу (Јужна Угарска, Хрватска и Славонија, Далмација и Бока Которска; Темишварски сабор, одједи Српске револуције, Матица српска, Револуција 1848/1849. године, Војводство Србија и Тамишки Банат, национални покрет, Аустро-угарска нагодба и Хрватско-угарска нагодба; личности - Сава Текелија, митрополит Стефан Стратимировић, патријарх Јосиф Рајачић, Светозар Милетић).

Положај Срба у Турској (Босна и Херцеговина, Стара Србија и Македонија; криза турске државе и друштва и покушаји реформи; одједи Српске револуције; устанци Луке Вукаловића, Невесињска пушка; личности - Хусеин капетан Градашчевић, Омер-паша Латас, Мића Љубибратић).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену научног у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Дужина и значај периода који се изучава у седмом разреду основног образовања и васпитања, а обухвата четири века људске историје, захтевају велику пажњу у избору наставних садржаја. Програм садржи најважније догађаје, појаве и процесе, као и знамените личности које су обележиле раздобље од краја XV века до седамдесетих година XIX века. Кључни садржаји у оквиру наставних тема дати су у заградама које се налазе иза назива наставних јединица. Оваква структура програма конципирана је с циљем да помогне наставнику у планирању непосредног рада са ученицима јер му олакшава одређивање обима и дубине обраде појединих садржаја. Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему уважавајући циљеве и задатке предмета.

Пожељно је овако осмишљен програм допунити садржајима из локалне прошлости, чиме се код ученика постиже јаснија слика о томе шта од историјске и културне баштине њиховог краја потиче из овог периода (положај под турском или хабзбуршком влашћу, учешће у устанцима, револуцији 1848-49. или ослободилачким ратовима 1876-1878...).

У школама на наставном језику неке од националних мањина могу се обрадити и проширени наставни садржаји из прошлости тог народа. При томе, наставници ће настојати да коришћењем разноврсних извора и релевантне историографске и етнографске литературе ученицима пружи могућност да стекну јасну представу о прошлости народа коме припадају, али и окружења у коме живе: какав им је био начин живота и које су значајне личности обележиле то раздобље њихове историје.

Савлађујући наставни програм историје ученици седмог разреда, осим што стичу знања о догађајима, појавама и процесима из прошлости, добијају и подстицаје за свој интелектуални развој. Они се, учећи историју, вежбају у логичком закључивању и схватању узрочно-последичних веза. *Историја* је изузетно погодан наставни предмет за подстицање развоја критичког мишљења, односно за разликовање чињеница од претпоставки, података од њихове интерпретације и битног од небитног. Због тога је од посебног значаја којим ће методским приступом да се обрађују наставни садржаји.

Историја као наративни предмет, у коме су усмено излагање, опис, разговор, објашњења, тумачења, аргументовање наставника и ученика главна активност, пружа велике могућности за подстицање ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Наставни садржаји треба да буду представљени као "прича" богата информацијама и детаљима, не зато да би оптеретили памћење ученика, већ да би им историјски догађаји, појаве и процеси били описани јасно, детаљно, живо и динамично. Настава не би смела бити статистичка збирка података и извештај о томе шта се некада збило, већ треба да помогне ученицима у стварању што јасније слике не само о томе шта се тада десило, већ и зашто се то десило и какве су последице из тога проистекле.

Посебно место у настави *историје* имају питања, како она која поставља наставни ученицима, тако и она која долазе од ученика, подстакнута оним што су чули у учионици или што су сазнали ван ње користећи различите изворе информација. Добро осмишљена питања наставника имају подстицајну функцију за развој историјског мишљења и критичке свести не само у фази утврђивања и систематизације градива, већ и у самој обради наставних садржаја. Прецизно постављена питања као позив на размишљање и трагање за одговором "како је уистину било", обезбеђују разумевање, а самим тим и успешно памћење и трајно усвајање знања и вештина код ученика. У зависности од тога шта наставник жели да постигне, питања могу имати различите функције, као што су: фокусирање пажње на неки садржај или аспект, подстицање поређења, трагање за појашњењем, процена могућих последица...

Наставник, поред тога што креира своја предавања, осмишљава и планира на који начин ће се ученици укључити у образовно-васпитни процес. Није битно да ли је ученичка активност организована као индивидуални рад, рад у пару, малој или великој групи, као радионица или домаћи задатак, већ колико и како "уводи" у прошле догађаје, односно колико подстиче ученике да се дистанцирају од садашњости и сопственог угла гледања.

Да би схватио догађаје који су се збили у прошлости, ученик мора да их оживи у свом уму, у чему велику помоћ пружа употреба различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације, као и обиласци културно-историјских споменика и посете установама културе). Коришћење историјских карата је од изузетне важности јер оне омогућавају ученицима не само да на очигледан и сликовит начин доживе простор на коме се неки од догађаја одвијао, већ им и помажу да прате промене на одређеном простору кроз време.

Настава историје има утицаја и на развијање језичке и говорне културе јер историјски садржаји богате језички фонд ученика. Наравно, потребно је да се све речи и појмови који су непознати или недовољно добро познати ученицима прецизно објасне. Где год је могуће, треба избегавати појмове високог нивоа апстрактности. Како немају сви ученици једнак дар за вербално изражавање, наставник ће позитивно вредновати када се ученик добро сналази на историјској карти, поставља проблемна питања или вешто аргументује у дискусији, чак и онда када је његово изражавање, посматрано по броју речи, сиромашно.

У раду са ученицима треба имати у виду интегративну функцију историје, која у образовном систему, где су знања подељена по наставним предметима, помаже ученицима да постигну целовито схватање о повезаности и условљености биолошких, географских, економских и културних услова живота човека кроз простор и време. Треба се чувати фрагментарног, изолованог знања историјских чињеница јер оно има најкраће трајање у памћењу и најслабији трансфер у стицању других знања. Постоји природна веза историје са другим обавезним и изборним наставним предметима (*географија, српски језик, ликовна култура, музичка култура, народна традиција, свакодневни живот у прошлости, верска настава, грађанско васпитање...*) и зато је пожељна сарадња између

предметних наставника, која се може остваривати на различите начине (редовна настава, додатни рад, слободне активности, излети и екскурзије...).

ГЕОГРАФИЈА

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе географије јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и научну писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да упознају и разумеју географске објекте, појаве, процесе и законитости у простору, њихове узрочно-последичне везе и односе, развију географску писменост и географски начин мишљења, свести и одговорног односа према свом зајичају, држави, континенту и свету као целини и толерантног става према различитим народима, њиховим културама и начину живота.

Задаци наставе географије су:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе географије сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе географије буду у пуној мери реализовани

- упознавање и разумевање појава и процеса у географском омотачу Земље и у непосредном окружењу
- картографско описивање за употребу географских карата у стицању знања и у свакодневном животу
- упознавање основних географских одлика Европе, осталих континената и развијених држава света
- упознавање основних географских одлика своје државе и држава у непосредном окружењу, њихових асоцијација и интеграција
- упознавање комплементарности и регионалних разлика савременог света
- развијање естетских опажања и осећања проучавањем и упознавањем природних и других феномена у геопростору
- изграђивање и развијање ставова о превентиви, заштити и унапређивању животне средине
- развијање националног, европског и светског идентитета
- развијање толеранције, постојања и припадности мултиетничком, мултијезичком, мултикултурном ... свету
- развијање опште културе и образовања
- оспособљавање за самостално учење и проналажење информација.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- стекну знања о битним природногеографским одликама ваневропских континената, њихових регија и појединих држава
- стекну знања о друштвеногеографским одликама ваневропских континената, њихових регија и појединих држава
- се оспособе за праћење и разумевање економских и друштвених активности и промена у савременом свету и њиховом доприносу општем развоју и напретку човечанства
- упознају регионалне разлике и комплементарност савременог света;
- разумеју проблеме у савременом свету (пренасељеност, неједнак привредни развој, недостатак хране, воде, енергије, минералних сировина, еколошки проблеми, болести, ратови и друго)
- развијају национални идентитет и упознају значај толеранције у мултиетничким, мултијезичким и мултикултуралним срединама у свету;
- упознају различите културе континената, њихових регија и држава и кроз то развијају општу културу
- развијају жељу и стичу потребу за даље образовање и самообразовање са циљем да се што успешније укључе у даље стручно оспособљавање
- кроз рад у настави географије проширују знања из картографије и оспособе се за самостално коришћење географске карте у стицању нових знања и у свакодневном животу
- оспособе за самостално коришћење географске литературе и различитог графичког и илустративног материјала у циљу лакшег савладавања наставног градива и оспособљавања за самостални рад.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД (1)

Сврха, циљеви, задаци и програмски садржаји регионалне географије ваневропских континената.

ОПШТЕ ГЕОГРАФСKE ОДЛИКЕ АЗИЈЕ (21)

Основни географски подаци о континенту: име, географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност азијског континента, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, миграције), насеља.

Природна богатства и привреда.

Регионална и политичка подела.

ЈУГОЗАПАДНА АЗИЈА

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност Југозападне Азије, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела.

Природна богатства и привреда.

Државе Југозападне Азије: Турска, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одлике.

ЈУЖНА АЗИЈА

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност Јужне Азије, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела.

Природна богатства и привреда.

Државе Јужне Азије: Индија, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одлике.

ЈУГОИСТОЧНА АЗИЈА

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност Југоисточне Азије, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела.

Природна богатства и привреда.

Државе Југоисточне Азије: Индонезија, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одлике.

Државе Аустралије и Океаније: Нови Зеланд, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одлике.

ОПШТЕ ГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ АРКТИКА (2)

Основни географски подаци: откриће и истраживања Арктика, име, географски положај и величина. Природна и економска обележја.

ОПШТЕ ГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ АНТАРКТИКА (2)

Основни географски подаци: откриће и истраживања Антарктика, име, географски положај и величина. Природна и економска обележја.

СВЕТ КАО ЦЕЛИНА (2)

Савремени политичкогеографски процеси у свету. Неоколонијализам, интеграције и глобализам. Формирање политичке карте света.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Садржаји програма наставног предмета географија у седмом разреду основне школе обухватају систематско изучавање регионалне географије ваневропских континената, а програмску структуру чини осам наставних тема.

Кроз прву наставну тему потребно је ученике упознати са сврхом, циљем, задацима и наставним садржајима географије за седми разред, са планом рада, начином рада, начином коришћења дидактичког материјала, стручне и научнопопуларне литературе.

У оквиру регионалне географије ваневропских континената предвиђена је обрада континената у целини, што треба да пружи могућност сагледавања општих одлика континената да би се на основу њих могле јасније уочити особености њихових регија и појединих држава.

Регионална географија ваневропских континената значајна је у васпитном и у образовном погледу јер пружа широк могућности да ученици упознају различите регије и државе на Земљи, како у погледу њихових природних одлика, тако и у погледу становништва, природних богатстава, друштвено-економских односа и степена развијености привреде.

Наставни садржаји регионалне географије ваневропских континената одабрани су по егземпларном и функционалном дидактичком принципу што је омогућило линеарно-степенасто структурирање по Керовом систему. Наставни програм чине наставне целине и теме за које је предлошен оријентациони број часова, а слобода и креативност наставника се огледа у самосталном планирању и распореду типова часова, избору наставних метода, техника, активности, дидактичких средстава и помагала.

Приликом обраде регија и појединих држава света потребно је истицати разноврсност природногеографских одлика (рељеф, клима, воде, биљни и животињски свет) којима се истичу поједине регије и указивати на разноврсност њиховог природног богатства. Природногеографске одлике односе се на опште одлике континената, регија и држава. Приликом обраде ових садржаја тежиште треба ставити на опште садржаје, као и на интерактивне везе и односе свих чинилаца географске средине. При обради ових географских садржаја посебну пажњу треба посветити проблемима заштите и унапређивања животне средине.

Потребно је такође истицати битне карактеристике становништва (број, размештај становништва, структуре, природни прираштај, културно-образовни ниво, миграције) што је значајно за друштвеноекономски положај држава у свету. Кроз друштвеногеографске садржаје упознати ученике са демографским развојем и насељеношћу појединих делова света. Ово наставно градиво треба повезивати са сличним садржајима других наставних предмета, у циљу сагледавања популационих проблема и изграђивања свести о неопходности заједничког живота различитих народа. Кроз садржаје ове наставне теме ученици се упознају са популационом политиком и њеним значајем. С тим у вези, неопходно је објаснити и указати на факторе који су довели до крупних промена и трансформација током прошлог и почетком овог века, што се снажно одражава на становништво и насеља у свету.

Потребно је наглашавати и међуусловљеност природногеографских и друштвеногеографских појава, процеса и односа који истовремено утичу на развој привреде регије или државе о којој је реч. Треба, такође, посебно указати на постојеће разлике у степену демографске развијености континената, као и на противуречности које постоје између њихових природних богатстава и нивоа развијености њихове привреде.

При обради садржаја који се односе на развој привреде у целини и појединих привредних делатности, као и о природно-географској основи развоја, тежиште треба ставити на најважније карактеристике развоја, територијални размештај и неравномерност у нивоу развијености, а избегавати сувопарно набрајање обиља бројчаних података.

Кроз обраду савремених интеграцијских процеса треба омогућити да ученици схвате разгранатост и развојност међусобне политичке, економске, културнопросветне и научнотехнолошке сарадње међу државама и организацијама у свету. Важно је упознати ученике са актуелним интеграцијским процесима у Европи и свету и указати на значај и место наше земље у овој сфери.

Наставне садржаје из регионалне географије ваневропских континената треба максимално користити за васпитно деловање на ученике, развијање духа солидарности и толеранције према другим народима у свету и указати на неопходност сарадње земаља у региону, на континенту и на глобалном нивоу.

У раду са ученицима препоручује се наставнику да користи различите наставне методе, облике и средства рада да би наставне садржаје учинио приступачнијим ученицима, њиховом узрасту и способностима. Потребно је да се избегава вербалizam, а да се код ученика подстиче радозналост, систематичност и креативност. Фонд часова треба рационално користити у складу са наставним садржајима.

Уз помоћ наставника, групно или у пару, ученици могу вршити мала истраживања, а потом презентацију географских одлика неког дела света, на основу чега наставник може да сагледа обим и квалитет самосталног рада сваког појединца.

У настави географије неопходно је коришћење географских карата на свим типовима часова и у свим облицима наставног рада. Поред географских карата неопходно је користити табеле, дијаграме, схеме и остале дидактичке материјале који доприносе очигледности и трајности знања и умења код ученика.

ФИЗИКА

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе физике јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и научну писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да упознају природне појаве и основне природне законе, да се оспособе за уочавање и распознавање физичких појава у свакодневном животу и за активно стицање знања о физичким појавама кроз истраживање, да оформе основу научног метода и да се усмере према примени физичких закона у свакодневном животу и раду.

Задаци наставе физике су:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе физике сврха, циљеви и задаци

образовања, као и циљеви nastave физике буду у пуној мери реализовани

- развијање функционалне писмености
- упознавање основних начина мишљења и расуђивања у физици
- разумевање појава, процеса и односа у природи на основу физичких закона
- развијање способности за активно стицање знања о физичким појавама кроз истраживање
- развијање радозналости, способности рационалног расуђивања, самосталности у мишљењу и вештине јасног и прецизног изражавања

- развијање логичког и апстрактног мишљења
- схватање смисла и метода остваривања експеримента и значаја мерења
- решавање једноставних проблема и задатака у оквиру наставних садржаја
- развијање способности за примену знања из физике
- схватање повезаности физичких појава и екологије и развијање свести о потреби заштите, обнове и унапређивања животне средине

- развијање радних навика и склоности ка изучавању наука о природи
- развијање свести о сопственим знањима, способностима и даљој професионалној оријентацији.

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- разликује физичке величине које су одређене само бројном вредношћу од оних које су дефинисане интензитетом, правцем и смером (време, маса, температура, рад, брзина, убрзање, сила...)
- користи, на нивоу примене, основне законе механике - Њутнове законе
- стекне појам о гравитацији и разликује силу теже од тежине тела (бестежинско стање)
- упозна силу трења
- разуме да је рад силе једнак промени енергије и на нивоу примене користи
- трансформацију енергије у рад и обрнуто
- на нивоу примене користи законе одржања (маса, енергије)
- прави разлику између температуре и топлоте
- уме да рукује мерним инструментима
- користи јединице Међународног система (SI) за одговарајуће физичке величине.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СИЛА И КРЕТАЊЕ (9+14+2)

Обнављање дела градива из шестог разреда које се односи на равномерно праволинијско кретање, силу као узрок промене стања тела и инертност тела. (0+2)

Сила као узрок промене брзине тела. Појам убрзања. (1+1)

Успостављање везе између силе, масе тела и убрзања. Други Њутнов закон. (1+2)

Динамичко мерење силе. (0+1)

Равномерно променљиво праволинијско кретање. Интензитет, правац и смер брзине и убрзања. (1+1)

Тренутна и средња брзина тела. (1+0)

Зависност брзине и пута од времена при равномерно променљивом праволинијском кретању. (2+2)

Графичко представљање зависности брзине и пута од времена код равномерно праволинијског кретања. Графичко представљање зависности брзине тела од времена код равномерно променљивог праволинијског кретања. (2+2)

Међусобно деловање два тела - силе акције и реакције. Трећи Њутнов закон. Примери. (1+1)

Систематизација и обнављање градива. (0+2)

Демонстрациони огледи: Илустровање инерције тела помоћу папира и тега. Кретање куглице низ Галилејев жљеб. Кретање тела под дејством сталне силе. Мерење силе динамометром. Илустровање закона акције и реакције помоћу динамометара и колица, колица са опругом и других огледа (реактивно кретање балона и пластичне боце).

Лабораторијске вежбе

1. Одређивање сталног убрзања при кретању куглице низ жљеб. (1)

2. Провера Другог Њутновог закона помоћу покретног тела (колица) или помоћу Аत्वудове машине. (1)

КРЕТАЊЕ ТЕЛА ПОД ДЕЈСТВОМ СИЛЕ ТЕЖЕ. СИЛЕ ТРЕЊА (4+6+2)

Убрзање при кретању тела под дејством силе теже. Галилејев оглед. (1+0)

Слободно падање тела, бестежинско стање. Хитац навише и хитац наниже. (1+2)

Силе трења и силе отпора средине (трење мировања, клизања и котрљања). Утицај ових сила на кретање тела. (2+2)

Систематизација и обнављање градива. (0+2)

Демонстрациони огледи: Слободно падање тела различитих облика и маса (Њутнова цев, слободан пад везаних новчића...). Падање тела у разним срединама. Бестежинско стање тела (огледи са динамометром, с два тега и папиром између њих, са пластичном чашом која има отвор на дну и напуњена је водом). Трење на столу, косој подлози и сл. Мерење силе трења помоћу динамометра.

Лабораторијске вежбе

1. Одређивање убрзања тела које слободно пада. (1)

2. Одређивање коефицијента трења клизања. (1)

РАВНОТЕЖА ТЕЛА (5+5+1)

Деловање две силе на тело дуж истог правца. (1+0)

Појам и врсте равнотеже тела. Полука, момент силе. Равнотежа полуге и њена примена. (2+2)

Сила потиска у течности и гасу. Архимедов закон и његова примена. Пливање и тоњење тела. (2+2)

Систематизација и обнављање градива. (0+1)

Демонстрациони огледи: Врсте равнотеже помоћу лењира или штапа. Равнотежа полуге. Услови пливања тела (тегови и стаклена посуда на води, Картезијански пњурац, суво грождје у минералној води, свеже јаје у води и воденом раствору соли, мандарина са кором и без коре у води, пливање коцке леда на води...).

Лабораторијска вежба

1. Одређивање густине чврстог тела применом Архимедовог закона. (1)

МЕХАНИЧКИ РАД И ЕНЕРГИЈА. СНАГА (6+7+2)

Механички рад. Рад силе. Рад силе теже и силе трења. (2+1)

Квалитативно увођење појма механичке енергије тела. Кинетичка енергија тела. Потенцијална енергија. Гравитациона потенцијална енергија тела. (2+2)

Веза између промене механичке енергије тела и извршеног рада. Закон о одржању механичке енергије. (1+1)

Снага. Коефицијент корисног дејства. (1+1)

Систематизација и обнављање градива. (0+2)

Демонстрациони огледи: Илустровање рада утрошеног на савладавање силе трења при клизању тела по различитим подлогама,

уз коришћење динамометра. Коришћење потенцијалне енергије воде или енергије надуваног балона за вршење механичког рада. Примери механичке енергије тела. Закон о одржању механичке енергије (Максвелов точак).

Лабораторијске вежбе

1. Одређивање рада силе под чијим дејством се тело креће по различитим подлогама. (1)
2. Провера закона одржања механичке енергије помоћу колица. (1)

ТОПЛОТНЕ ПОЈАВЕ (3+5+1)

Топлотно ширење тела. Појам и мерење температуре. (1+1)

Количина топлоте. Специфични топлотни капацитет. Топлотна равнотежа. (1+1)

Честични састав супстанције: молекули и њихово хаотично кретање. Унутрашња енергија и температура. (1+1)

Систематизација и обнављање градива. (0+2)

Демонстрациони огледи: Дифузија и Брауново кретање. Ширење чврстих тела, течности и гасова (надувани балон на стакленој посуди - флаши и две посуде са хладном и топлим водом, Гравесандов прстен, издужење жице, капилара...).

Лабораторијска вежба

1. Мерење температуре мешавине топле и хладне воде после успостављања топлотне равнотеже. (1)

ДОДАТНИ РАД

(Оријентациони садржаји програма)

1. Решавање проблема везаних за слагање и разлагање сила и равнотежу тела.
  2. Видеозапис или симулација на рачунару различитих облика слагања и разлагања сила, равнотеже тела и примене полуге.
  3. Тела на стрмој равни.
  4. Решавање проблема кретања тела с константним убрзањем.
  5. Графичко решавање проблема код равномерно променљивог кретања и њихова примена.
  6. Примери за примену Њутнових закона динамике.
  7. Видеозапис или симулација на рачунару различитих облика механичког кретања под дејством силе теже.
  8. Кеплерови закони. Кретање планета. Сунчев систем.
  9. Занимљивости из астрономије.
  10. Сила трења и коефицијент трења.
  11. Видеозапис или симулација на рачунару различитих облика механичког рада у свакодневном животу.
  12. Принцип рада простих машина.
  13. Видеозапис или симулација на рачунару кинетичке и потенцијалне енергије тела, претварања потенцијалне енергије у кинетичку и обрнуто, закона одржања механичке енергије и др.
  14. Решавање проблема везаних за рад, енергију тела и законе кретања.
  15. Одређивање специфичног топлотног капацитета тела. Механизми преношења топлоте с једног тела на друго (примери). Топлотна равнотежа.
  16. Решавање проблема у којима се користе притисак и потисак као физичке величине. Средња густина код нехомогених тела. Архимедов закон кроз примере.
  17. Видеозапис или симулација на рачунару тела и супстанција на различитим температурама, термичког ширења тела, промене агрегатних стања и сл.
  18. Вода на различитим температурама и њено другачије понашање у односу на остале течности.
  19. Посета некој лабораторији (кабинету) за физику на факултету, научноистраживачком институту, опсерваторији, електрани, фабрици, кабинету у гимназији и др.
- Поред понуђених садржаја могу се реализовати и теме за које ученици покажу посебно интересовање.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

При изради програма узете су у обзир примедбе и сугестије наставника физике основних школа изречене на стручним скуповима и семинарима у оквиру разговора о програмима и настави физике у основним и средњим школама. Оне се могу сажети у следећем:

- смањити укупну оптерећеност ученика
- растеретити важећи програм свих садржаја који нису примерени
- психофизичким могућностима ученика
- "вратити" експеримент у наставу физике
- методски унапредити излагање програмских садржаја и
- извршити бољу корелацију редоследа излагања садржаја физике са
- математиком и предметима осталих природних наука.

Нови програм је по садржају, обиму и методском презентовању прилагођен ученицима основне школе.

Полазна опредељења при конципирању програма физике

При изради програма физике доминантну улогу имале су следеће чињенице:

- основно образовање је обавезно за целокупну популацију ученика
- код ученика основне школе способност апстрактног мишљења још није довољно развијена
- физика је апстрактна, егзактна и разуђена научна дисциплина чији се закони често исказују у математичкој форми која је ученику основне школе потпуно неприступачна
- у настави физике је запостављен оглед (иако је физика експериментална наука), а лабораторијске вежбе ученици све ређе изводе.

Наведене чињенице утицале су на избор програмских садржаја и метода логичког закључивања, као и на увођење једноставних експеримената, тзв. "малих огледа", који не захтевају скупу и сложену опрему за демонстрирање физичких појава.

1. Избор програмских садржаја

Из физике као научне дисциплине одабрани су само они садржаји које на одређеном нивоу могу да усвоје сви ученици основне школе. То су, углавном, садржаји из основа класичне физике, док су у осмом разреду узети и неки садржаји атомске и нуклеарне физике. Обим одабраних програмских садржаја прилагођен је годишњем фонду часова физике у основној школи. Међутим, и на овако суженим садржајима ученици могу да упознају егзактност физичких закона и разноврсност физичких појава у макросвету, али и у микросвету који није директно доступан нашим чулима. Пошто су макрофизичке појаве очигледније за проучавање, оне доминирају у наставним садржајима шестог и седмог разреда. У осмом разреду, поред њих, дате су и тематске целине у којима се

обрађују и неки процеси у микросвету (омотач и језгро атома).

2. Избор метода логичког закључивања.

Од свих метода логичког закључивања које се користе у физици као научној дисциплини (индуктивни, дедуктивни, закључивање по аналогији итд.), ученицима основне школе најприступачнији је индуктивни метод (од појединачног ка општем) при проналажењу и формулисању основних закона физике. Зато програм предвиђа да се при проучавању макрофизичких појава претежно користи индуктивни метод.

На овако изабраним поглављима физике може се у потпуности илустровати суштина методологије која се и данас користи у физици и у свим природним наукама у почетној етапи научног истраживања, тј. у процесу сакупљања експерименталних чињеница и на основу њих формулисања основних закона о појавама које треба да се проуче. Ова етапа сазнајног процеса обухвата: посматрање појаве, уочавање битних својстава система на којима се појава одвија, занемаривање мање значајних својстава и параметара система, мерење у циљу проналажења међузависности одабраних величина, планирање нових експеримената ради прецизнијег формулисања физичких закона и сл. Са неким научним резултатима, до којих се дошло дедуктивним путем, треба да се упознају и ученици старијих разреда, али на информативном нивоу. Зато програм предвиђа да се нека знања до којих се дошло дедуктивним путем користе при објашњавању одређених физичких процеса у макро и микросвету.

3. Једноставни експерименти

Увођење једноставних експеримената за демонстрирање физичких појава има за циљ "враћање" огледа у наставу физике, развијање радозналости и интереса за физику и истраживачки приступ природним наукама.

Једноставне експерименте могу да изводе и сами ученици на часу или да их понове код куће, користећи многе предмете и материјале из свакодневног живота.

Начин презентовања програма

Програмски садржаји доследно су приказани у форми која задовољава основне методске захтеве наставе физике:

Поступност (од простијег ка сложенијем) при упознавању нових појмова и формулисању закона.

Оцигледност при излагању наставних садржаја (уз сваку тематску целину побројано је више демонстрационих огледа).

Индуктивни приступ (од појединачног ка општем) при увођењу основних физичких појмова и закона.

Повезаност наставних садржаја (хоризонтална и вертикална).

Стога, приликом остваривања овог програма било би пожељно да се свака тематска целина обрађује оним редоследом који је назначен у програму. Тиме се омогућује да ученик лакше усваја нове појмове и спонтано развија способност за логичко мишљење.

Програм предвиђа да се унутар сваке веће тематске целине, после поступног и аналитичног излагања појединачних наставних садржаја, кроз систематизацију и обнављање изложеног градива, изврши синтеза битних чињеница и закључака и да се кроз њихово обнављање омогући да их ученици у потпуности разумеју и трајно усвоје. Поред тога, програм предвиђа да свака тематска целина, на пример, у седмом разреду, почиње *обнављањем дела градива из шестог разреда које се односи на...* Тиме се постиже и вертикално повезивање наставних садржаја. Веома је важно да се кроз рад у разреду испоштује овај захтев Програма јер се тиме наглашава чињеница да су у физици све области међусобно повезане и омогућује се да ученик сагледа физику као кохерентну научну дисциплину у којој се почетак проучавања нове појаве наслања на резултате проучавања неких претходних.

Уз наслов сваке тематске целине наведен је (у загради) збир три броја. На пример, Топлотне појаве (3+5+1). Прва цифра означава број часова предвиђених за непосредну обраду садржаја тематске целине и извођење демонстрационих огледа, друга цифра одређује број часова за утврђивање тог градива и оцењивање ученика, док трећа цифра означава број часова за извођење лабораторијских вежби.

Свака тематска целина разбијена је на више тема које би требало обрађивати оним редоследом који је дат у Програму. Иза текста сваке теме, у загради, наведен је збир две цифре: прва означава оптимални број часова за обраду теме и извођење демонстрационих огледа, а друга даје оптимални број часова за утврђивање садржаја теме. При томе, на пример, збир (1+1) не треба схватити буквално, тј. да се један час користи само за излагање новог садржаја, а следећи час, само за обнављање и проптивљање. Напротив, при обради садржаја скоро сваке теме, на сваком часу део времена посвећује се обнављању градива, а део времена се користи за излагање нових садржаја.

Иза назива сваке лабораторијске вежбе налази се, у загради, цифра која означава број часова предвиђених за њено остваривање.

Како програм математике за основну школу не обухвата садржаје из векторске алгебре, у оквиру програма физике није предвиђено да се физичке величине, које имају векторску природу (брзина, убрзање, сила итд.), експлицитно третирају као вектори, већ као величине које су једнозначно одређене са три податка: бројном вредношћу, правцем и смером.

Основни облици наставе и методска упутства за њихово извођење

Циљеви и задаци наставе физике остварују се кроз следеће основне облике:

1. излагање садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе

2. решавање квалитативних и квантитативних задатака

3. лабораторијске вежбе

4. коришћење и других начина рада који доприносе бољем разумевању садржаја теме (домаћи задаци, читање популарне литературе из историје физике и сл.)

5. систематско праћење рада сваког појединачног ученика.

Веома је важно да наставник при извођењу прва три облика наставе наглашава њихову обједињеност у јединственом циљу: откривање и формулисање закона и њихова примена. У противном, ученик ће стећи утисак да постоје три различите физике: једна се слуша на предавањима, друга се ради кроз рачунске задатке, а трећа се користи у лабораторији. Ако још наставник оцењује ученике само на основу писмених вежби, ученик ће с правом закључити: *У школи је важна само она физика која се ради кроз рачунске задатке*. Нажалост, често се дешава да ученици основне и средње школе о физици као наставној дисциплини стекну управо такав утисак.

Да би се циљеви и задаци наставе физике остварили у целини, неопходно је да ученици активно учествују у свим облицима наставног процеса. Имајући у виду да сваки од наведених облика наставе има своје специфичности у процесу остваривања, то су и методска упутства прилагођена овим специфичностима.

Методска упутства за предавања

Како уз сваку тематску целину иду демонстрациони огледи, ученици ће спонтано пратити ток посматране појаве, а на наставнику је да наведе ученика да својим речима, на основу сопственог расуђивања, опише појаву коју посматра. После тога наставник, користећи прецизни језик физике, дефинише нове појмове (величине) и речима формулише закон појаве. Када се прође кроз све етапе у излагању садржаја теме (оглед, учеников опис појаве, дефинисање појмова и формулисање закона), прелази се, ако је могуће, на презентовање закона у математичкој форми. Оваким начином излагања садржаја теме наставник помаже ученику да потпуније разуме физичке појаве, трајније запамти усвојено градиво и у други план потисне формализовање усвојеног знања. Ако се инсистира само на математичкој форми закона, долази се некада до бесмислених закључака.

На пример, други Њутнов закон механике $F = ma$ ученик може да напише и у облику $m = F/a$. С математичке тачке гледишта то је потпуно коректно. Међутим, ако се ова формула исказа речима: *Маса тела директно је сразмерна сили која делује на тело*, а обрнуто сразмерна убрзању тела, тврђење је с аспекта математике тачно, али је с аспекта физике потпуно погрешно.

Велики физичари, Ајнштајн на пример, наглашавали су да у макросвету који нас окружује свака новооткривена истина или закон прво су формулисани речима, па тек затим приказани у математичкој форми. Човек, наиме, своје мисли исказује речима а не формулама. Мајкл Фарадеј, један од највећих експерименталних физичара, у свом лабораторијском дневнику није записао ни једну једину формулу, али је зато сва своја открића формулисао прецизним језиком физике. Ти закони (закон електромагнетне индукције, закони електролизе) и данас се исказују у таквој форми иако их је Фарадеј открио још пре 180 година.

Методска упутства за решавање рачунских задатака

При решавању квантитативних (рачунских) задатака из физике, у задатку прво треба на прави начин сагледати физичке садржаје, па тек после тога прећи на математичко формулисање и израчунавање. Наиме, решавање задатака одвија се кроз три етапе: физичка анализа задатка, математичко израчунавање и дискусија резултата. У првој етапи уочавају се физичке појаве на које се односи задатак, а затим се набрајају и речима исказују закони по којима се појаве одвијају. У другој етапи се, на основу математичке форме закона, израчунава вредност тражене величине. У трећој етапи тражи се физичко тумачење добијеног резултата. Ако се, на пример, применом Џуловог закона издвоје различите количине топлоте на паралелно везаним отпорницима, треба протумачити зашто се на отпорнику мањег отпора ослобађа већа количина топлоте. Тек ако се од ученика добије коректан одговор, наставник може да буде сигуран да је са својим ученицима задатак решавао на прави начин.

Методска упутства за извођење лабораторијских вежби

Лабораторијске вежбе чине саставни део редовне наставе и организују се на следећи начин: ученици сваког одељења деле се у две групе, тако да свака група има свој термин за лабораторијску вежбу. Опрема за сваку лабораторијску вежбу умножена је у више комплета, што омогућава да на једној вежби (радном месту) раде два до три ученика. Вежбе се раде фронтално.

Час експерименталних вежби састоји се из уводног дела, мерења и записивања резултата мерења.

У уводном делу часа наставник:

- обнавља делове градива који су обрађени на часовима предавања а односе се на дату вежбу (дефиниција величине која се одређује и метод који се користи да би се величина одредила)
- обраћа пажњу на чињеницу да свако мерење прати одговарајућа грешка и указује на њене могуће изворе
- упознаје ученике с мерним инструментима и обучава их да пажљиво рукују лабораторијским инвентаром
- указује ученицима на мере предострожности којих се морају придржавати ради сопствене сигурности, при руковању апаратима, електричним изворима, разним уређајима и сл.

Док ученици врше мерења, наставник активно прати њихов рад, дискретно их надгледа и, кад затреба, објашњава и помаже.

При уношењу резултата мерења у ђачку свеску, процену грешке треба вршити само за директно мерене величине (дужину, време, електричну струју, електрични напон и сл.), а не и за величине које се посредно одређују (електрични отпор одређен применом Омовог закона). Процену грешке посредно одређене величине наставник може да изводи у оквиру додатне наставе.

Ако наставник добро организује рад у лабораторији, ученици ће се овом облику наставе највише радувати.

Методска упутства за друге облике рада

Један од облика рада са ученицима су домаћи задаци. Наставник планира домаће задатке у својој редовној припреми за час. При одабиру задатака, наставник тежину задатка прилагођава могућностима просечног ученика и даје само оне задатке које ученици могу да реше без туђе помоћи. Домаћи задаци односе се на градиво које је обрађено непосредно на часу (1-2 задатка) и на повезивање овог градива са претходним (1 задатак).

О решењима домаћих задатака дискутује се на следећем часу, како би ученици добили повратну информацију о успешности свог самосталног рада.

Праћење рада ученика

Наставник је дужан да континуирано прати рад сваког ученика кроз непрекидну контролу његових усвојених знања, стечених на основу свих облика наставе: демонстрационих огледа, предавања, решавања квантитативних и квалитативних задатака и лабораторијских вежби. Оцењивање ученика само на основу резултата које је он постигао на писменим вежбама непримерено је ученичком узрасту и физици као научној дисциплини. Недопустиво је да наставник од ученика, који се први пут среће с физиком, тражи само формално знање уместо да га подстиче на размишљање и логичко закључивање. Ученик се кроз усмене одговоре наикава да користи прецизну терминологију, развија способност да своје мисли јасно и течно формулише и не доживљава физику као научну дисциплину у којој су једино формуле важне.

Будући да је програм, како по садржају тако и по обиму, прилагођен психофизичким могућностима ученика основне школе, сталним обнављањем најважнијих делова из целокупног градива постиже се да стечено знање буде трајније и да ученик боље уочава повезаност разних области физике. Истовремено се обезбеђује да ученик по завршетку основне школе овлада основним појмовима и законима физике, да познаје логику и методологију која се користи у физици при проучавању физичких појава у природи и да их примењује у свакодневном животу.

МАТЕМАТИКА

(4 часа недељно, 144 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе математике у основној школи јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и математичку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да усвоје елементарна математичка знања која су потребна за схватање појава и законитости у природи и друштву; да оспособи ученике за примену усвојених математичких знања у решавању разноврсних задатака из животне праксе, да представља основу за успешно настављање математичког образовања и за самообразовање; као и да допринесе развијању менталних способности, формирању научног погледа на свет и свестраном развоју личности ученика.

Задаци наставе математике јесу:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе математике сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе математике буду у пуној мери реализовани
- стицање знања неопходних за разумевање квантитативних и просторних односа и законитости у разним појавама у природи, друштву и свакодневном животу
- стицање основне математичке културе потребне за сагледавање улоге и примене математике у различитим подручјима човекове делатности (математичко моделовање), за успешно настављање образовања и укључивање у рад
- развијање ученикових способности посматрања, опажања и логичког, критичког, аналитичког и апстрактног мишљења
- развијање културних, радних, етичких и естетских навика ученика, као и побуђивање математичке радозналости
- стицање способности изражавања математичким језиком, јасност и прецизност изражавања у писменом и усменом облику
- усвајање основних чињеница о скуповима, релацијама и пресликавањима
- савлађивање основних операција с природним, целим, рационалним и реалним бројевима, као и усвајање основних својстава тих операција
- упознавање најважнијих геометријских објеката: линија, фигура и тела, и разумевање њихових узајамних односа
- оспособљавање ученика за прецизност у мерењу, цртању и геометријским конструкцијама
- припрема ученика за разумевање одговарајућих садржаја природних и техничких наука
- израђивање позитивних особина личности, као што су: систематичност, упорност, тачност, уредност, објективност, самоконтрола и смисао за самостални рад
- стицање навика и умешности у коришћењу разноврсних извора знања.

Оперативни задаци

Ученике треба оспособити да:

- схвате појам квадрата рационалног броја и квадратног корена
- умеју да одреде приближну вредност броја $\sqrt{a}$ ($a \in \mathbb{Q}$, $a > 0$) на бројевној правој одређене дужинама које представљају такву меру

- упознају појам степена и операције са степенима (изложилац степена природан број)
- умеју да изводе основне рачунске операције с полиномима, као и друге идентичне трансформације ових израза (назначене у програму)
- упознају правоугли координатни систем и његову примену
- добро упознају директну и обрнуту пропорционалност и практичне примене
- знају Питагорину теорему и умеју да је примене код свих изучаваних геометријских фигура у којима се може уочити правоугли троугао
- познају најважнија својства многоугла и круга; умеју да конструишу поједине правилне многоуглове (са 3, 4, 6, 8 и 12 страница) и да цртају друге правилне многоуглове рачунајући централни угао и преносећи га угломером
- знају најважније обрасце у вези с многоуглом и кругом и да умеју да их примене у одговарајућим задацима
- схвате појам размере дужи и својства пропорције
- умеју да преведу на математички језик и реше једноставније текстуалне задатке
- користе елементе дедуктивног закључивања (и изводе једноставније доказе у оквиру изучаваних садржаја).

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

РЕАЛНИ БРОЈЕВИ

Квадрат рационалног броја.

Решавање једначине $x^2=a$, $a>0$; постојање ирационалних бројева (на пример решења једначине $x^2=2$). Реални бројеви и бројевна права.

Квадратни корен, једнакост $\sqrt{a^2}=|a|$.

Децимални запис реалног броја; приближна вредност реалног броја. Основна својства операција с реалним бројевима.

ПИТАГОРИНА ТЕОРЕМА

Питагорина теорема. Важније примене Питагорине теореме.

Конструкције тачака на бројевној правој које одговарају бројевима $\sqrt{2}$, $\sqrt{3}$, $\sqrt{5}$ итд.

ЦЕЛИ И РАЦИОНАЛНИ АЛГЕБАРСКИ ИЗРАЗИ

Степен чији је изложилац природан број; операције са степенима; степен производа, количника и степена.

Алгебарски изрази. Полиноми и операције (мономи, сређени облик, збир, разлика, производ полинома).

Операције с полиномима (трансформације збира, разлике и производа полинома у сређени облик полинома). Квадрат бинома и разлика квадрата и примене.

Растављање полинома на чиниоце.

МНОГОУГАО

Многоугао - појам и врсте. Збир углова многоугла. Број дијагонала многоугла. Правилни многоуглови (појам, својства, конструкције). Обим и површина многоугла.

ЗАВИСНЕ ВЕЛИЧИНЕ И ЊИХОВО ГРАФИЧКО ПРЕДСТАВЉАЊЕ

Правоугли координатни систем у равни.

Пропорција. Примери практичне примене директне и обрнуте пропорционалности (пропорционална подела суме, проценти и др.).

КРУГ

Централни и периферијски угао у кругу.

Обим круга, број π . Дужина кружног лука.

Површина круга, кружног исечка и кружног прстена.

СЛИЧНОСТ

Пропорционалне величине. Троуглови са једнаким угловима - слични троуглови - и пропорционалност њихових страница. Примене сличности.

Напомена: Обавезна су четири једночасовна школска писмена задатка годишње (са исправкама 8 часова).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама по моделу (укупан број часова за тему; број часова за обраду + број часова за понављање и увежбавање).

Реални бројеви (16; 7 + 9)

Питагорина теорема (16; 5 + 11)

Цели и рационални алгебарски изрази (46; 19 + 27)

Многоугао (13, 5 + 8)

Зависне величине и њихово графичко представљање (20; 7 + 13)

Круг (15; 6 + 9)

Сличност (10; 4 + 6)

Реални бројеви - Увести појам квадрата рационалног броја p/q и илустровати га површином квадрата. Инсистирати на томе да је $(p/q)^2 > 0$ и када је $(p/q) < 0$. Тема реални бројеви наставља се представљањем мерних бројева дужи на бројевној правој. Цртање дужи чији је мерни број дати рационалан број. Пример дужи чији мерни број није рационалан; нпр. отвара се питање колики је мерни број странице квадрата чија је површина 2 и доказује (Аристотелов доказ) да тај број није рационалан. За такве бројеве кажемо да су ирационални, а онда за рационалне и ирационалне користимо заједнички назив реални бројеви. Као резултат претходног, ученици долазе до сазнања о узајамно једнозначној вези између тачака на правој с једне, и реалних бројева с друге стране.

Саопштити ученицима да рационални бројеви имају коначан или периодичан децималан запис, и на основу тога видети да ирационални бројеви морају имати бесконачан и непериодичан децимални запис. На конкретном примеру показати како се долази до приближних рационалних вредности за нпр. $\sqrt{2}$, уобичајеним поступком: одговарајући одсечак бројевне праве с целобројним крајевима поделити на десет једнаких делова (дати геометријску конструкцију дељења дужи на једнаке делове) и тај поступак узапотно понављати. Тачка која представља тај ирационални број увек остаје унутар једног од добијених интервала. Крајеви интервала су означени децималним разломцима за које се каже да су приближне вредности тог ирационалног броја. За грешку која се тако чини треба говорити да је мања од једног целог, једног десетог, једног стотог итд. и никакву другу причу о грешкама при заокруживању не треба укључивати. Кад се горњи поступак дељења интервала замисли да се неограничено наставља, настају децимални разломци са неограниченим бројем децимала који ће представљати изабрани ирационални број.

Напоменути да рачунање са реалним бројевима иде по истим правилима које ученици знају да важе у пољу рационалних бројева.

Питагорина теорема - Ова теорема изражава једну значајну везу страница правоуглог троугла и има широке примене у рачунским и конструктивним задацима, па јој треба посветити одговарајућу пажњу (познавање формулације, једноставнијег доказа и разумевање суштине Питагорине теореме). Треба постићи увежбаност у њеној примени код разних фигура у којима се појављује правоугли троугао. Такође треба ученике увежбати да неке троуглове с целобројним страницама (на пример 3,4,5 и 5,12,13) препознају као правоугле. Корисно је навести и неке примере практичне примене (рецимо да провере да ли су два суседна зида просторије ортогонална или да помоћу конопца са чворовима на 3. 7. и 12. метру исцртају на тлу прав угао). Ученици такође треба да науче да конструишу тачке бројевне праве које одговарају бројевима $\sqrt{2}$, $\sqrt{3}$, $\sqrt{5}$ ...

Цели и рационални алгебарски изрази - Основни циљ ове теме јесте да се код ученика изгради навика (на основу познавања својстава степена) да успешно врше идентичне трансформације полиномијалних изрази (полинома). Реализација ове теме започиње се даљом изградњом појма степена: упознавање степена чији је изложилац конкретан природан број и операција са таквим степенима, с примерима примене у физици и другим областима. После тога се може прећи на упознавање појма алгебарског изрази, уз израчунавање вредности једноставнијих изрази. Међу алгебарским изразима посебно се обрађују полиноми (при чему се моном третира као посебан случај полинома).

Рачунске операције с полиномима (у сређеном облику), односно идентичне трансформације збира и производа полинома врше се на основу познатих закона рачунских операција с бројевима (а то је случај и с било којим изразима). Од осталих идентичних трансформација полинома обрадити само растављање на чиниоце полинома типа $ax + bx$, $a^2 - b^2$, $a^2 + 2ab + b^2$; при томе је битно да се на конкретним примерима види сврха тих трансформација. Растављање на чиниоце може се искористити и за решавање једначина облика $ax^2 + bx = 0$ и $x^2 - c^2 = 0$.

Многоугао - Полазећи од раније стечених знања о појединим геометријским фигурама (област, изломљена линија, конвексна област, троугао, четвороугао), многоугао треба дефинисати као део равни ограничен многоугаоном линијом. Треба обрадити зависност збира углова и броја дијагонала ма ког многоугла од броја његових страница, па зависност међу елементима правилног многоугла, као и његову симетрију. Осим конструкција неких правилних многоуглова (са 3, 4, 6, 8, 12 страница), могу се цртати и други правилни многоуглови (са 7, 9, 10, ... страница) уз коришћење угломера. При томе треба јасно разликовати конструкцију од приближног цртања.

Зависне величине и њихово графичко представљање - Координатни систем, координате тачке и растојање две тачке изражено преко њихових координата. Примери зависних величина (време и температура, време пуњења базена водом и дубина воде, итд.) и њихово графичко представљање. Читање својстава с графика. За две променљиве величине x и y дефинисати директну (и обрнуту) пропорционалност везом $y = kx$ ($x \cdot y = k$, $x \neq 0$ и $y \neq 0$). Пропорција - својство и решавање по једном непознатом члану. Представљање директне пропорционалности и график зависности величина x и y везаних условом $y = kx$. Не уводи се општи појам функције, али може се говорити о линеарној функцији (у поменутом посебном случају). Директну пропорционалност везивати за размере на географским картама и рачунање стварног растојања.

Круг - Осим увођења појмова централног и периферијског угла круга и уочавања и доказивања њиховог односа, централна тема треба да буде одређивање обима и површине круга. То треба започети кроз практичне аспекте проблема (пут који пређе чачак, ...). Добро је да се експерименталним путем осети, односно констатује, сталност односа обима и пречника круга, уз увођење броја π и информативно упознавање ученика с његовом (ирационалном) природом. По обради обима и површине круга извести обрасце за дужину кружног лука, површину кружног исечка и површину кружног прстена.

У практичним израчунавањима за π не треба увек узимати приближну вредност 3,14, него повремено радити и с другим приближним вредностима (3,142; 3,1427; 22/7 или мање тачним 3,1). Унети информацију о броју познатих децимала за број π и навести његову приближну вредност са, рецимо, 10 децимала.

Сличност - Два низа реалних бројева $a, b, c, \dots$ и $a', b', c', \dots$ су пропорционални ако је $a/a' = b/b' = c/c', \dots$. Троуглови са једнаким угловима се дефинишу као слични. Код сличних троуглова аналогне странице су пропорционалне (без доказа). Примене: сторија о Талесу и фараону, одређивање висине дрвета мерењем углова и дужине његове сенке, мерење растојања до неприступачних места, итд.

Ставови сличности и њихова примена остају за осми разред.

Додатни рад

Садржаји додатне наставе морају, пре свега, бити везани за садржаје овог разреда и на тај начин бити њихова интензивнија обрада. Уз то, могу да се изаберу и све друге занимљиве теме водећи рачуна да су битно садржајне. Препоручује се да руководиоци стручних већа контактирају добро афирмисане стручне институције, као што су Друштво математичара Србије, Математичка гимназија, КММ "Архимедес" итд.

ПРВИ ДЕО
Следећи део